T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ BİLİM DALI

SHAKESPEARE'İN VENEDİK TACİRİ VE KRAL LEAR OYUNLARINDAKİ ANA KARAKTERLERİN LİDERLİK TİPLERİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burcu OKUMUŞ
0000-0001-8776-2582

BURSA - 2022

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ BİLİM DALI

SHAKESPEARE'İN VENEDİK TACİRİ VE KRAL LEAR OYUNLARINDAKİ ANA KARAKTERLERİN LİDERLİK TİPLERİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burcu OKUMUŞ
0000-0001-8776-2582

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Selahattin TURAN

BURSA - 2022

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim.

Burcu OKUMUŞ

06.04.2022

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında liderlik kavramından yola çıkılarak Shakespeare'in Venedik Taciri ve Kral Lear eserlerindeki karakterler, ele alındıkları dönemlerin ışığında aktarılmıştır. Doküman analizi yapılarak ortaya konan bu çalışmada analiz edilen karakterlerin davranışları, birbirleriyle olan etkileşimleri kapsamında incelenmiştir.

Tez sürecinde beni destekleyen ve yazım sürecinde motive eden tez danışmanım Prof. Dr. Selahattin Turan başta olmak üzere, tez savunma üyeleri Prof. Dr. Rüyam Süleymanoğlu ve Prof. Dr. Adnan Boyacı'ya ve her zaman benden desteğini esirgemeyen aileme, eşime sonsuz teşekkür ederim.

Burcu Okumuş

TEZ YAZIM KILAVUZU'NA UYGUNLUK ONAYI

Shakespeare'in Venedik Taciri ve Kral Lear Oyunlarındaki Ana Karakterlerin Liderlik Tiplerinin İncelenmesi adlı Yüksek Lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan	Danışman
Burcu OKUMUŞ	Prof. Dr. Selahattin TURAN

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Sedat YÜKSEL

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA BENZERLİK YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 06/04/2022

Tez Başlığı: Shakespeare'in Venedik Taciri ve Kral Lear Oyunlarındaki Ana Karakterlerin Liderlik Tiplerinin İncelenmesi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç, Tartışma ve Öneriler kısımlarından oluşan toplam 65 sayfalık kısmına ilişkin, 06/04/2022 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı benzerlik tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 20'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir benzerlik içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

06.04.2022

Adı Soyadı: Burcu Okumuş
Öğrenci No: 801832008
Anabilim Dalı: Eğitim Bilimleri
Programı: Eğitim Yönetimi
Statüsü: Yüksek Lisans

Danışman
Prof. Dr. Selahattin Turan
06.04.2022

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Eğitim Yönetimi Bilim Dalı'nda 801832008 numara ile kayıtlı Burcu OKUMUŞ'un hazırladığı ''Shakespeare'in Venedik Taciri ve Kral Lear Oyunlarındaki Ana Karakterlerin Liderlik Tiplerinin İncelenmesi'' konulu Yüksek Lisans çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 06/04/2022 günü 11:00-13:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (**başarılı/başarısız)** olduğuna **(oybirliği/oy çokluğu)** ile karar verilmiştir.

Sınav Komisyonu Başkanı
Prof. Dr. Emine Rüyam KÜÇÜKSÜLEYMANOĞLU
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye	Üye
Prof. Dr. Selahattin TURAN	Prof. Dr. Adnan BOYACI
Bursa Uludağ Üniversitesi	Anadolu Üniversitesi

ÖZET

Yazar	Burcu OKUMUŞ
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Ana Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Bilim Dalı	Eğitim Yönetimi Bilim Dalı
Tezin Niteliği	Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	X + 65
Mezuniyet Tarihi	
Danışman	Prof. Dr. Selahattin TURAN

SHAKESPEARE'İN VENEDİK TACİRİ VE KRAL LEAR OYUNLARINDAKİ ANA KARAKTERLERİN LİDERLİK TİPLERİNİN İNCELENMESİ

Bu çalışmada; Shakespeare'in Venedik Taciri ve Kral Lear oyunlarındaki ana karakterlerin davranış ve düşünceleri üzerinden bazı liderlik tiplerinin özelliklerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda; çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi seçilerek içerik analizi ile incelenmiştir. Araştırma verileri, liderlik alanyazın taraması kapsamında kontrol listesi ile elde edilmiştir. Araştırmanın özünü karakterlerin bakış açıları ve psikolojik durumlarına dair değerlendirmelerin liderlik tipleri ile ilişkilendirilmesi oluşturmaktadır. Çalışmada ana karakterlerin kişisel özelliklerinin yanı sıra din, ırk, cinsiyet ve milliyetlerine de vurgu yapılarak tüm bunların olayların akışı ve diğer karakterler üzerindeki etkisi saptanmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak karakterler çok yönlü yapıları ışığında analiz edilip birbirleriyle olan etkileşimleri liderlik alt başlıkları altında değerlendirilmiştir. Buna göre karakterlerin davranış ve düşünceleri göz önüne alındığında liderlik tipleriyle ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır: Venedik Taciri oyununda Shylock; otoriter, Antonio; Shylock ile olan etkileşimi kapsamında otoriter Bassanio ile olan etkileşiminde ise hizmetkâr, Bassanio; dönüşümcü, Portia'nın babası ise otoriter lider olarak yer alır. Kral Lear oyununda Lear; otoriter ve duygusal, Goneril ve Regan; otoriter, Cordelia ve Kent; hizmetkâr, Edmund; dönüşümcü ve karizmatik lider olarak anılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Liderlik, liderlik özellikleri, kral lear, venedik taciri.

ABSTRACT

Author	Burcu OKUMUS
University	Bursa Uludag University
Institution	Institute of Educational Sciences
Field	Department of Educational Sciences
Branch	Educational Administration
Degree Awarded	Master Thesis
Page Number	X + 65
Degree Date	
Supervisor	Prof. Dr. Selahattin TURAN

EXAMINATION OF THE LEADERSHIP TYPES OF THE MAIN CHARACTERS IN SHAKESPEARE'S THE MERCHANT OF VENICE AND KING LEAR

In this study the characteristics of some leadership types have been aimed to determine through the behavior and thoughts of the main characters in Shakespeare's the Merchant of Venice and King Lear. Accordingly, the study was examined with content analysis, by choosing the document review method from qualitative research methods. Data were obtained through the control list within the scope of the literature review of the leadership field. The core of the study consists of assessments based on the characters' perspectives and psychological states associating with leadership types. Emphasizing the personal characteristics of the main characters as well as their religion, race, gender and nationality it was tried to be determined the effects of all these on the flow of the events and the other characters in the study. As a result, the characters have been analyzed in the light of their versatility and their interactions with each other have been evaluated under leadership subheadings. Accordingly, the following conclusions were reached about their leadership types considering the behavior and thoughts of the characters: Shylock; authoritarian, Antonio; authoritarian in his interaction with Shylock, and servant in his interaction with Bassanio, Bassanio; transformational, Portia's father is the authoritarian leader in *the Merchant of Venice*. Lear; authoritarian and emotional, Goneril and Regan; authoritarian, Cordelia and Kent; servant and Edmund is known as a transformational and charismatic leader in *King Lear.*

Keywords: Leadership, leadership characteristics, king lear, the merchant of venice.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ii
ÖZET vi
ABSTRACT vii
TABLOLAR LİSTESİ x

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

1. GİRİŞ 1
1.1. Problem Durumu 1
1.2. Problemin Tanımı ve Önemi 1
1.3. Araştırmanın Amacı 3
1.4. Araştırmanın Soruları 3
1.5. Varsayımlar 3
1.6. Sınırlılıklar 3
1.7. Tanımlar 3

İKİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 5
2.1. Liderlik 5
2.2. Lider Özellikleri 6
2.3. Liderlik Türleri 8
2.3.1. Otoriter Lider 8
2.3.2. Karizmatik Lider 9
2.3.3. Hizmetkâr Lider 10
2.3.4. Duygusal Lider 11
2.3.5. Dönüşümcü Lider 11

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YÖNTEM

3. YÖNTEM 15
3.1. Araştırmanın Modeli 15

3.2. Örneklem Olarak Seçilen Dokümanlar 16
3.3. Veri Toplama Aracı 17
3.4. Verilerin Çözümlenmesi 18

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR ve YORUM

4. BULGULAR ve YORUM 19
4.1. Venedik Taciri ve Liderlik 19
4.2. Kral Lear ve Liderlik 32

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER 56
5.1. Tartışma ve Sonuç 56
5.2. Öneriler 57
KAYNAKÇA 59
ÖZ GEÇMİŞ 65

Tablolar Listesi

Tablo *Sayfa*

1. Hizmetkâr Liderin Venedik Taciri Oyunundaki Temsilcisi 21
2. Otoriter Liderin Venedik Taciri Oyunundaki Temsilcisi 22
3. Otoriter Liderin Venedik Taciri Oyunundaki Temsilcileri 24
4. Dönüşümcü Liderin Venedik Taciri Oyunundaki Temsilcisi 27
5. Otoriter Liderin Kral Lear Oyunundaki Temsilcisi 35
6. Hizmetkâr Liderin Kral Lear Oyunundaki Temsilcisi 37
7. Dönüşümcü Liderin Kral Lear Oyunundaki Temsilcisi 41
8. Hizmetkâr Liderin Kral Lear Oyunundaki Temsilcisi 43
9. Otoriter Liderin Kral Lear Oyunundaki Temsilcileri 47
10. Duygusal Liderin Kral Lear Oyunundaki Temsilcisi 50
11. Karizmatik Liderin Kral Lear Oyunundaki Temsilcisi 53

1. BÖLÜM
GİRİŞ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmaya konu olan probleme, problemin tanım ve önemine, çalışmanın amaç ve sorularına, varsayım, sınırlılıklar ve tanımlara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Liderlik kavramından yola çıkılan bu çalışmada öncelikle liderlik kavramının ayrıntılı bir şekilde betimlenip ele alınacak çalışmalarla arasındaki bağlantıyı kurabilmek gerekmektedir. Liderlik kavramının detaylı olarak açıklanmasının ardından Venedik Taciri ve Kral Lear eserlerindeki karakterlerin daha yakından tanınmasını sağlayacak liderlik tiplerine yer verilmiştir. Bu çalışmada göze çarpan en önemli unsurlardan birinin başında hiç şüphesiz William Shakespeare gibi oyun yazarlığı hususunda tüm dünyaya ilham olmuş bir ismin varlığının yanı sıra ele alınan eserlerin metin çözümleme yoluyla ortaya konulması gelmektedir. Çalışma kapsamında ele alınan karakterler incelendiğinde evrendeki bütünlük ve ahengin dışına çıkarak oyuna düzensizlik getiren karakterler, bu uyumu bozdukları andan itibaren oyunun tüm akışını ilk başta kendi lehlerine çevirmelerine rağmen en sonunda bu kaos ortamı onların da ayaklarına dolanarak sonlarını getirir. Yönetimsel anlamda liderlik ise düzen ve istikranın devamlılığını gerektirir. Düzeni koruyup devamlılığını sağlamak etkili bir lider ile mümkün olacağından, karakterlerin yönetsel anlamda bu beceriye sahip olup olmadıkları tartışılarak liderlik türlerinin belirlenmesine düzen ve istikrar kavramları katkı sağlayacaktır.

1.2. Problemin Tanımı ve Önemi

Bu çalışmanın çıkış noktasını İngiliz Edebiyatı'na damga vurmuş William Shakespeare'in Venedik Taciri ve Kral Lear oyunlarındaki karakterlerin yansıttıkları liderlik tipleri oluşturmaktadır. Shakespeare, liderlik temasından oyunlarında fazlasıyla yararlanmış, iktidar ve otorite kavramlarını karakterler üzerinde ustaca yansıtmıştır. ''Shakespeare'in tarihsel trajedileri adalet ve krallarla ilgilidir ve gasp yoluyla iktidarın tahtından indirilmesi ve kralın taç giyme töreninde filizlenen yeni sorunlara odaklanmaktadır'' (Elden, 2017, s.158). Shakespeare'in trajedilerinde sorunlar kralların öldürülüp gayri meşru hükümdarların tahta çıkmasıyla daha da artar ve krallığın durumu içinden çıkılmaz bir hal alır. Bu sorunların ortadan kaldırılması için iktidar ve otorite kavramlarını düzen ve huzurla bütünleştirebilen liderlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Shakespeare'in bu eserlerinde yarattığı karakterler sadece birer hayal ürünü olmakla kalmamış, gerçeklik unsurlarını bünyelerinde barındırarak ete ve kana bürünmeleri itibariyle

etkilerini günümüzde de sürdürmektedir. ‘‘Shakespeare, toplumdaki ahlaki çöküntüyü ve etik değerleri incelerken, naifliği ve vahşeti, komik olayları ve ciddi olayları anlatırken, gündelik yaşanılan durumlardan sıradışı durumlara rahat bir şekilde geçiş yapabilmiş, sınıf farketmeksizin bütün tiplemeleri ortaya çıkarmayı başarmıştır’’ (Debbağ, 2016, s.4).

Shakespeare’i Rönesans döneminin en önemli ismi haline getiren; yazdığı eserlerdeki karakterlerin derinliklerinin yanı sıra oyunlarda oluşturduğu sağlam kurgu ve sadece o dönemi etkileyecek konuları değil; çağının ötesindeki konuları da ele almasıdır. Karakterleri çok yönlü ele alarak karakterlerin duygu ve düşünceleri arasındaki ilişkiyi özgün bir şekilde işleyen Shakespeare, karakterlerin psikolojik tahlillerini derinlemesine yaparak oyunlardaki kurgu duygusundan seyirciyi tamamen arındırarak gerçekçiliği bir üst boyuta taşır. Ele aldığı konulardaki derinliğin yanı sıra dil faktörünü de eserlerine başarıyla aktaran Shakespeare dili aynı zamanda insan doğasının bir yansıması olarak kullanır.

‘‘Shakespeare’in ölümsüzlüğünün başlıca nedeni, her ülkenin her kuşağıyla sanki yeniden doğması ve her doğuşunda daha da canlı oluşudur’’ (Urgan, 2014, s.10). Shakespeare bu ölümsüzlüğünü hiç şüphesiz adını tarihe altın harflerle yazdırdığı oyunları sayesinde elde etmiştir. Geçmişten günümüze yankısını hala sürdüren ve birçok araştırmacıya da ilham veren bu oyunlardaki karakterler farklı pek çok açıdan ele alınıp incelenmiştir. O dönemde toplumun geneline nüfuz eden dini ayrılıklar, karakterlerin davranışlarına da yansıyarak eserdeki çatışmanın temelini oluşturmuştur; bu çatışmanın oluşturduğu fikirlerin ışığında liderlik türleri ile analiz etmek için Venedik Taciri oyunu seçilmiştir. Kral Lear oyununda ise kralın yetkilerini devretmesinin ardından yaşanan kaos ortamı ve iktidar mücadelesi, özellikle güç ve otorite kavramlarından yola çıkılarak seçilen liderlik türleri ile ilişkilendirilmiştir. Söz konusu eserlerin eğitim yönetimi kapsamında Türkiye’de yeteri kadar değerlendirilmediği ve liderlik başlığı altında analiz edilmediği saptandığından bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Eğitim yönetimi kapsamında 21. yüzyıl dünyasına bakıldığında eğitimde çağdaş bir anlayış geliştirip bunu sistemlerine de yansıtabilen ve bu sebeple gelişmiş olarak adlandırdığımız ülkelerin bunu lider öğretmen ve yöneticileri sayesinde yapabildikleri görülmektedir. Bu çalışmanın temelinde de öğretmen ve yöneticilerden okudukları karakterlerle mevcut okullarını ve içinde bulundukları toplumun fertlerini özdeşleştirerek farklı bir bakış açısı edinmeleri beklenmektedir. Geleneksel anlayıştan uzak bir yapıyı okula ve sınıflarına yansıtmak isteyen liderler, eserlerde otoriter lider olarak tasvir edilen liderlerin davranışlarından ders çıkarmayı bilmeli, çağdaş ve modern bir sistem oluşturabilmek adına dönüşümcü liderlerin hangi özelliklerinin onları dönüşümcü yaptıklarına odaklanmalıdır.

Ülkemizin de en önemli ihtiyaçlarından birini yeniliğe ve değişime açık eğitimciler oluşturmaktadır. ‘‘Bu bağlamda eğitim sistemimizin yeniden yapılanması sürecinde kalkınma hızını artıracak insan gücünü yetiştirebilecek güce ve yeteneğe sahip eğitim liderlerine gereksinim vardır’’ (Akyüz, 2002, s.109). Bu çalışmanın özünü oluşturan edebi eserlerdeki karakterlerin analizi ile yeniliğe açık eğitimcilerin olayları salt eğitim perspektifinden değil, edebi bir gözle de görmelerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada; Shakespeare’in Venedik Taciri ve Kral Lear oyunlarındaki ana karakterlerin oyunun kurgusundaki davranış ve düşünceleri üzerinden bazı liderlik tiplerinin özelliklerini belirlemek amaçlanmıştır. Çalışmada bu oyunların seçilmesinin amacı güç, otorite ve iktidar kavramlarının bu eserlerde belirgin bir şekilde öne çıkmasıdır.

1.4. Araştırmanın Soruları

Karakterlerin olaylara ve durumlara bakış açıları ile kişisel özellikleri arasında nasıl bir bağlantı vardır?

Liderlik özellikleriyle ön plana çıkan karakterlerin oyundaki diğer karakterler üzerindeki etkisi nasıldır?

Karakterler liderlik özelliklerini hangi durumlarda ve ne amaçla ortaya çıkarmaktadır?

1.5. Varsayımlar

Araştırma kapsamında karakterlerin liderlik türleri, kontrol listesinde yer alan maddelerin genelinin kendilerinde bulunduğu varsayılarak analiz edilmiştir.

1.6. Sınırlılıklar

Bu çalışma, William Shakespeare’in Venedik Taciri ve Kral Lear eserlerindeki temel kurguda yer alan ana karakterlerle sınırlıdır.

Kurgudaki karakterlerin davranış ve kurgusal düşünceleri oyunun anlatısı dahilinde beş liderlik tipinin özellikleriyle sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Lider: Bir gruba, takıma veya örgüte yol gösteren, yönlendiren kişidir.

Liderlik: ‘‘Belirlenen amaç ve hedeflere ulaşmak için örgütte bulunan insanları etkileme ve istenilen yönde davranışta bulunmak için motive etme yeteneğidir’’ (Hellriegel ve Slocum, 1992, s.467)

Otoriter lider: Lider kararları kendi başına alır ve koymuş olduğu kurallara tartışmasız uyulmasını bekler.

Karizmatik lider: ‘‘Toplum ve insanlar karşısında belirli bir saygınlık kazanmış ve onları olağanüstü etkileme gücü olan kişidir’’(Gürer, 2019, s.79).

Hizmetkâr lider: Kendi çıkar ve ihtiyacından ziyade diğer insanların gelişimine odaklanır ve takipçilerine hizmet etmeyi ön planda tutar.

Duygusal lider: Başkalarının duygularını anlayan, empati kurma yetisine sahip ve değişen hayat şartlarına uygun dönütler veren kişidir.

Dönüşümcü lider: Mevcut duruma meydan okuyarak bulduğu yeni ve alışılmışın dışında çözümler sayesinde takipçilerine ilham veren, değişim odaklı kişidir.

Makyavelizm: Machiavelli'nin Prens eserinden gelen bu kavram istenilen amaç uğruna gerçekleştirilecek her türlü eylemi meşru sayan bakış açısıdır.

2. BÖLÜM
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, alanyazın esas alınarak, liderlik ile ilgili temel kavramlar üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda liderlik kavramı ve liderlerin sahip olması gereken özellikler açıklanmıştır.

2.1. Liderlik

Liderlik, kelime olarak İngilizce'deki "to lead" kelimesinden gelmektedir. "To lead" kelimesi, "birlikte veya onların önünde giderek insanları bir yere götürmek veya onlara yol göstermek" anlamına gelmektedir. Burns (1978) "Liderlik (Leadership)" adlı eserinde liderliği; insanların ekonomik, politik veya buna benzer güç ve değerler kullanarak bağımsız veya karşılıklı oluşturdukları amaçlara ulaşmak için izleyicilerini harekete geçirme olarak tarif etmektedir. Kouzes ve Posner (1995) liderliği "ortak istekleri için mücadele etmek amacıyla başkalarını harekete geçirme sanatı'' olarak yorumlar ve liderlerin olağanüstü sonuçlara ulaşmasını sağlayan beş temel içerikten bahseder:

Yolu Modelle: Liderler önce kendileri inançlarıyla derinden ilişkili olan bir şeyi yaparak model olurlar.

Ortak Bir Vizyon Oluştur: Lider paylaşılmış bir vizyon oluşturur. Takipçisi olmayan lider lider değildir ve insanlar bir vizyonu kendilerininmiş gibi benimsemezlerse takip etmeyeceklerdir. Liderler diğerlerini vizyona gönüllü olarak katmalıdır.

Sürece Meydan Oku: Liderler öncü olup bilinmeyene adım atabilme riskini göze almalıdır.

Diğerlerinin Eyleme Katılmasını Sağla: Liderlik güven üzerine kurulur ve insanlar liderlerine ve birbirine ne kadar fazla güvenirse o kadar risk alırlar ve örgütleri canlı tutarlar. Bu tarz bir lider takipçilerini de lider yapar.

Yürekleri Cesaretlendir: Liderler takipçilerin yüreklerini cesaretlendirir ve başarıları için onları ödüllendirerek teşvik eder.

Liderlik güç kavramıyla yakından ilişkilidir ve güç birçok biçimde ortaya çıkar. Bernard ve Bass (2008) gücü başkaları üzerinde kontrolü elde etme yeteneği olarak tanımlar. Bu gücü bünyelerinde barındıranlar özellikle toplum üstünde otorite ve kontrol sahibi olan kral, kraliçe, imparator ve prens gibi makamlardır. Bu makam ve unvanlar kişiye başkalarının davranışlarında söz hakkına sahip olmaları itibariyle ''resmi liderlik'' olarak adlandırılır. Bu liderler bir grup veya toplumda unvanları sebebiyle güç yetkisini ellerinde barındırırken diğerleri resmi bir konuma sahip olmadan güç uygular. Bu liderler de gayrı resmi liderlerdir. ''Liderlik, bir kişinin vizyonunu yükseklere çıkarmak, bir kişinin performansını daha yüksek

standartlara yükseltmek, kişiliğini normal sınırlarının ötesinde geliştirmektir'' (Drucker, 2004). Ancak yetenekli bir el ve parlak bir zekâ da lider olmak için yeterli değildir. Liderlerin tüm bunların yanı sıra maneviyatlarının da yüksek kişiler olması gerekmektedir. Lider, "bir gruba, takıma veya örgüte yol gösteren, yönlendiren kişi" olarak, liderlik ise "liderin sahip olduğu pozisyon" olarak tanımlanmaktadır (Longman, 1991). Hellriegel ve Slocum (1992, s. 467) liderliği, belirlenen amaç ve hedeflere ulaşmak için örgütte bulunan insanları etkileme ve istenilen yönde davranışta bulunmak için motive etme yeteneği şeklinde tanımlamıştır. Northouse (2004) ise liderliğin tanımlanmasında dört temel unsur belirlemiştir: 1. Liderlik bir süreçtir; 2. Liderlik etkilemeyi içerir; 3. Liderlik bir grup kapsamında oluşur; 4. Liderlik amaca ulaşmayı içerir.

Liderler ve liderlik, örgütlerin etkili çalışmasından sorumlu ve değişim süreçlerinde yön gösterici olduklarından dolayı lokomotif görevi üstlenirler. Liderin etkili olması üç boyutta değerlendirilebilir: Kişisel, örgütsel ve bireysel. Gary Yukl'a (2002) göre liderlik teriminin, zafer kazanmış orduların kumandanları, güçlü ve zengin imparatorlar gibi içerdiği imajlar vardır. Kısaca, liderlik bir grubun üyeleri arasında paylaşılan ve her sosyal grupta doğal olarak ortaya çıkan sosyal bir süreçtir. Bu yüzden liderlik, bireyden çok örgütün bir ögesidir. Liderler nasıl davranılacağını belirleyip iş bölümü yaparlar ve insanların ilham kaynağı haline gelerek onları motive etmiş olurlar (Kotter, 1990).

2.2. Lider Özellikleri

Liderlik en geniş tanımıyla; bir grubun üyelerinin içsel ve dışsal olayların yorumunu, amaç seçimini, aktivitelerin düzenlenmesini, bireysel motivasyon ve yeteneklerini, güç ilişkilerini ve ortak yönlerini etkileyen sosyal bir süreçtir (Yukl, 2002). Liderlik özellikleri makam ve statüden çok kişiliğin ürünüdür ve liderin sosyal durumlardaki ilişkileri oranında etkili olur. Birçok yazar ve araştırmacılar, yarım asırdan beri, liderlik özelliklerini veya kişilik öğelerini çeşitli biçimlerde sıralamış veya gruplandırmıştır. Cesaret, direşme, kendini kontrol, bağımlılık, derin görüş, önlem ve sosyal uyum bu özellikler arasındadır (Horrocks, 1951). Aristo, bireylerin onları lider yapacak özelliklerle doğduğunu düşünmekteydi. Liderliği belirleyen anahtar faktörlerin içsel olduğu yargısı **liderliğin özellik yaklaşımını** ortaya çıkarmıştır. Ralph M. Stogdill (1948) liderlikle ilişkili kişisel faktörleri beş genel gruba ayırmıştır:

Kapasite: Zekâ, hazır olma, sözel iletişim yeteneği, özgünlük, yargılama.

Kazanım: Burs, bilgi, atletik başarı.

Sorumluluk: Bağlantılı olma, başlatıcı olma, süreklilik, yırtıcı olma, özgüven, mükemmeliyet arzusu.

Katılım: Aktivite, sosyalleşebilme, birlikte çalışma, uyum sağlama.

Statü: Sosyo-ekonomik konum, popülerlik.

Stogdill'in (1981) değindiği bir liderin ayırt edici özellikleri ise şunlardır: Sorumluluk ve işin bitirilmesi için istekli olma, sorun çözmede özgün ve pratik olma, kendine güven ve kişisel kimlik duygusu, yaptıklarının sonuçlarını kabullenme, hazır olma ve kişiler arası çatışmayı azaltabilme, tolerans gösterme, diğer insanların davranışlarını etkileme ve amaca uygun sistemler oluşturma.

Kişisel Özellikler: Yukl'a (2002) göre kişisel özellikler belirli davranışlar göstermede oldukça durağandır.

Özgüveni olan liderler daha çok kendileri ve takipçileri için büyük amaçlar belirlerler, zor işlere yönelirler ve zorluklar karşısında dayanırlar.

Stresle başa çıkabilen liderler doğru kararlar verirler, sakin kalabilirler, zor durumlarda takipçilerini ikna edebilirler, uzun çalışmalara ve baskıya dayanabilirler.

Duyguları olgunlaşmış liderler ise kendilerini geliştirebilmek için zayıf ve güçlü güçlü yönlerini belirlemeye çalışırlar.

Bütünlük; liderlerin davranışlarının sahip oldukları değerlerle tutarlı olması, liderlerin dürüst, ahlaklı, sorumlu ve güvenilir olması demektir. Yukl (2002) insanların desteğini almanın en önemli koşullarından birinin bütünlük olduğunu söyler.

Motivasyonel Özellikler: Motivasyon, işle ilgili davranışı başlatmada ve bunun yapısını, yönünü, yoğunluğunu ve sürecini belirlemede bireyin içsel ve dışsal özelliklerinden kaynaklanan bir grup enerjisel güçtür. Yüksek motivasyonu olan liderlerin; düşük beklentileri, basit amaçları ve sınırlı öz etkililiği olan bireylerden daha etkin olmaları olasıdır. Bazı akademisyenlerin (Fiedler, 1967; McClelland, 1985; Yukl, 2002) çalışmalarından dört motivasyon özelliğinin liderler için önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Görev ve Kişiler Arası İhtiyaçlar: Etkili liderleri motive eden önemli ögelerdir. Etkili liderler, insanlarla ilgilenmeleri ve iş yapma isteklerine göre anlaşılır.

Güçle İlgili İhtiyaçlar: Diğer insanları etkilemeye çalışan ve otorite olabileceği konumlar arayan bireylerin motivasyonlarıdır.

Kazanım Sağlama: Kazanım ihtiyacı, mükemmeliyet arzusu, başarma isteği, sorumluluk alma ve amaçlar için endişelenmeyi kapsar.

Fiziksel Özellikler: Bireylerin diğer insanlarla etkili bir şekilde çalışarak iyi performans göstermelerini sağlar.

Yetenekler: Bu model; problem çözme yetenekleri, sosyal yargı yetenekleri ve

bilginin, etkili liderliği mümkün kıldığını öne sürer (Mumford, 2000). Benzer bir şekilde hem Yukl (2002) hem de Northouse (2004) lider etkililiğiyle ilgili yeteneklerin üç önemli grubundan bahsederler: teknik, kişilerarası ve kavramsal.

Teknik Yetenekler: Belirli bir iş, etkinlik, yöntem veya bir işi tamamlama tekniği hakkında özel bilgiye sahip olmaktır.

Kişilerarası Yetenekler: Diğer insanların duygu ve tutumlarını anlama, insanlarla birebir ve grup halinde nasıl çalışılacağına ilişkin bilgi sahibi olmalarını kapsar. Kişilerarası yetenekler yazılı ve sözlü olarak iletişim kurmayı, birliktelik oluşturmayı, sosyal olmayı ve hassasiyeti, duygudaşlık, empati ve zarafeti içerir.

Kavramsal veya Bilişsel Yetenekler: Mantıklı düşünme, analitik, tümevarım ve tümdengelim gibi akıl yürütme ve bu kavramlarla çalışabilme yeterliliğini içerir. Diğer bir deyişle kavramsal yetenekler liderlere, fikirleri analiz etmek, düzenlemek, karmaşık problemleri çözmek veya geliştirmek, yaratıcı alternatifler üretmek ve günün şartlarına uygun davranmak konusunda yardımcı olur.

Yetenek yaklaşımının en önemli kuralı; liderliğin karmaşık, sosyal ve teknik sorunlara çözüm üreterek, uygulama yeteneği ve bilgisini kullanarak, etkili bir şekilde, amaçlara ulaşmayı gerektirir (Mumford vd., 2000). Yukl (2002) lider davranışını üç gruba ayırmıştır:

Görev Merkezli Davranışlar: Rolleri açıkça tanımlamayı, planlamayı, düzenlemeyi ve örgütün işleyişini izlemeyi kapsar. Bu eylemler işi tamamlamayı, çalışanların ve kaynakların etkili kullanılmasını, güvenilebilir ve sağlam süreçlere sahip olmayı ve çok fazla gelişme sağlamayı vurgular.

İlişki Merkezli Davranışlar*:* Destekleme, gelişme, tanıma, danışma ve zorluklarla başa çıkmayı içerir. Bu aktiviteler ilişkileri güçlendirme ve insanlara yardım etme, takım çalışmasını arttırma ve örgüte bağlı olmayı öne çıkarır.

Değişim Merkezli Davranışlar: Dışsal olayları takip etme ve yorumlama, etkili bir vizyona sahip olma, yenilikçi programlar sunma, değişime açık olma ve değişiklikleri uygulamadan oluşur. Bu eylemler çevreye uyum sağlamaya, amaçlarda değişiklikler yapmaya, programlara ve değişimlere uyum sağlamaya yöneliktir.

2.3. Liderlik Türleri

2.3.1. Otoriter Lider: Güç, üstünlük, baskı ve eleştiri otoriter liderlik yaklaşımının göstergeleridir. Grup içinde liderden başka kimsenin, amaç, plan, program ve iş görme yöntemleri üzerinde söz sahibi olmaması nedeniyle yaratıcılığın azalmasına neden olurken, lider dışındaki bireylerin duygu ve düşünceleri dikkate alınmadığı için de liderin duyguları ve düşünceleri ön plana çıkar (Eren, 1993). Çalışanlarını motive etmede yasal güçlerini,

ödüllendirme ve zorlayıcı güçlerini kullanmaktadırlar (Doğan, 2001, s.28). Otoriter liderler aynı zamanda sorumluluk yetkisini tamamen kendi bünyelerinde barındırırken astlarının da tüm eylemlerini yakından takip edip müdahalelerde bulunurlar. Farh ve Cheng (2000)'in araştırmasına göre, otoriter liderliğin dört tipik davranışı bulunmaktadır. Bu davranışlardan ilkini otoriter liderlerin astları üzerinde sıkı kontrol uygulamaları ve sorgusuz sualsiz teslimiyet beklemeleri oluşturur. Bunun yanı sıra otoriter liderler, astlarının önerilerini ve katkılarını kasıtlı olarak görmezden gelme eğilimindedir. Üçüncüsü, otoriter liderler itibarlarına çok düşkündür ve her zaman özgüvenli bir imaj sergilerler. Son olarak, otoriter liderler astlarının örgüt içinde en iyi performansı sergilemelerini bekler ve performans düşüklüğü yaşanması durumunda astlarını cezalandırır (Wang, vd., 2019, s.3).

2.3.2. Karizmatik Lider: House (1977) karizmayı, maddi değerlerin dışında, paylaşılan ideolojik değerlere bağlı olarak lider ve takipçileri arasındaki olağanüstü bir ilişkiye dayandırmıştır. Bunun yanı sıra House'a göre karizma, takipçilerin yüksek performans göstermelerini sağlayacak iletişimi kurma hem takipçilerine hem de kendine güven duyulduğunu hissettirme ve takipçilerinin benzerini veya daha iyisini yapmaya çalışmasına örnek olan davranış sergilemeden ibarettir. Karizma sözcüğü Weber (1978) tarafından bireysel olarak bir şahsı sıradan insanlardan ayıran ve onun doğaüstü, insanüstü ya da en azından bazı özel istisnai güçlere ya da niteliklere sahip sayılmasına yol açan belli bir nitelik anlamında kullanılmıştır. Trice ve Beyer (1986) Weber'in teorisini beş unsurla şu şekilde özetlemiştir: ''(1) olağanüstü yetenekli biri, (2) sosyal kriz veya çaresizlik durumu, (3) krize radikal bir çözüm sağlayan bir dizi fikir, (4) sıradışı bir kişiye ilgi duyan ve o kişinin doğrudan üstün güçlerle bağlantılı olduğuna inanan bir dizi takipçi ve (5) tekrarlanan başarılar neticesinde o kişinin olağanüstü yeteneklerinin ve üstünlüğünün onaylanması.'' Daha önceki teoriler başarılı liderliği, Tanrı tarafından verilen yeterlilikler veya bireyin belirli görevleri yerine getirmek için başkalarını etkilemesinde etkili olan özel (genellikle doğuştan gelen) yetenekler olarak tanımlama eğilimindeydi (Walker, 2009). Ancak modern teorilerde karizma artık sadece bir kişilik özelliği ya da Tanrı tarafından bireye bahşedilen özelliklerden ziyade lider, takipçi ve ortam arasındaki sosyal ilişki olarak yorumlanır. Bu sebeple, modern karizma kavramları karizmatik liderlerin davranışlarına ve etkileyici bir vizyon, fedakârlık, takipçilerinin ihtiyaçlara karşılık verme ve takipçileriyle duygudaşlık yapabilme gibi özelliklerine odaklanır (Conger ve Kanungo, 1998).

Karizmatik liderlerin grup üyelerini peşinden sürükleyen büyüleyici bir yapısı vardır. Bu nedenle etkinliği yüksektir. Kararları kendisi verir ve her sözü emir kabul edilir. Elemanlarıyla mesafeli olmasına rağmen emirleri kolaylıkla yerine getirilir (Sabuncuoğlu,

2001). Liderler, sahip oldukları olağanüstü yeteneklerini, istikrarlarını ve kararlılıklarını izleyenleri aracılığı ile ortaya koyarlar. Liderler risk almayı severler ve rastgele seçimlerden ziyade tutarlıdırlar. Dürüst ve ahlaki yönetimde yüksek standartlar ortaya koyarak ve iyi şeyler yaparak güven kazanırlar. Karizmatik liderlik ile kavrayıcı, sosyal ve duygusal zekâ arasında birçok güçlü bağlantılar görebiliriz (Bass, 2002). Bass'a göre karizmatik liderler kendilerini doğaüstü amaçlara ve kadere sahip olarak görürler. İzleyenleri için o sadece güven ve saygı duyulan bir lider değil, hayranlık duyulan süper bir kahraman ya da ruhsal bir simgedir. Onlar çok nadir bulunur ve geleneksel değerlerin ve inançların sorgulanması ve resmi otoritenin ciddi kriz karşısında başarısız olması yüzünden örgütün sıkıntı içinde bulunduğu zamanlarda ortaya çıkar.

2.3.3. Hizmetkâr Lider: Hizmetkârlık anlayışı, bir kimsenin kendisini herhangi bir çıkar gözetmeksizin başkalarına adaması, onların ihtiyaçlarını karşılaması ve onlar için yaşaması anlamına gelmektedir. Kendisini sıfır noktasında gören, benlik kavramını aşmış yani ‘‘ben’’ kavramından önce ‘‘biz’’, ‘‘sen’’, ‘‘siz’’ kavramına odaklanmayı başarabilmiş olmayı içeren bir anlayıştır (Fındıkçı, 2009, s.378). Greenleaf (1977, s.22), hizmetkâr liderlik kavramını, kendini diğer insanların yerine koyabilen, onları dinleyen, onları duygusal olarak anlayan ve destekleyen alışılmadık bir güce ve kaynağa sahip kişi olarak tanımlamıştır. Hizmetkâr liderliği, Buchen (1998) diğer insanlarla karşılıklı güvene dayalı ilişkiler kuran, onların geleceklerini düşünen kişi olarak; Laub (1999), diğer insanlara değer veren, onların gelişimine katkı sağlayan, otoriter olmayan lider olarak; Russell (2001) ise, vizyon sahibi, diğer insanlara güven veren, hizmet sunan, onları güçlendiren kişi olarak nitelendirmiştir (Irving ve McIntosh, 2010, s.3). Senge (1996) hizmetkâr liderliği, benliklerini olumlu bir şekilde dengelemeye çalışarak diğer insanlara yol gösteren, onları yönlendirecek güce sahip liderler olarak ifade etmiştir (Drury, 2004, s.1). Ayrıca, Dennis ve Bocernea (2005), hizmetkâr liderlik boyutlarını sevgi, alçakgönüllülük, vizyon, güçlendirme ve güvenilirlik olarak açıklamıştır. Bunlara, Barbuto ve Wheeler (2006), tevazu, ilişkisel güç, hizmet-odaklılık, takipçilerin gelişimi, takipçi özerkliğinin teşvik edilmesi, diğergamlık, duygusal iyileştirme, inandırıcı olma, bilgelik ve örgütsel yönetim özelliklerini eklemiştir. Hizmetkâr lider, varlıklar âleminde en başta kendisi ile olan büyük savaşını kazanmış, kendi benliğinin koyu bir hizmetçisi olmaktan kurtulmuş, kendisini çevresine adamış, bir taşın üzerine bir taş koyma sevdasına kapılmış bir insandır (Çelik, 2010, s.5). Hizmetkâr liderler, insanları geliştirir ve onlara çalışmaları ve yetişmeleri için yardım ederler. Hizmetkâr liderlik, liderlerden çalışanlara hizmet eden olmayı, aldıklarından daha fazla vermeyi ve kendilerinin

ihtiyaçlarından daha çok çalışanların ihtiyaçlarına hizmet eden kişiler olmalarını bekler (Farling, Stone, Winston, 1999).

2.3.4. Duygusal Lider: Duygusal empati yapabilen, bireylerin duygularını görüp dikkate alan, duyguları kontrol edebilmeyi ve değişen hayat şartlarına bağlı olarak bireylerin davranış ve duygularına zamanında uygun karşılıklar verebilen liderlerdir (Doğan ve Demiral, 2007, s.212). İyi liderlik, yalnızca kendi duygusal durumlarını kontrol etme becerisini değil, aynı zamanda takipçilerin duygularını anlama ve zorlukların üstesinden gelme becerisini de kapsamaktadır. Bu nitelikler, liderlerin takipçilerinin kendilerine olan güvenini kazanmalarına katkı sağlar (Yusof, vd., 2014, s.44). ‘‘Duygusal zekâ liderlerin olumsuz duygusal mekanizmaları daha iyi kontrol etmesini sağlar. Duygusal zekayı etkili bir şekilde kullanabilen liderler, başkalarının duygularını sakince yorumlarken kendi duygularını da etkili bir şekilde kontrol altında tutarlar’’ (Wellman, 2020, s.24). Duygusal liderlik kavramı için başvurulması gereken bir diğer kavram da duygusal zekâdır. Serrat (2009, s.2) duygusal zekâyı kişinin kendi ve başkalarıyla ilgili duygularını algılama, değerlendirme ve düşüncelerini ifade edebilme yeteneği olarak tanımlar ve yüksek düzeyde duygusal zekâya sahip kişilerin samimi ve iyimser olduğunu ifade eder. ‘‘Duygusal olarak zeki liderler, yaratıcıdır, başkalarının duygularını anlama yeteneklerine sahiptir, takipçilerinde ve kendilerinde büyük bir güven oluştururlar. Karar vermek ve örgüt kültürünü oluşturmak, yüksek duygusal zekâya sahip bireyler tarafından güçlendirilen liderlik etkinliğinin bir diğer görünümüdür’’ (aktaran Elçi vd., 2021, s.31). Goleman ve arkadaşları (2002) yaptıkları çalışmada duygusal liderin etrafındaki kişileri etkilemek için başvurduğu iki yöntem olduğunu ifade eder:

> Bu yöntemlerden ilki uyumsuz (dissonant) veya duyguların negatif enerjisidir. Bu tür liderler genellikle etrafındakilerle empati kuramaz veya onların duygularını doğru okuyamaz. İkinci yöntem ise ahenkli (resonant), yani duyguların pozitif enerjisidir. Ahenkli liderlikte, lider insanların duygularına uyum sağlar ve onları pozitif duygusal yöne doğru harekete geçirir (aktaran Baş, 2020, s.183).

Bu yöntemden de anlaşılacağı gibi takipçiler, olumlu duygusal nitelikler gösteren liderlerin olumsuz duygular sergileyenlere göre daha güvenilir olduğuna inanmaktadır. Bu liderlik türünde kendi duygularını kontrol edip takipçilerin duygularını anlama yetisine sahip kişiler güçlü lider olarak kabul edilirken, duygusal kontrolden yoksun kişiler ise zayıf halka olarak ele alınır.

2.3.5. Dönüşümcü Lider: Örgütsel yapıda köklü dönüşümü amaçlayan liderlik

yaklaşımıdır. Dönüşümcü liderlik liderliği lider ve takipleri arasında bir etkileşim olarak görüp takipçilerin tutum ve isteklerinin liderin tutumlarıyla aynı noktada kesişmesi olarak açıklar. Birçok teori liderin etkili bir lider olmasında kişiliğinin ve yeteneklerinin önemli bir rolü olduğunu vurgularken, şunu belirtmek gerekir ki modern liderlik teorilerinin çoğuna göre, özellikle dönüşümcü liderlik teorisi baz alındığında iyi bir lider sadece etkili değil aynı zamanda etiktir (Walker, 2009). Transformasyonel liderler astlarını veya izleyicileri, onların tüm yetenek ve becerilerini ortaya çıkararak ve kendilerine olan güvenlerini arttırarak onlardan normal olarak beklenenden daha fazla sonuç almayı hedefleyerek motive ederler. Dönüşümcü liderliğin kaynağı, kişisel değerler ve inançlardadır. Kişisel standartlarını ortaya koyarak dönüşümcü liderler hem çalışanları birleştirebilir hem de performans seviyesini yükseltecek şekilde onların amaç ve inançlarını değiştirebilirler (Kuhnert ve Lewis, 1987). Sergiovanni (1994) liderliğin en önemli noktasının kavramlar, değerler ve fikirler olduğunu iddia eder. İzleyenler kendilerini liderleri ile özdeşleştirirler ve onu taklit etmeye çalışırlar. Dönüşümcü liderlerin takipçileri arasında güven, hayranlık, sadakat ve saygı uyandırdığı düşünülmektedir (Barbuto, 2005). Bass ve Steidlmeier (1999) neyin doğru, iyi ve önemli sayıldığını fark etmelerini sağladıklarında, kendilerini izleyenlerin gereksinimlerini karşıladıklarında, kendisine tabi olan kişilerin ahlakî olgunluklarını geliştirdiklerinde ve insanları gruplarının iyiliği için kendi isteklerinden vazgeçebilecek noktaya getirdiklerinde liderlerin gerçekten dönüşümcü lider oldukları sonucuna varmışlardır. Bass (1985), dönüşümcü liderliğe ilişkin yapmış olduğu çalışmalar sonucunda dönüşümcü liderliği idealleştirilmiş etki, entelektüel uyarım ve bireysel destek olmak üzere 3 boyut altında yapılandırmıştır:

İdealleştirilmiş Etki: Bu liderler önemli konularda ikna kabiliyetine ve ahlaki konularda yüksek standartlara sahiptirler. Ayrıca başkalarının ihtiyaçlarını kendilerininkinden üstün tutarlar; bireyleri veya grupları işlerini yapmaya zorlarlar. Sonuç olarak dönüşümcü liderler hayranlık uyandırır, saygı görür ve güven duyulurlar. Niteliksel idealleştirilmiş etki, çalışanların liderlerini karizmatik, güvenilir, güçlü ve yüksek ahlaki seviyede görmesidir. Tam tersi davranışsal idealleştirilmiş etki ise, liderlerin inançlar, değerler ve görev duygusuna odaklanan karizmatik eylemleridir (Antonakis, vd., 2003).

Entelektüel Uyarım: Yaratıcılık sorununa eğilir (Atwater ve Bass, 1994). Dönüşümcü liderler çalışanları yaratıcı düşünmeye, yeni programlar düzenlemeye, zor sorunları çözmeye zorlarlar (Bass ve Avolio, 1994). Liderler her şeyin açıkça incelenmesi ve değişime tamamen açık olma konusunda ısrarcıdırlar (Avolio, 1994). Hiçbir şey çok fazla iyi, çok fazla düzenli,

çok fazla politik değildir. Böylece her şeye karşı çıkılabilir, her şey değiştirilebilir veya tamamen atılabilir (Avolio, 1999).

Bireysel Destek: Dönüşümcü liderliğin bu boyutunda liderler, izleyenlerin başarıları ve gelişimleri için onların bireysel ihtiyaçlarına, antrenör ya da rehber gibi hareket ederek özel ilgi gösterirler. İzleyenler ve meslektaşlar, potansiyellerinden daha yüksek seviyede başarı göstermeleri için geliştirilirler. Destekleyici bir ortam ile beraber öğrenme fırsatları yaratılır. İhtiyaç ve beklentilerde, bireysel farklılıklar göz önüne alınır (Bass, 2002). Dönüşümcü liderler astının sürekli büyümesini ve gelişmesini ister. Bireysel destek sağlama konusunda liderler, kendilerini ikinci plana atarak daha çok çalışanların gelişimini gözetirler ve izleyenlere kendi gelişimlerini sağlamaları noktasında onlara farklı görevler vererek yeni değişim fırsatları sunarlar (Taylor ve Rosenbach, 1989; Bass ve Avolio, 1993; Ceylan, 1997). Dönüşümcü lider aynı zamanda, grubun ve organizasyonun kendini anlaması ve güven duygusunu artırmasına önem verme yolu ile astlarını sadece varolma amacı gütmekten uzaklaştırarak, başarı ve büyümeye doğru yönlendirir, yaratıcılıklarının geliştirilmesini sağlayacak örgütsel iklimi oluşturur (Tengilimoğlu, 2005).

Bu modele göre, dönüşümcü liderler takipçilerine karizma yoluyla ilham verir duygusal ihtiyaçlarını bireysel olarak karşılar ve sorunlara dair farkındalıklarını uyandırarak onları entelektüel biçimde düşünmeye teşvik eder. Bennis ve Nanus (1985) liderler tarafından örgütlerin dönüşümünde kullanılan stratejilerden şu şekilde bahseder:

Dönüşümcü lider organizasyonun gelecekteki durumunu ortaya koyan net bir vizyona sahip olmalıdır. Lider belirlenmiş detaylı ve inanılır bir gelecek imajını ortaya koyar. Vizyon basit, anlaşılabilir, faydalı olmalı ve takipçiler üzerinde enerji yaratmalıdır. Takipçilerin tecrübeleri ve organizasyonu destekleme yolundaki adımlarında vizyonun doğasındaki çekicilik büyük bir rol oynamaktadır. Lider, vizyon doğrultusunda takipçilerine yetkiyi devrederek, girişimin önemli bir boyutunda olmalarını sağlayarak, kendilerini amacın bir parçası gibi hissetmelerini sağlar. Bennis ve Nanus çalışmalarında liderin takipçilerle bireysel ilişkide olmasının sağladığı avantajla, takipçilerinin gerçek ihtiyaçlarını belirler ve tasarlanacak vizyonda bu ihtiyaçların temel alınmasında rol oynar.

Dönüşümcü lider organizasyon için sosyal bir mimardır. Yani lider, organizasyonda bireyselliğin korunarak sürdürülmesi, ortak anlamların seçilmesi için biçim yaratır. Bu liderler organizasyon değerlerine yön verirler ve yaşanan birçok vakadan organizasyonları için yeni bir felsefe ya da kabul edilen yeni bir grup kimliği yaratmak için takipçileri harekete geçirirler.

Lider takipçilerin pozisyonlarında sıkça değişiklik yaparsa ve organizasyonda

çelişkiler sergilerse, takipçilerin inanç ve güvenlerine zarar verir. Bu nedenle dönüşümcü lider takipçilerin pozisyonlarının net olarak bilinmesini sağlayarak organizasyona olan güvenlerini sürdürür. Takipçilerin organizasyona olan güveni aynı zamanda liderin ortaya koyduğu aksiyon ve durumla yakından ilişkilidir. Bennis ve Nanus çalışmalarında organizasyonu sağlıklı bir kimliğe benzeterek, liderin dürüstlük hissini sergilediği bir organizasyonda güven oluşturduğunu belirlemişlerdir.

Dönüşümcü lider zayıf ve güçlü yanlarını bilir. Zayıf yönlerinden ziyade güçlü olduğu yönlerini vurgular. Kendi yeteneklerinin farkına vararak liderlik görevi ve organizasyon amaçları arasında güçlü bir bağ kurmayı başarabilir. Bu sayede takipçilerle yakın ilişki kurarak iki taraflı güven hissini oluşturabilir. Bennis ve Nanus çalışmalarında lider ve takipçiler arasında, iki taraflı güven hissinin yaratılmasında, liderin pozitif öz saygısının etkisini belirlemişlerdir (Gökkaya, 2005, s.11).

3. BÖLÜM
YÖNTEM

Bu bölüm araştırmanın modeli, veri toplama aracı, verilerin toplama süreci ve verilerin analiz teknikleri hakkında bilgiler içermektedir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, Shakespeare tarafından kaleme alınan oyunlardaki karakterler üzerinden bazı liderlik türleri özelliklerinin çok yönlü olarak incelenmesi amaçlandığı için nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ile yapılmıştır. ‘‘Doküman, araştırma öncesi elde mevcut olan herhangi bir şey demektir. Yaygın dokümanlar; resmi kayıtlar, mektuplar, gazeteler, şiirler, şarkılar, ortak kayıtlar, hükumet dokümanları, tarihsel dokümanlar, günlükler, otobiyografiler gibi belgelerdir’’ (Merriam, 2009, s.131). Doküman analizi, araştırılan konu ile ilgili dokümanların bilimsel esaslara uygun olarak incelenmesi anlamına gelmektedir. Merriam’a (1988) göre her türden doküman, araştırmacının konuyu anlamasına, keşfetmesine, anlayış geliştirmesine ve araştırma problemiyle ilgili belirsizliklerin giderilmesine yardımcı olabilir. Dokümanların beş özel işlevi bulunmaktadır (Bowen, 2009). Birincisi dokümanlar, araştırmadaki katılımcıların faaliyet gösterdiği bağlam hakkında veri sağlayabilir. İkincisi dokümanlarda yer alan bilgiler sorulması gereken bazı sorular ve araştırmanın bir parçası olarak gözlemlenmesi gereken durumları önerebilir. Üçüncüsü dokümanlar, ek araştırma verileri sağlar. Dokümanlardan elde edilen bilgiler, bir bilgi tabanında yer alabilir. Bu nedenle araştırmacılar, araştırma sürecinin bir parçası olarak analiz edilecek dokümanlar için kütüphane kataloglarına ve arşivlerine göz atarak, görünmeyeni ortaya çıkarabilirler. Dördüncüsü dokümanlar, değişim ve gelişimi izlemek için bir araç sağlamaktadır. Sonuncusu dokümanlar, bulguları doğrulamanın veya diğer kaynaklardan gelen kanıtları doğrulamanın bir yolu olarak analiz edilebilir. Dokümanlar tekrarlanan incelemeler için uygundur. Tekrar tekrar, sayısız ve süresiz olarak, isteyen araştırmacı tarafından kullanılabilir (Merriam, 1988). Doküman analizi gözden geçirme (yüzeysel inceleme), okuma (ayrıntılı inceleme) ve yorumlamayı içerir. Merriam’a (2009) göre araştırmacı, araştırmasını yaparken bilimsel kanıtlara dayalı, araştırma problemine ve araştırmaya daha uygun olabilecek diğer kanıtlar ve kavramsal çerçeveyi dikkate alarak araştırmasını yürütmeli ve tamamlamalıdır.

İçerik analizi sözel, yazılı ve diğer materyallerin nesnel ve sistematik bir şekilde incelenmesine olanak tanıyan bilimsel bir yaklaşımdır (Tavşancıl ve Aslan, 2001). Weber (1990, s.5)’in tanımına göre ise ‘‘içerik analizi, metinden çıkarılan geçerli yorumların bir dizi işlem sonucu ortaya konulduğu bir araştırma tekniğidir’’.

Bu bağlamda çalışmada, doküman ve içerik incelemesi Shakespeare'in ''Venedik Taciri'' ve ''Kral Lear'' oyunları üzerinden yapılmıştır. İçerik analizinde bu eserlerin yer almasının sebebi eserlerdeki tarihi ve kültürel özelliklerin yanı sıra ülkelerin yönetim sürecinde meydana gelen kriz durumlarını karakterlerin temsilcileri oldukları liderlik tipleri ile nasıl karşıladıklarını belirlemektir.

3.2. Örneklem Olarak Seçilen Dokümanlar

Shakespeare'in yazmış olduğu 38 oyundan ikisi bu çalışmada incelemek için seçilmiştir. Venedik Taciri ve Kral Lear oyunlarında güç, otorite ve iktidar kavramları baskın bir şekilde yer aldığı için bu eserlerin doküman analizi yapılmıştır. Çalışmada örneklem olarak seçilen dokümanlar şu şekilde özetlenmiştir:

Venedik Taciri: 1596-7 yılları arasında yazıldığı tahmin edilen Venedik Taciri hemen her devirde Shakespeare'in en sevilen oyunlarından biri olmuştur. Etnik anlaşmazlıkların 20. yüzyılın ikinci yarısında dünya kamuoyunda ön plana çıkması sonucu, oyunda Shylock'un kişiliğinde odaklaşan ırk unsurunun tiyatro sahnelerinde ve yazılı çalışmalarda fazlaca vurgulandığı görülüyor (Bozkurt, 2013, s.5). İlk baskısı 1600 yılında yayınlanan oyunun türü komedi ve trajedi olarak değerlendirilmekte olup 5 perdeden oluşmaktadır.

> Dini ve ırksal etkileşimlerin doğası üzerine bir eleştiri getirerek Bassanio ve Antonio adında iki arkadaşın öyküsü olarak tanımlanan oyun aynı zamanda kurnaz ve Yahudi bir tefeci olan Shylock'un da öyküsüdür. Bassanio borç paraya ihtiyacı olduğunda Antonio nakit sıkıntısı çektiğinden dolayı Shylock adındaki Yahudi tefeciden borç alması gerekmektedir. Antonio'dan nefret eden kurnaz tefeci Shylock, Antonio'nun kefaletiyle Bassanio'ya üç bin düka borç vermeyi kabul eder. Ancak Shylock, Bassanio'nun ödenmesi gereken tutarı vadesinde ödeyememesi durumunda Antonio'nun vücudundan bir libre et kesmesini şart koşar. Avukat ve kâtip kılığında mahkemeye gelen Portia ve Nerissa hikâyenin seyrini değiştirir. Portia, Shylock'tan merhametli olmasını isteyip borcunun üç katını teklif ettiğinde Shylock bunu reddeder. Ardından Shylock'a çok dikkatli olması ve tam olarak bir libre et kesmesi gerektiğini belirtir. Ancak Antonio'nun bir damla kanını bile dökerse tüm toprak ve mallarına el konulacaktır. Bunu duyduğunda sarsılan Shylock ödemeyi anında kabul eder, ancak kendisine dayatılan yeni şartları kabul etmek zorunda kalan Shylock hayal kırıklığıyla mahkemeyi terkeder. Böylece Portia, Antonio'ya üç gemisinin limana sağ salim vardığını bildiren bir mektup verdiğinde oyun mutlu bir şekilde sonlanır (Gupta, 2015, s.2).

Kral Lear: 1605 yılında yazıldığı tahmin edilen oyunun ilk gösterimi 1607 yılında

Whitehall Tiyatrosunda gerçekleşmiş olup ilk olarak 1608 yılında basılmıştır. Oyunda Lear'ın trajedisine paralel olarak Gloucester'in hikâyesi bulunmaktadır. İki hikâyenin de teması evlatlarından kötü olanların etkisiyle, iyi evlatlarını haksız yere cezalandıran babaların kendilerini düşürdükleri zor durum ve trajik sonları anlatılır (Duman, 2010, s.11). ''Kral Lear'ın teması dünyanın yozlaşıp çökmesidir. Oyun, tarihsel oyunlar gibi, krallığın paylaştırılması ile başlar ve yine tarihsel oyunlar gibi, yeni bir yönetimin gelişiyle sona erer'' (Nutku, 2009, s.x).

> Shakespeare'in herhangi bir oyunu gibi Kral Lear da birtakım karmaşık tematik gelişmeler içermektedir. Bazı temalar diğerlerinden daha geniş yer tutsa da tek bir tema oyunun bütününe hakim değildir. Başlıca temalar arasında şunlar yer almaktadır: evlat ile ebeveyn, efendi ile hizmetkâr arasındaki bağlar, insan doğası, mantık ve delilik halleri (Halio, 2001, s.37).

İngiltere kralı Lear'ın Goneril, Regan ve Cordelia adında üç kızı bulunmaktadır. Yaşlılığıyla birlikte ülke yönetimini kızları arasında paylaştırmayı planlayan Lear, bunu yapmadan önce kızlarına kendisini en çok kimin sevdiğini sorarak kararını bildirmek ister. Lear, görev ve sorumluluklarını bırakma kararına rağmen herkesin kendisine hala bir kralmış gibi davranmasını bekler. Kardeşlerinin süslü ve yapmacık sözlerinin aksine babasına olan sevgisini yalın bir dille ifade etmesi üzerine Cordelia sürgün edilir. ''Goneril'in babasına maiyetini yarıya indireceğini söylemesi üzerine Lear soluğu Regan'ın yanında alır. Lear'ın soytarısı ise kralının gücünü böylesine zalim, hain ve düzenbaz olan kızlarına teslim etmesini alay malzemesi haline getirir'' (Güven, 2003, s.54).

Lear'ın hikayesiyle paralellik taşıyan bir diğer karakter olan Gloucester de gayrı meşru oğlu Edmund'un meşru oğlu Edgar'a attığı iftiralara kandığı için Edgar kaçmak zorunda kalır. Zaman içinde evlatlarının gerçek yüzleriyle karşılaşan Lear ve Gloucester yaptıkları haksızlığın pişmanlığını yaşar. Eserin sonunda Cordelia ile tekrar karşılaşmanın sevincini yaşayan Lear'ın bu mutluluğu ise kısa süreli olur. ''Cordelia'nın cansız bedenini kollarında taşıyan Lear deliliğe sürüklenir ve kalp kırıklığı içinde ölür'' (Güven, 2003, s.57).

3.3. Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak kontrol listesi temel enstrüman olarak kullanılmış olup kontrol listesinde yer alan maddeler, eserlerde ele alınan liderlik türlerinin özelliklerinden oluşturulmuştur. Maddelerin hazırlanmasının öncesinde araştırmanın amacını kapsayan yerli ve yabancı literatür detaylı bir şekilde taranmıştır. Literatürde elde edilen veriler kapsamında otoriter lider başlığı altında 4, karizmatik lider başlığı altında 6, hizmetkâr lider başlığı altında 5, duygusal lider başlığı altında 5, son olarak dönüşümcü lider başlığı altında 6 madde

oluşturulmuştur. Bazı liderlik türlerinin iki eserde de temsilcileri bulunduğundan maddeler oluşturulurken iki eser için de benzer içerikte olmalarına dikkat edilmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan tablolar 11 başlık altında yapılandırılmıştır. Oluşturulan tablolarda karakterlerin liderlik tipleri otoriter lider, karizmatik lider, hizmetkâr lider, dönüşümcü lider ve duygusal lider alt başlıkları altında değerlendirilerek hangi liderlik özelliklerini baskın olarak taşıdıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Liderlik türleri kapsamında ifade edilen özelliklerin hangi karakterlerde mevcut olduğunu belirlemek için eserlerdeki karakterlerin bu maddeleri karşılayıp karşılamadıkları ifade edilmiştir.

3.4. Verilerin Çözümlenmesi

Verilerin çözümlenmesinde içerik analizi tekniğine başvurularak kontrol listesi oluşturulmuştur. Çalışmada liderlik ve liderlik yaklaşımlarıyla ilgili literatür taraması yapılmasının ardından ele alınacak eserler temin edilmiş ve eserler derinlemesine incelenerek araştırmanın ekseni bu doğrultuda genişletilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda ilk olarak eserler ve karakterlerle ilgili bilgiler verilip yorumlanmış, ardından kontrol listesinde belirlenen maddeler tablolara dönüştürülerek bulgular kısmında verilmiştir. Tablolarda verilen maddelerin yer aldığı başlıkların özelliklerini yansıtması göz önünde bulundurularak çalışmanın bulguları buna paralel olarak oluşturulmuştur. Oluşturulan maddelerin örneklem olarak seçilen dokümanlara en çok uyan ve en alakalı maddeler olmasına özen gösterilmiş, kavramsal açıdan uyumlu olmasına dikkat edilmiştir. Madde sayısı kontrol edilebilir tutularak ulaşılan veriler detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Otoriter lider türünün özellikleri Tablo 2, 3, 5 ve 9'da verilmekte olup Venedik Taciri'nde Portia'nın babası, Antonio ve Shylock ile ilişkilendirilirken, Kral Lear'da ise Lear, Goneril ve Regan ile ele alınmıştır. Karizmatik lider türünün özellikleri Tablo 11'de Kral Lear oyunundaki Edmund karakteri ile bağdaştırılırken, Venedik Taciri'nde herhangi bir temsilcisi bulunmamaktadır. Hizmetkâr lider türünün özellikleri Tablo 1, 6 ve 8'de gösterilmekte olup Venedik Taciri'nde Antonio, Kral Lear'da Cordelia ve Kent ile ifade edilmiştir. Tablo 10'da konumlandırılan duygusal lider türünün özellikleri Kral Lear oyununda kralın kendisiyle ilişkilendirilmiş olup Venedik Taciri'nde temsilcisi bulunmamaktadır. Tablo 4 ve 7 ile verilen dönüşümcü lider özellikleri ise Venedik Taciri'nde Bassanio, Kral Lear'da Edmund karakteri ile ele alınmıştır.

4. BÖLÜM
BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde Shakespeare'in Venedik Taciri ve Kral Lear oyunlarına dayalı metin ve içerik analizleri incelenmiştir. Oyunlardaki karakterler liderlik kapsamında ele alınarak, seçilen bu karakterlerin davranış ve düşünceleri üzerinden bazı liderlik tiplerinin özellikleri tartışılmış ve yorumlanmıştır.

4.1. Venedik Taciri ve Liderlik

Bu bölümde Venedik Taciri eseri metin ve içerik analizi yöntemiyle incelenerek karakterlerin birbirleriyle olan iletişim ve etkileşimlerinin yanı sıra Venedik'te Yahudilerin dönem içindeki konumu ele alınmıştır. Bu kıstaslar doğrultusunda karakterlerin farklı durumlarda farklı liderlik özelliklerini bünyelerinde barındırabilecekleri de göz ardı edilmemiş olup eserin genelindeki davranışları esas alınarak yorumlanmıştır. Eserdeki çatışmayı yaratan ve olay örgüsünü oluşturan iki karakter olarak kabul edilen Antonio ve Shylock, etnik yapıları ve dinleri bakımından birbirlerine zıt olmaları itibariyle diğer karakterler üzerindeki etkileri de farklı yönde bir seyir alır. Aralarındaki tüm farklılıklar yaşadıkları dönemin şartları göz önüne alındığında Antonio'yu Shylock'a baskın kılar. Bu sebeple eseri incelemeye geçmeden önce dönem esnasında Venedik toplumunun yapısını incelemek eserdeki çatışmayı anlamlandırabilmek için büyük önem taşır.

Hukuk kurallarıyla dünyaya ün salmış olan Venedik, on altıncı yüzyılın en özgürlükçü ve güçlü şehir devletlerinden biri olmasının yanında tarihte kurulan ilk gettoya sahip olmasıyla da ünlüdür. O zamanlar Venedik'te azınlık olarak sayılan Yahudiler kanun yoluyla gettoya kapatılmışlardı; mülk edinmeleri veya herhangi bir meslek grubuna dahil olmaları engellenmişti. Bilinçli olarak toplumsal yaşamdan soyutlanan Yahudi azınlık da kendi içine çekilmiş ve tefeciliğe, faizle borç para alıp vermeye başlamıştı. Çoğunluk olan Hristiyan Venedik toplumuna göre ise faizle iş yapmak Hristiyan öğretisine göre haram kabul ediliyordu. Bu öğretiye karşı çıkanlar ise dinsizlerdi ve onların toplumunda yerleri yoktu. William Shakespeare'in Venedik Taciri'ni yazdığı dönemde Yahudiler İngiltere'de bir azınlık olarak kabul edilmiyorlardı. Dinsel değerlere oldukça bağlı olan Hristiyan İngiliz toplumunda Yahudilere karşı tarihsel bir düşmanlık vardı. Yahudilerin Hz. İsa'nın katilleri olduğunu savunan Orta çağ anlayışı hala güncelliğini koruyordu. 1290 senesinde İngiltere'den sürülen Yahudiler ancak 1649 senesinden sonra İngiltere'ye toplu olarak kabul edilmişlerdi (Barman, 2013, s.9). Orta çağ Avrupası'nın anti-semitizmi iki öğenin bileşkesiydi. Önce; Yahudilerin Hristiyanlığın yeminli düşmanı, ''İsa'nın katilleri'' oldukları, Hristiyan çocukları öldürüp kanlarını törenlerinde kullandıkları kilisenin popüler öğretileri arasındaydı. Kilise feodal

kurumlara ideolojik destek sağlardı. Feodal derebeylerine, kilise öğretilerine başkaldırmanın kötülüğü vaazlarda sürekli işlenen bir konuydu. Ve Yahudiler de Hristiyanlığa karşı baş öğretisel tehlikeyi oluşturuyorlardı: Göz önünde, en somut ‘‘gâvur’’ örneği onlardı. Bileşkenin ikinci öğesi de Yahudilerin parasal yaşantıda oynadıkları rolün yarattığı bir tepki, bir kızgınlıktır. Bu iktisadi konum Yahudilere zorla yüklenmişti. Feodal toplumun iki büyük sınıfına girmeleri, derebeyi ya da köylü olmaları engellenmişti. Kilisenin bir kanadı olan aydınlar dünyasına katılamazlar, genel kültürel yaşantının bir parçası olamazlardı. Loncalara alınmıyorlardı. Böylece alışverişlerini birbirleriyle sürdüren küçük zanaatkar, çerçi, bezirgân olmaktan başka bir geçim yolu kalmamıştı onlara. Bazıları ise egemen feodal derebeylerinin vergi toplama işlerini üstlenmiş, para biriktirenler de tefeci olmuşlardı. Bu çağda faiz amacıyla her türlü borç verme anlamına gelen tefeciliğin yasaklığı kilise öğretisinin sökülüp atılamaz bir yasasıydı. Köylüyü sıkıştırmak için vergi toplayıcıları gerekiyordu. Bu işlevleri Yahudiler üstlenebilirlerdi. Orta Çağ’da çok sık ve olağan karşılanan bir gerçek Yahudilerin Hristiyan düşmanları, İsa’nın katilleri, şeytanın uşakları oldukları gerekçesiyle öldürülüp mallarının yağmalanmasıydı (Barman, 2013, s.25). Ancak yapılan tüm ötekileştirmelere rağmen egemen güçler açısından Yahudiler, iktisadi hayat için büyük önem taşıyordu. Bassanio’nun borcu söz konusu olduğunda toplumdan dışlanan bir birey olmasına rağmen akıllarına gelen ilk isim Shylock olur. İhtiyaç duydukları parayı şart koyması karşılığında bile olsa vermeyi kabul eden Shylock, sonrasında ise tüm mal varlığını yitirdiği gibi dinini değiştirmeye zorlanarak ağır bir cezaya tabi tutuluyor.

Tüm bu bilgiler ışığında o dönemde Yahudilerin Venedik’te saygın bir birey olarak kabul edilmeyip toplumun kan emicileri olarak görüldükleri söylenebilir. Nitekim bununla ilgili olarak Shylock, konum olarak oyundaki pek çok karakterden daha üst bir mevkide olmasına rağmen dini farklılıklar sebebiyle eserde daima adından hakaretlerle bahsedilir.

Karakterlerin liderlik tiplerinin özelliklerini eserin genelini kapsayacak biçimde ele aldığımızda ise Antonio, Shylock ile arasındaki etkileşimin sonucu olarak ‘‘otoriter lider’’, Bassanio ile olan dostluğu göz önüne alındığında ise ‘‘hizmetkâr lider’’ olarak anılırken; Shylock borç verdikten sonra diğerleri üzerinde mutlak otorite kurmaya çalışması itibariyle ‘‘otoriter lider’’, Bassanio ‘‘dönüşümcü lider’’ ve Portia’nın babası ‘‘otoriter lider’’ olarak öne çıkmaktadır.

‘‘Lütfen dostum Bassanio, açıkça söyleyiniz. Planınız benim için en az siz kadar aziz. Kesem ve bütün ruhum yoluna baş koymuşuz’’ (Çev. Çolak, 2013, s.17). Antonio kendini Bassanio’ya çok yakın hissetmekte ve aralarında arkadaşlıktan öte güçlü bir bağ bulunmaktadır. Antonio, bu konuşmasında Bassanio için ölüme bile gitmeye hazırdır ve

Bassanio'nun sıkıntılarını kendi sıkıntıları olarak görüp çözüm bulmak için çaba sarf etmektedir. Sahip olduğu tüm servetini Bassanio ile paylaşmaya hazır olan Antonio, tüm bu açılardan değerlendirildiğinde hizmetkâr lider özelliklerini bünyesinde barındırdığı oyunda net bir biçimde göze çarpmaktadır. Hizmetkâr liderin en önemli özelliklerinden olan adanmışlık, Antonio'nun Bassanio ile olan ilişkisinin de temelini oluşturmaktadır. Bassanio'yu hem malı hem de canını göz ardı edecek kadar sevip kollayan Antonio için Bassanio her şeyden daha değerli olup onun tüm ihtiyaçları da kendi çıkarlarından önce gelmektedir. Bassanio ile olan arkadaşlığında insani değer yargılarıyla özdeşleştirilen Antonio, söz konusu Shylock olduğunda ise tüm bu değerleri bir kenara bırakarak otoritesini dominant bir şekilde göstermekten geri durmayacaktır.

Tablo 1
Hizmetkâr Liderin Venedik Taciri Oyunundaki Temsilcisi

Hizmetkâr Lider	*Venedik Taciri*
Özverili olma	Antonio
Fedakâr olma	Antonio
Kendinden ödün verme	Antonio
Duyarlı olma	Antonio
Karşılık beklememe	Antonio

Tablo 1'de hizmetkâr liderin özellikleri olarak belirlenen maddelerin hepsinin Antonio'da karşılık bulduğu gözlemlenmiştir. Bassanio'nun sorunlarını kendi sorunları olarak benimseyip çözüm arayışına giren Antonio, bu bağlamda Bassanio olan iletişimi çerçevesinde eserde hizmetkâr lider olarak yer almaktadır.

''Ölü bir baba ile yaşayan genç ruhumun arzularına nasıl gem vurulduğunu gördün. Ne seçmek elimde işte gönlümün aktığını, ne de reddedebilirim talibimi büsbütün'' (Çev. Çolak, 2013, s.21). Portia, oyunun başında zayıf ve babasının emirlerine boyun eğmek zorunda bir kız olarak karşımıza çıkar. Babası ölmüş olmasına rağmen baba figürü ve babanın belirlediği kurallar öldükten sonra bile Portia'nın hayatını ve kararlarını etkilemeye devam eder. Portia'nın bu konuşması babanın mutlak güç ve otoritesine işaret eder. Portia'nın babası buna binaen otoriter lider olarak oyundaki yerini öldükten sonra dahi korumaktadır. Statüsünün altını keskin hatlarla çizen otoriter lider verdiği emirlerin astları tarafından koşulsuz yerine getirilmesini bekler. Portia babasıyla olan ilişkilerinde ast statüsünde olması itibariyle babasının kendisi için yazmış olduğu kadere boyun eğmeyi seçip, kendi kararı ile hür iradesine dayanarak hareket etmek yerine mutlak otoriteyi tanıyıp ona biat etmeyi yeğler. Portia'nın babasının bu vasiyet ve emri taliplerinin hangi sandığı seçeceklerinin belirsiz olması itibariyle oyun içinde bir gizem yaratır (Drakakis, 1996).

Tablo 2
Otoriter Liderin Venedik Taciri Oyunundaki Temsilcisi

Otoriter Lider	*Venedik Taciri*
Astları üzerinde sıkı kontrol sahibidir.	Portia'nın babası
Başkalarının fikir ve önerilerini görmezden gelme eğilimindedir.	Portia'nın babası
İtibarına çok düşkündür.	Portia'nın babası
Başarısızlıkla karşılaşma durumunda cezalandırma eğilimindedir.	Portia'nın babası

Tablo 2'de otoriter liderin özellikleri olarak belirlenen maddelerin tümünün Portia'nın babasında karşılığı bulunmaktadır. Ast-üst statüsünü ölümünden sonra bile koruyan baba, kızına hiçbir seçim hakkı tanımamakta olup kendi iradesini sürdürmektedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında Portia'nın babası eserde otoriter lider olarak konumlandırılmaktadır.

''Meyhaneci kılıklı, yalaka herif seni! Nefretim için kâfi gelir İseviliği. Daha fenası da Var odur müsebbibi. Venedik'te başaşağı devrilen faizlerin ödünç para verirken çünkü muhtaç olana faizsiz iş görüyor adi bir tevazuyla…'' (Çev. Çolak, 2013, s.29). Shylock, Antonio ve beraberinde tüm Hristiyanlara duyduğu öfke ve nefretinin nedenlerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Aralarındaki husumetin başlıca sebebi olan dini farklılıklar beraberinde kişisel nefrete dönüşür. Antonio'nun faizsiz borç vermesini eleştiren Shylock, kendisiyle birlikte tüm kavmini küçümseyip aşağılayan Antonio'ya olan nefretini artık saklama gereği duymadan herkese yansıtır. Antonio'nun faizsiz borç vermesi onu zor duruma sokar ve Antonio, Shylock'a gerek maddi gerek manevi anlamda kişiliğine yaptığı suçlamalarla büyük bir hasar verir. Shylock'un bu cümlelerinden Antonio'ya vereceği borcun derdinde olmayıp ondan bir şekilde bu durum üzerinden intikam almanın planlarını yaptığı anlaşılmaktadır. Oyunda Hristiyan toplumunun sözcüsü konumundaki Antonio, Venedik toplumunun çoğunluğunu Hristiyanların oluşturması itibariyle otoriter lider olarak görülürken, Shylock ise azınlıkta kalan Yahudi toplumunun sesidir.

''Alın altınlarımı olamam size namert. Lakin bir şart koşalım senede şakacıktan. Ödemezseniz borcu, falan gün falan saat. Nerden arzu edersem ordan kesip alayım bir libre etinizi, anlaşmayı yapalım'' (Çev. Çolak, 2013, s.34). Shylock şartını sunmadan önce vereceği borçtan faiz istemeyerek iyi niyetli olduğunu göstermeye çalışır; ancak hemen ardından şartını açıklayarak iyi niyetten uzak olup intikam duygusuyla yanıp kavrulduğunu belirtir. Shylock'un bu isteği hem Antonio'nun canına kast olarak hem de onun Hristiyan

kimliğini bu yolla yerle bir etmek istemesi olarak yorumlanabilir. Shylock'un bu şartı Antonio'nun Venedik halkı gözündeki itibarı için de oldukça önemli bir hamledir; zira Antonio'nun onun Yahudiliğini aşağıladığı gibi Shylock da Antonio'yu tüm Hristiyan toplumuna rezil etmenin peşindedir. Antonio'dan bir parça koparılması ritüeli, Shylock'un otorite figürünü devirip yerine kendisinin geçmek istemesiyle ilişkilendirilir. ''Shylock'un senedini reddetmek onu kanıyla canıyla inkâr etmek, dolayısıyla onun kanını canını, onun insan olarak tanınma hakkını reddetmek demektir'' (Eagleton, 2015). Venedik Taciri'nde geçen cinayet ritüeli söylemi bıçağı bileme eyleminden yola çıkarak yamyamlık ve iğfal etmeyi çağrıştıracak şekilde Hristiyan kanını akıtma arzusu olarak yorumlanır. Otoriter lider konumundaki Antonio'nun etinden bir libre istenmesi aynı zamanda Shylock'u yeni otorite figürü haline getirerek Yahudilerin de Venedik'in bir parçası olduğunu ve istedikleri zaman toplumun çoğunluğunun temsilcisi olup tüm yetkileri elinde barındıran bir lideri çeşitli yollarla alt edebileceğini gösterir.

''Çabuk ol kibar Yahudi! Giderek kibarlaşan bizim Shylock mu sahi. Yakında Hristiyan olsa şaşmam vallahi'' (Çev. Çolak, 2013, s.36). Oyun boyunca Shylock'un dilini küçümseyen Antonio, kibar Yahudi diyerek kelime oyunlarına başvurur. Shylock, tefeci ve Yahudi olması itibariyle Venedik toplumu tarafından dışlanan bir karakterdir; ancak Antonio örneğinden de görüldüğü gibi toplum tüm ötekileştirmelerine rağmen Shylock'a muhtaç durumdadır. Shylock'u toplumda bir yere getirip ona güç veren yanı da bundan kaynaklanmaktadır. Shylock'un tefeci olması sebebiyle toplumda ekonomik anlamda bağımsız ve güçlü olmasına karşın dini farklılığı onu bu toplumun dışında tutup aidiyet duygusundan uzaklaştırmaktadır. Shylock'un tefeciliği onun toplumda doğal yollardan para kazanamamasına binaen Hristiyan öğretileriyle bağdaşmamakta olup onu Venedik toplumunun şeytani figürü haline getirir. Yaşadığı topraklarda söz sahibi olamayan Shylock'un sahip olduğu tek şey parasıdır bu yüzden yaşamını anlamlı kılan tek şey maddiyatıdır. Shylock, Venedik'in irrasyonel ve anarşik bir parçası konumundadır ve oyunun sonunda Hristiyan olmaya zorlanmasının sebebi de Shylock'u kendilerine bir tehdit olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Gücü ve otoriteyi elinde barındıran Hristiyan toplumu, liderliğini kaybetmemek için kendilerinden olmayanı dışlayarak asi ilan etmektedir.

Antonio'nun bu konuşmasında din vurgusu yine tüm çıplaklığıyla göz önüne serilmektedir. Antonio ''kibar'' sıfatını Shylock için ironi olarak kullanırken beraberinde Shylock'un Hristiyan olmasını dile getirerek kibarlığın sadece Hristiyanlıkla bağdaştırılabileceğinin de mesajını vermiş olur. Antonio'nun nefretini perçinleyen de toplumdaki konumlarını sürdürebilmek için Shylock gibi yüzüne dahi bakmaktan kaçındıkları

bir adamın eline düşmektir. Otoriter lider tehlike olarak gördükleri karşısında olabildiğince ihtiyatlı davranmasına rağmen gücünü ve statüsünü elinden alma potansiyeli olan karşıt bir güç karşısına çıkar. Bu istek karşısında Shylock da yapabileceklerini hayal ederek kendinden geçer ve yıllardır düşlediği intikam fırsatı böylelikle ayağına kadar gelmiş olur.

Tablo 3
Otoriter Liderin Venedik Taciri Oyunundaki Temsilcileri

Otoriter Lider	*Venedik Taciri*
Astları üzerinde sıkı kontrol sahibidir.	Antonio
Başkalarının fikir ve önerilerini görmezden gelme eğilimindedir.	Shylock
İtibarına çok düşkündür.	Antonio-Shylock
Başarısızlıkla karşılaşma durumunda cezalandırma eğilimindedir.	Shylock

Tablo 3'te otoriter liderin özellikleriyle ilgili yer alan maddelerden ilki o dönemde Yahudi azınlık üstünde kontrol sahibi olan ve çoğunluğu oluşturan baskın güç konumundaki Hristiyan toplumunun sözcüsü rolündeki Antonio ile ifade edilmektedir. İkinci madde ise eserde önemli yer tutan mahkeme sahnesinde Shylock'a sunulan onca fikir ve önerilere rağmen tüm bunları kulak ardı etmesi sebebiyle Shylock ile bağdaştırılmaktadır. Üçüncü madde her iki karakterde de karşılık bulan ortak madde olarak ön plana çıkarken son madde ise Antonio'nun borcunu ödememesi durumunda etinden bir libre alarak onu cezalandırma teşebbüsünde bulunan Shylock ile ilişkilendirilmektedir.

‘‘Sandık açıldığında yanılmışsanız eğer söz veriniz evlenmekten gayrı diğer her şeyden bahsedebilirsiniz’’ (Çev. Çolak, 2013, s.40). Oyunda babaların kızları; kocaların da karıları üstünde mutlak bir otoriteye sahip olduklarını ve erkeklerin tüm arzularına boyun eğmek durumunda kalan kadınları görürüz. Nitekim mutlu sona ulaşmak için bile otorite figürünün pekiştirilmesi gerekmektedir. Babasının elleri daima Portia'nın üzerinde ve onun üzerinde kontrol sahibidir. Babasının düzenlediği oyuna göre evlenmek zorunda olan Portia, kararlarını özgürce alamadığı belirtir. Babasının ona bıraktığı tüm mirası evlendiğinde eşine devredecek olan Portia, evlenmeden önce babasının koyduğu kurallara itaat ederken evlendikten sonra da eşinin otoritesini tanımaya devam edip babasına olduğu gibi eşine de itaat edecektir. Bu durumda Portia ile etkileşimleri göz önüne alındığında evlenmeden önce otoriter lider babası iken evlilikten sonra tüm yetkileri eline alan Bassanio otoriter lider olur.

‘‘Bunların gerekçesi bilir misiniz nedir? Çünkü bir Yahudiyim, affolmaz suçum

budur! Oysa bir Yahudi'nin de gözleri yok mudur? Kalplerimize bir bak aynı havayı çeker. Benim de boyum posum, ellerim size benzer…'' (Çev. Çolak, 2013, s.86). Shylock'un bu konuşmasında tüm insanlığı aynı gören, eşitlikçi bir bakış açısı vardır. ''Shakespeare, Shylock aracılığıyla Orta Çağın ''Yahudi canavar'' kavramını silip atar. Yahudi'nin de herkes gibi bir insan olduğunu doğrular'' (Barman, 2013, s.28). Hristiyanların Yahudilerden Yahudilerin de Hristiyanlardan hoşlanmadıklarını keskin örneklerle ortaya koyan bu oyunda Shylock, bu konuşmasıyla özlerinde tüm insanların aynı olduğunu savunur; neticesinde inançları belirlemek için gerçekleştirilen ritüeller (Hristiyanların vaftiz töreni ve Yahudilerin sünneti) de birbirinden farklı görünseler de aslında aynı amaca hizmet etmektedir.

Oyunda seyircinin Shylock'a en çok empati kurabildiği bölümlerden biri olması açısından son derece önemli bir konuşmadır. Shylock, zamanında ona yapılan her türlü haksızlığın dininden kaynaklandığını ileri sürerken birçok konuda Yahudilerin de Hristiyanlar gibi olduğunun altını çizer. Bahsettiği konuların hepsi doğal ihtiyaçlar ve insan olmanın gereği ortaya çıkan ihtiyaçlar olan Shylock, bu konuşmasıyla kendisine biçilen rolün ötesine geçmek istemekte, otoritenin sahibi olarak görülen Hristiyan halkını empati yapmaya davet etmektedir. Shylock bu konuşmayı yaptıktan sonra yapacağı eylemi haklı sebeplerle açıkladığını düşünerek yaşadığı zorlukların aynısını Hristiyanlar da yaşasa misliyle karşılık vereceklerini belirtir. Bu konuşmayı yapmasının bir sebebi de planladığı eylemle kendini masum ve haklı göstererek şartını temize çıkarmaktır.

> Shylock'un kişiliği birbirine karşıt iki ayrı yoruma uğramıştır: Shylock para hırsını doyurmak amacıyla tefecilik yapan, Hristiyanların kanına susamış, sonunda kendi kazdığı çukura düşen, gülünç olmaya mahkûm bir güldürü kişisi midir? Yoksa yüzyıllar boyunca horlanmış ve ezilmiş bir ırkın acılarını temsil eden, haksızlığa uğradığı için öç almak isteyen, soylu yanları ve neredeyse trajik boyutları olan bir insan mıdır? (Urgan, 2014, s.109).

Oyun boyunca seyirci bu iki ayrı betimleme üzerine kafa yorar ve Shylock'u kesin bir kalıba sokmak da bu yüzden pek mümkün görünmez.

''Ah o canım elmasım onunla uçtu gitti. İkiyüz altın verip almıştım, nerde hani? Yahudiler gül gibi geçinip gider idi. Kavmime hiç böylesi uğursuzluk çökmedi…'' (Çev. Çolak, 2013, s.88). Kızı, Lorenzo ile altın ve ziynetlerini de alıp kaçtıktan sonra Shylock, özellikle bu konuşmasında mal mülkünün gidişine daha fazla dert yanarak kızından çok parasının ve altınlarının gidişine içerlemiş görünmektedir. Kızını hırsız ve hain olarak tanımlayan Shylock, daha da ileri gidip kızının ölmesini istediğini dahi bu öfke patlamasından sonra dile getirir. Bu konuşma Shylock'un pragmatik ve materyalist yanına vurgu

niteliğindedir. Shylock, bu bağlamda insani duygularına da ket vurur ve toplum tarafından ötekileştirilip tefeciliğe itilmek onun mutluluğu maddiyatla ilişkilendirmesine neden olur. Shylock, bu toplumda parasal gücünü koruyabildiği sürece hayatta kalabileceğini bildiğinden kızının gidişinden çok giderken götürdükleri onu daha derinden etkiler. Shylock'un toplumdaki varlık sebebi maddiyatından gelmektedir; bu yüzden maddiyatı ile birlikte konumunu yükseltip güç dengelerini değiştirerek yeni otorite figürü haline gelmeyi düşlemektedir.

''Bekarlık yüzüğümdü, Leah'tan almıştım hem. O turkuaz hazine bende olsaydı hala bir maymun ormanına bile satmazdım asla'' (Çev. Çolak, 2013, s.90). Shylock ölmüş eşiyle bağlılıklarının en önemli simgesi olan alyansının kızı tarafından hem de oldukça cüzi bir miktara satılmasına çok içerler. Shylock için hala önemini koruyan alyansın Jessica tarafından yok pahasına satılması aynı zamanda Jessica'nın evlilik kurumuna değer vermediğinin de göstergelerinden biridir. Babasından oyun boyunca kötü sözlerle bahseden Jessica'nın bu eylemde bulunması annesine de saygısı olmadığına işaret eder.

Jessica'nın Lorenzo uğruna hem dini hem de evlilik kurumunun kutsallığından vazgeçmesi Shylock'un ardından tamamen Lorenzo'nun hükmü altına girdiğinin de göstergesidir. Cehennem olarak tasvir ettiği evinden kaçan Jessica, özgürlüğünün anahtarı olarak gördüğü Lorenzo ile evlendiğinde de durum farklı olmayacak, hapis hayatına bu kez Hristiyan ve kocasının tüm isteklerine boyun eğen bir kadın olarak devam edecektir. Bu doğrultuda Jessica'nın Yahudilik günlerinde otoriter lider figürü babası iken, evden kaçtığı andan itibaren otorite ve yetki el değiştirerek Lorenzo'ya geçer.

''Aslına benzemiyor, suretler hep yalancı. Dünyanın yüzündeki maskeler aldatıcı. Allı pullu çirkinlik, şanlı şöhretli zillet. Can yakıcı zalimin sesinde bir letafet. Erdemi kollamıyor mahkemede adalet…'' (Çev. Çolak, 2013, s.94). Değersiz olan şeylerin en değerli hale gelmesi, kurşun ve altının göreli değerlerinin tersyüz edilmesi sandık sahnelerinde aktarılır. ''Shylock altını reddediyorsa Bassanio da reddeder; her ikisi de et ve kanı tercih ederler'' (Eagleton, 2015, s.58). Dış görünüş ve gerçeklik ayrımını yapabilmesi Bassanio'nun doğru seçim yapmasını sağlar. Bassanio bu ayrımı doğru bir şekilde yapabilmesiyle diğer taliplerden akıl yönüyle daha üstün olduğunu da böylelikle ispatlamış olur. Burada verdiği doğru karar oyunun seyri açısından son derece önem taşır; çünkü bu karar Bassanio'nun dönüm noktasıdır. Artık seyirci de oyun sonunda Bassanio'nun hangi konumda olacağı ile ilgili fikir sahibi olmaya başlar. Bassanio'nun diğer taliplerin aksine bu ayrımı yapabilmesi onun dönüşümcü liderliğinin göstergelerinden biridir. Herkes alışılmış ve basmakalıp düşünceler doğrultusunda tercihlerini yaparken Bassanio yaptığı seçimle sıradışı bir davranışta bulunarak

köhneleşmiş fikirleri tamamen bir kenara bırakır ve dönüşümcü liderliğin en önemli özelliklerinden biri olan değişimin yapılandırılması ve yeniliğe açık olma oyunda Bassanio'nun kurşun sandığı seçmesi ile ifade edilir. Bassanio'yu diğerlerinden farklı kılan bu ayrım aynı zamanda başkalarının yaptıklarını izlemek yerine kendi yolunu açan ve risk almaktan korkmayan bir karakter olması itibariyle Bassanio'yu dönüşümcü lider olarak konumlandırır. ''Takipçilerini yeni yaklaşımlar doğrultusunda teşvik eder, problemleri değişik bir bakış ile değerlendirmelerini ve bu problemleri yeni ve farklı usüllerle bertaraf etmelerini mümkün kılar. Devrimci ve yenilikçi özellikteki dönüşümcü liderler, hantal, değişime dirençli yapılara karşıdırlar. Takipçilerini bu hususta teşvik ederek güdülenmelerini sağlarlar'' (Friedman vd., 2000; aktaran Rajabi, 2020, s.68).

Oyunda önemli bir yer tutan bu sahnenin önemi yalnızca Portia'nın talibinin belirlenmesi değil; toplumsal normların dışına çıkarak bireyselliğini ve akılcılığını ortaya koyabilen statükocu zihniyetin karşısında yer alabilecek bir kişinin topluma kazandırılmasıdır. Demir ve Okan'a (2008) göre, dönüşümcü liderler, bir rol model oluşturur ve izleyenlere oluşturdukları modeli sergilerler (aktaran Yıldırım ve Çelikten, 2019, s.409). Bu doğrultuda Bassanio aynı zamanda dönüşümcü liderlerin ilham verici özelliğini bünyesinde barındırarak yaratıcılık ve yenilik konusunda takipçilerine cesaret vererek ilham olur.

Tablo 4
Dönüşümcü Liderin Venedik Taciri Oyunundaki Temsilcisi

Dönüşümcü Lider	*Venedik Taciri*
Değişime öncü olma	Bassanio
Yenilikçi olma	Bassanio
Vizyon belirleme	Bassanio
Risk alma	Bassanio
İlham verme	Bassanio
Motive etme	Bassanio

Tablo 4'te dönüşümcü liderin özellikleri olarak belirlenen maddelerin tümü Bassanio ile karşılanmaktadır. Dönüşümcü lideri diğerlerinden ayıran özelliklerden olan mevcut duruma karşı yenilikçi bakış açısı ile getirilen çözüm önerileri, eserde sandık sahnesiyle betimlenmekte olup Bassanio karakteri ile temsil edilmektedir.

''Lord Bassanio şurada gördüğünüz gibiyim. Sahip olamadıklarıma karşı hırs göstermeyi büyük bir ayıp yahut çirkinlik addederim…'' (Çev. Çolak, 2013, s.97). Portia, deneyimsiz olduğundan ancak çabuk öğrenebileceğinden bahseder. Babasının ölümünün ardından ekonomik gücü elinde tutan Portia, tüm servetini kendisiyle birlikte Bassanio'ya sunar. Portia kendini bir meta gibi Bassanio'ya sunduğunda erkek egemenliği altına da

doğrudan girmiş olur. Portia'nın kendinden bahsederken kurduğu ifadeler de Bassanio'yu otorite olarak tanıdığını ve onun karşısındaki mahcubiyetini gözler önüne serer. Portia ile evlilik bağı kuran Bassanio, tüm servetin sahibi olarak oldukça güçlü bir konuma ulaşır. Baba figürü Portia evlenene dek hayatında söz sahibidir ve otoriter lider konumundadır. Evlendiği andan itibaren ise Bassanio, Portia'nın babasının sahip olduğu her şeye kavuşur ve Portia babasının otoritesinden çıksa bile babasının tüm yetkisi kocasına geçtiğinden Bassanio otoriter lider olarak konumlandırılır. Shylock ve Jessica örneğinde gördüğümüz durum Portia ile babası için de geçerlidir. Her iki kadın da bekar oldukları süre zarfında hayatlarını babalarının gölgesi altında devam ettirirken evliliklerinin ardından babalarının vazifelerini eşleri devralır ve ast üst ilişkisini evliliklerinde de sürdürmeye devam ederler.

''Bir zenci kadının karnını şişirmek mi daha hayırlı bir iş, Yahudi döndürmek mi? Geçenlerde bir çocuk peydahlamış siyahi babası da senmişsin, istersen reddet hadi'' (Çev. Çolak, 2013, s.115). Launcelot'un Jessica'yı Yahudiliği ile iğnelemesine paralel olarak Lorenzo da Launcelot'un siyahi bir kadınla beraber olmasını utanç verici olarak yorumlar. Siyahilik ve Yahudiliği Hristiyanlıktan alt sınıf olarak görüp kendi millet ve dinlerini üstün tutar, birlikte oldukları kadınların üzerinden kendilerinden olmayanları karalamaya devam ederler. Oyunda yan karakterler arasında yer alan Lorenzo'nun bu sözleri Hristiyanlar ve Yahudiler arasındaki ast üst ilişkisine vurgu yapmasına ek olarak işin içine siyahileri de koyarak Venedik'te dışlanan toplumun sadece Yahudilerden ibaret olmadığını göz önüne serer. Ötekileştirme politikası sadece dini ögeleri değil aynı zamanda ırk, cinsiyet ve dili de kapsar ve Lorenzo da bu diyaloğuyla farklılıklara hoşgörü ile yaklaşmadığını göstererek kendinden olmayanları küçümser. Bu durumda Hristiyanlığı Yahudilerden üstün gören bu anlayış sonucu Hristiyanlar Yahudilere hükmeden otoriter liderler olarak görülürler.

Jessica'nın baba evinden kaçtıktan sonra Hristiyanlığı seçmesi de Lorenzo'nun eşini kendine benzetme çabasının meyvesini verdiğine işaret eder. Sömürgeci milletlerin dinlerini ve dillerini kolonilerine empoze ettikleri gibi Lorenzo da Jessica üstünde sömürgeci devletler gibi hüküm sahibidir. Kolonilerin kendilerine empoze edilen yaşama adapte olarak bu boyunduruk altında yaşamaları gibi Jessica da kendisine biçilen yaşamın öğretileri karşısında itaatkâr ve sessizdir. Eserde Hristiyan toplumunun fertlerinden biri olan Lorenzo'nun, Yahudi olarak doğan Jessica'nın din değiştirmesinde söz sahibi olması da Hristiyanların Yahudilere olan baskınlığını ortaya koyması bakımından dikkat çeken bir detaydır.

''Bir fare kemirmekte evimi farz edelim. Bu fenalığı derhal başımdan savmak için üç bin altını hepten gözden çıkarmaz mıyım…'' (Çev. Çolak, 2013, s.123). Shylock elindeki belgeleri sunarak mahkemeden adaleti sağlamasını bekler. Bu konuşmada yaptığı

benzetmelerle ikisi arasındaki nefretin doğuştan gelen tabî bir durum olduğuna vurgu yapar. İkisinin de tabiatı gereği birbirine karşı olup birbirlerini devirmek için her yolu deneyeceklerini ifade eder. Antonio'nun geçmişte ona yaptıklarına seyirci kalmayacağını vurgulayarak bu kez gücün kendisinde olduğu bilinciyle hareket eder. Antonio'yu evini kemirmeye çalışan fareye benzeten Shylock, kimsenin bu durumda fareyi beslemeyeceğini hatta fareye yaşama hakkı dahi tanınamayacağını savunarak yerinde kim olsa aynı hakkı talep edeceğini verdiği örneklerle sıralar. Bu konuşmanın devamında milletlerin ve dinlerin birbirlerine tahammül edemediği örnekleri veren Shylock, bu örneklerle herkesin sevgi ve nefret kavramlarının birbirinden farklı olduğunu vurgulayarak, Antonio'yu öldürmek istemesini de kendince haklı gördüğü sebeplere dayandırır. Ayrıca altın yerine Antonio'nun etini aldığında gücüne güç katacağını düşünen Shylock, Antonio'yu alt etmesi durumunda bir Yahudi'nin Hristiyan biri karşısında elde ettiği zaferle otoritenin farklı durumlar karşısında el değiştirebileceğinin de göstergesi olur. Bu durumda Antonio'yu devirme ihtimalinin düşüncesiyle bile kendinden geçen Shylock, otoriter lider olma mücadelesini oyun sonuna dek sürdürmeye devam eder.

''Bir Yahudi'yle asla münakaşa etmeyin. Denizlerden sütliman olmasını isteyin. Kurda niçin koyunu kuzusunun ardından acı acı inletip ağlatıyorsun deyin. Yasaklayın dilerseniz göğün sert rüzgârına…'' (Çev. Çolak, 2013, s.124). Antonio, en imkânsız sayılan olayların bile bir imkân bulup gerçekleşebileceğine, ancak Yahudi kalbini yumuşatmak için hiçbir yolun mümkün olmadığına değinir. Antonio, Bassanio için yaptığı fedakârlığın arkasında durup yalvarmadan gururuyla ölmek ister ve olayların akışına müdahale etmeden kaderine teslim olmaya razıdır. Canı pahasına dahi olsa Shylock'a yalvarmadan ölüme gitmeyi yeğlemektedir. Antonio burada içinde bulunduğu toplumun ahlaki temelleri doğrultusunda hareket ederek toplumsal öğretileri ve değerleri canından daha üstün konuma koyar. Yahudileri tefecilikle özdeşleştiren Hristiyan Venedik halkı için yapılması gereken; şartlar ne olursa olsun Yahudilere boyun eğmeden değer yargılarını idame ettirmektir. Antonio ve Shylock arasındaki otorite mücadelesi nihai sona ulaşılana dek devam eder ve ne Antonio ne de Shylock bu güç ve iktidar savaşına dur demeye hazırdır.

''Nice köleleriniz var, acınası halleri. Pazardan aldınız da sizin oldular diye mecburlar yaşamaya korkunç bir sefaleti. Size desem ki şimdi onları azad edin…'' (Çev. Çolak, 2013, s.125). Güçlü Hristiyan devletler hakimiyet altına aldıkları kolonileri bile kanunlarıyla sevimli göstermeye çalışıp adalet, özgürlük kavramlarının arkasına sığınarak ikiyüzlü bir tavır sergiler. Shylock, bu konuşmasında Hristiyanların tüm ikiyüzlülüklerini yüzlerine vurur ve kolonileri haline getirdikleri ülkelere, verdiği köle örneğinden yola çıkarak kendi

gerçekleriyle yüzleşmelerini sağlar. Adalet sistemini onlardan öğrendiğini belirten Shylock, eşit haklardan yararlanması gerektiğini ve Antonio ile yaptığı anlaşmanın mahkeme tarafından hiçbir ayrıcalık gözetmeksizin uygulanmasını talep eder.

> Oyun sonunda davayı kaybetmesine rağmen Shylock'un muzafferane bir biçimde haklılığının kanıtlandığı iddia edilebilir: Hristiyanları kendisinin 'insanlık dışı' yasacılığını yenmeye zorlamıştır. Shylock mahkemenin içinin boşalmış olduğunu teşhir etmek için, mahkemeyi kendisini reddetmeye zorluyor gibidir. Her iki durumda da o kazanacaktır: Antonio'yu öldürerek ya da Hristiyan adaletinin maskesini indirip onun bir şarlatanlık olduğunu açığa çıkararak. Öyleyse mahkeme salonunda söz konusu olan şey Shylock'un Antonio'nun vücudundan bir parça koparma arzusundan ziyade Venedik hukukunun kendisidir (Eagleton, 2015, s.50).

> Sürekli aşağılanmaya karşı takındığı bu tavır onu sertleştirmiş, dayanıklı kılmışsa da düşmanlarının kibirli, muzaffer edalarını azaltmamış, tersine daha da kışkırtmıştır onları. İçindeki kinin yapısına güçlü, canlı derin bir adalet duygusu da karışmıştır. ''Yahudi gabardini'' giyiminin içine saklanmış, bitmez tükenmez ve hak edilmemiş kışkırtmalarla deliresiye taciz edilmiş, kendisine ve tüm kabilesine yüklenmiş yergileri, zulmü sırtından fırlatıp atmak çabası içinde çaresizlikten bunalıp bir son fırsat diye bu ''yasal'' öç yoluna başvuran bu mağdur kişiyle duygu ortaklığına girmemek elden gelmezse de bu amacına erişmek için kullandığı aracın korkunçluğu ve uğraşındaki inadı bizleri ona karşıt bir tutuma zorluyor (Barman, 2013, s.24).

Shylock bu konuşmasında hakkını sonuna kadar savunduğunu gösterirken önerecekleri hiçbir şartın intikam isteğinin önüne geçemeyeceğinin de sinyallerini verir. Ancak oyunun sonuna gelindiğinde Shylock'un hırsı ve Antonio'nun etinden bir libre alma arzusu Shylock'u geri dönülemez bir yola sokarak sonunu getirir. Shylock tüm bunlardan vazgeçip Antonio'nun borcu karşılığında fazlasıyla verilen paraları kabul etseydi her şey tatlıya bağlanabilirdi ve oyunun sonunda aldığı kararla merhametli olarak adlandırılıp toplumda kendine bir yer bulabilirdi. ''Shylock, oyun süresince o çağda hor görülen Yahudilerin sözcülüğünü üstlenir. Hristiyanların ikiyüzlülüğünü ortaya koyan kimliğini; kızı evden kaçtığı için öfkelenen, acı çeken baba yönünü ve öteki olumlu olumsuz insan yüzlerini göstermiştir. Yani Shylock hem bir hain hem de kurbandır'' (Barman, 2013, s.17).

''Marazlı koyunları öncelikli keserler. En çürük meyve yere hepsinden evvel düşer. Ben daha münasibim ölüme gitmek için. Bassanio göreceksin o güzel yarınları. Yaşayıp yazacaksın benim mezar taşımı'' (Çev. Çolak, 2013, s.127). Antonio'nun kendini işlevi olmayan bir hayvan gibi görmesi, onun ölüme hazırlıklı olduğuna da işaret eder; çünkü bu

duruma itiraz etmek yerine ölümü hak ettiğini belirtip kendini Bassanio yolunda feda etmek ister. Bassanio'nun önünde daha uzun ve mutlu yılların olduğunu dile getiren Antonio, kendini kurbanlık koyunmuşçasına Bassanio için Shylock'a sunar. Oyunun başında Bassanio uğruna malını gözden çıkaran Antonio, bu noktada da canını gözden çıkarır ve bu fedakârlığı onu hizmetkâr lider olarak nitelememizi sağlar. Birçok boyutu olan adanmışlık burada en abartılmış haliyle göz önüne çıkar ve hizmetkâr liderlerin özelliklerinden biri olan liderin takipçileri için yaşaması durumu, liderin takipçileri için hayatından vazgeçmesi olarak boyut değiştirir.

‘‘Hiç kimse zorlanamaz merhametli olmaya. Yüce tanrı katından kalbe düşer usulca. Zarif bir yağmur gibi yürekleri yeşertir…’’ (Çev. Çolak, 2013, s.130). Portia bu konuşmasında merhamet ve adaletin temsilcisi rolündedir. Kurtuluşun yegâne anahtarı olarak merhameti gören Portia, Shylock'tan da tüm erdemlerin en üstünü olan merhameti hatırlatarak kararını gözden geçirmesini ister. Portia gücün, saltanatın geçici; ancak merhamet gibi Tanrı'nın en güçlü yansıması olan bir duygunun tüm dünyevi eylemlerin ötesinde olduğunu vurgular. Otorite ve gücün simgesi olan bir kral adalet ve merhamet kavramlarından bir haber ise hiç şüphesiz o kral zalim bir kral olarak anılıp kötü sıfatlarla tarih sahnesinde konumlandırılacaktır. ‘‘İktidara sahip olanlar zaman zaman kesin adalet olmaksızın idare edebilirler çünkü her şeyden önce oyunun kurallarını koyanlar onlardır’’ (Eagleton, 2015, s.53). Kuralları elinde bulunduran iktidar sahipleri hiçbir yargı ve sorgulamaya dayanmadan kurban etmek istedikleri hakkında hükümlerini verirler; ancak bu durum onları merhametli değil bilakis güçlü ama bir o kadar da aciz bir hükümdar yapar. Bu sebeple güç ve iktidar sahipleri, merhamet ve adalet duygusuna sahip oldukları vakit daha üstün bir konuma ulaşacak; isimleri ebediyen iyilikle anılacaktır.

‘‘İki ayrı şartım var bu iyiliğim için. Evvela Yahudi burda eski dininin esaslarından vazgeçip Hristiyan olacak. İkincisi bir resmi evrak imzalayacak. Öldüğü vakit malı, mülkü, her şeyi kızı ve damadı Lorenzo'ya kalacak’’ (Çev. Çolak, 2013, s.141). Yasalar hiçbir zaman Shylock'tan yana olmayacaklardır. Bir kanun boşluğu, bir püf noktası bulunacaktır. İşte kapitalist toplumun gelişmesinde olacak olan da budur. Hele sömürülenler "Hürriyet, müsavat, uhuvvet" haklarına sahip çıkmaya niyetlensinler, hele "yaşamaya, özgürlüğe, mutlu olabilme uğraşına" katılmaya kalkışsınlar (Barman, 2013, s.40). Shylock, Barman'ın burada sözünü ettiği sömürülenler sınıfından olarak hakkını ve özgürlüğünü savunmaya kalktığı anda susturulacak ve haklı-haksız durumlarına bakılmaksızın adalet mekanizması, güç ve otoritenin temsilcisi olarak Venedik toplumunda rüştünü ispat eden Hristiyanların lehine işleyecektir. Venedik hukukunun Shylock aleyhine verdiği karardan yola çıkılarak gücüne güç katarak bu

mücadeleden galip çıkan Antonio'nun otoriter lider olarak eserdeki konumunu daha da sağlamlaştırdığı görülmektedir.

Antonio'nun koyduğu şartla zorla Hristiyan yapılmak istenen Shylock, toplumsal açıdan da ekonomik açıdan da en büyük darbeyi alır. Bu şart Shylock'un tüm benliğini, geçmişini ve bugününü ele geçirecek; Shylock'u tümüyle bitirecektir. Mahkeme salonuna geldiğinde durumun aleyhine olduğunu ve öleceğini düşünen Antonio için durum tam tersi şekilde gelişir ve oyunun başından beri Shylock'a dini yüzünden acımasız aşağılamalarda bulunan Antonio, mahkemenin verdiği karar neticesinde nihai hedefine ulaşmış olur. Oyunda din farklılıkları yüzünden birbirinden intikam almaya çalışan bu iki karakterden Antonio'nun oyun sonunda aldığı bu zafer Hristiyanların Yahudiler üstünde baskın olması olarak öne çıkar. Venedik toplumu tarafından ötekileştirilip yalnızlığa itilen Yahudi halkının sesi olan Shylock, oyunun sonunda da Venedik yasalarının kurbanı olarak hayatına devam etmek zorunda bırakılır. Shakespeare'in oyun içinde yarattığı ticaret ve tefecilik karşılaştırmasının galibi olan Antonio bu sayede Venedik'in yanı sıra Belmont'un ihtişamlı dünyasında kendine bir yer edinir (Newman, 1987).

Kısaca, karakterlerin oyun genelindeki davranışları ve tutumlarının yanı sıra diğer karakterlerle olan etkileşimleri de göz önüne alındığında Antonio, Hristiyan toplumunun bayrak taşıyıcısı olarak, Yahudiler karşısında aldığı mutlak zafer neticesinde ‘‘otoriter lider’’ olarak ön plana çıkarken Shylock ise otoriter lidere boyun eğmez ve uğradığı baskıya rağmen takındığı mücadeleci ruhundan ödün vermeyerek bu hükümdarlığı sona erdirmek isteyen davranışlarıyla eserdeki bir diğer ‘‘otoriter lider’’ olarak nitelendirilir. Antonio ile arasındaki kardeşlik bağı ise Antonio'nun aynı zamanda ‘‘hizmetkâr lider’’ olarak değerlendirilmesini sağlar. ‘‘Shylock yarım okka et için icraya başvurduğunda tek isteği Bassanio'yu ölmeden önce bir kez daha görmek olur’’ (Barman, 2013, s.31). Antonio, ölümü göze aldığı Bassanio'yu en zor anında dahi görmek isteyecek kadar çok seven ve kendini dostuna maddi manevi adayan özelliğiyle hizmetkâr lider olarak eserde yerini alır. Bassanio, özellikle Portia'ya talip olduğunda sergilediği tavırları ve diğer taliplerin aksine ortaya koymuş olduğu bakış açısıyla ‘‘dönüşümcü lider’’ özelliklerini gösterirken, Portia'nın babası ise ölümünden sonra bile kızını kendi kuralları içine hapsetmeye çalışarak ‘‘otoriter lider’’ olarak oyunda konumlandırılır.

4.2. Kral Lear ve Liderlik

Liderlerin en önemli görevlerinden biri toplumları bir arada tutup bütünlüğü sağlamak olduğundan, ailesini dahi bir arada tutamayıp gerçek ve sahtenin ayrımını yapamayan kralın ülkeden elini eteğini çekip yönetimi kızlarına vermesiyle birlikte aile birliği de parçalanır ve

oyunun akışı güç ve iktidar hırsına bırakılır. Bu sebepten Lear'ın liderliği ve otoritesi de tartışmaya açık bir hale gelir. ‘‘Son derece acemice aldığı kararın neticesi olarak kızları onlara bırakılan mirasla yetinmeyip Lear'ın konumunu da elinden almaktan çekinmeyecektir’’ (Empson, 1949). Oyun içerisinde narsist tavırları ve benmerkezciliği ile dikkatleri üstüne çeken Lear'ın bu durumu en çok ülkeyi kızlarına paylaştırırken koyduğu kıstasla gözlenmektedir. Ülkesini yönettiği süre boyunca kızlarının gerçek kişiliklerini tanıyamayan Lear, yönetimden çekildiği anda dahi övülmeyi beklemekte ve kendisine yöneltilen hiçbir eleştiriyi kabul etmemektedir. Lear'ın liderliğin gerektirdiği tüm sorumluluklardan kaçınması zorbalık ve zulmün baş göstermesiyle sonuçlanarak ülke yönetiminden bihaber kişilerin iktidara gelmesine yol açar.

Shakespeare'in en önemli trajedilerinden biri olarak kabul edilen eserde liderlik kavramının her karakter üzerinde farklı bir yansıması bulunmaktadır. ‘‘Kral Lear'da Shakespeare bizi kralın krallığını verdiği, ebeveynlerin çocukların vesayetinde olduğu ve korkunç bir yönetimin hüküm sürdüğü altüst olmuş bir dünyaya götürüyor’’ (Güven, 2003, s.84). Eser etik ve ahlaki unsurları tartışmaya açık hale getirmesi bakımından karakterlerin liderlik tipleri, eser içindeki davranış değişiklikleri ve ruh halleri arasındaki geçişler göz önüne alınarak değerlendirilmiştir. Karakterlerin salt iyi veya salt kötü olarak ele alınmasından ziyade bunun kaynağına inilerek sebepleri irdelenmiştir. ‘‘Kral Lear'da yalancılar genellikle güvende, zengin ve otorite sahibiyken gerçeğin savunucuları sürgün edilir, aşağılanır veya işkence görür’’ (Usongo, 2017, s.54).

Kişisel çıkar ve ihtiyaçlarını ülke çıkarlarının üstünde tutan karakterler, makyavelizm akımının temsilcileri olarak isteklerini elde edebilme uğruna her yola başvurmayı meşru görerek hareket eder. Eserde bu akımın en önemli temsilcileri olarak ön plana çıkan Edmund, Goneril ve Regan hedeflerine ulaşana kadar gerçek kişiliklerini gizleyip ikili oynayarak diğer karakterler üstünde farklı bir algı oluşturmayı amaçlar. Eserin başında kralın davranışlarında sıkça gördüğümüz beğenilme ve takdir edilme arzusu Goneril ve Regan tarafından karşılanırken gerçek kişiliğinden eser boyunca ödün vermeyen Cordelia, babasını bu arzusundan mahrum bırakarak Lear'ın gözünde isyan bayrağını açmış olur. Lear, ülke yönetiminden çekildiğini açıklamasının ardından yönetimden sorumlu olarak kızları Goneril ve Regan'ı göstermesine rağmen kral gibi görülmeye devam etmek ister ancak bu isteği kızlarında karşılık görmez. ‘‘Deneyimlerini ve krallık makamını hiçe sayan davranışlar sergileyen kızları onu deliliğe sürükler’’ (Davis, 2012, s.286). Lear'ın bu tepkiyle karşılaşması o dönem için kabul edilemez bir durumdur; çünkü o dönemde kralın yetkilerinin

tanrı tarafından verildiğine inanıldığı için kralın sözleri emir kabul edilir ve itaatle karşılanırdı.

> Elizabeth döneminde İngiltere'de hiyerarşiye titizlikle uyulurdu ve herkes toplumdaki konumunun farkındaydı. Kral ya da kraliçenin otoritesine karşı çıkılamazdı ve iktidarın güvenliğine yönelik herhangi bir tehdit, sadece bir suç olarak değil; aynı zamanda günah olarak kabul edilirdi (Usongo, 2017, s.129).

Kızlarının iç yüzlerini dışa vurmaya başlamalarının ardından ahlak kuralları ekseninde oluşan düzen, nezaket, saygı ve gelenek gibi eski değerlerle temsil edilen yerleşik kalıpların yerini iktidarı kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı amaçlayan pragmatik gençlerin yeni dünya düzeni alır. Güç ve iktidar arayışında olan kız kardeşler statükoya meydan okuyarak Elizabeth dönemi ideallerini yıkmanın yollarını arar. Tıpkı Goneril ve Regan gibi bu yeni düzenin öncülerinden olan Edmund da babasının güvenini kolayca kazanarak isteklerini yapabilme uğruna her türlü oyun ve manipülasyona başvurur. Eserde benmerkezci yapısıyla ön planda olan Edmund, bunu konuşmasıyla eylemlerine de yansıtır ve kendisinden başka hiç kimse için adanmışlığın en ufak belirtisini dahi göstermez. Edmund, bu güç savaşları içinde kendi yerini en tepeye koymak için adımlarını öncesinden planlayarak hareket eder ve işini şansa ve doğanın getirdiklerine bırakmaya hiç niyeti yoktur. Eser boyunca Edmund'un yaptıklarından pişman olduğuna hiç tanık olunmaz; zira Edmund iyilik yapma niyetinde olmayıp kendi ahlaki değerleri ve iradesinin dışında hiçbir kural ve değeri benimsemez. ''King Lear'da Shakespeare esasen geleneksel aristokrat değerlere bağlılığı tasvir eder. Ancak Edmund, Goneril ve Regan ile yeni bir bireycilik, eski feodal ve aristokratik sistemden ayrılma eğilimini ortaya koyar'' (Usongo, 2017, s.57).

Karakterlerin liderlik tiplerini eserin genelini kapsayacak biçimde ele aldığımızda ise Lear fırtına sahnesinin öncesinde ''otoriter lider'', fırtına sahnesinin getirdiği tüm buhran ve delilik halinin ardından ise ''duygusal lider'' olarak ön plana çıkarken Goneril ve Regan ''otoriter lider'', Cordelia ve Kent ''hizmetkâr lider'', Edmund eylemleri ve düşünceleri bakımından ''dönüşümcü lider'', Regan ve Goneril'le olan yasak aşk üçgeni bakımından ise ''karizmatik lider'' olarak eserde konumlandırılmıştır.

''Söyleyin kızlarım! Mademki alıyoruz kendimizi yönetimden, toprak işlerinden, devlet meşgalelerinden; söyleyin bakalım hanginiz daha çok seviyor bizi? Özünde layığı olana verelimi varlıklarımızın en değerlisini'' (Çev. Suruç, 2010, s.19).

> İlk sahnede Lear huysuz ve gaddar bir biçimde, ataerkil bir çerçeve içerisinde kendi keyfine göre krallığını bölüştürmek ister. Bir diğer şekilde bu şuna benzetilebilir: Başrol oyuncusu yardımcı roldekiler tarafından övülmek ve pohpohlanmak ister fakat

astlarından biri bu duruma karşı çıkarak oyunda oynamak istemez ve bu durum Lear'da kaygı yaratır (Özbek, 2011, s.80).

Krallığı ve tüm yetkilerini onu en çok sevene vereceğini söyleyen Lear, gerçeklikten ve rasyonaliteden oldukça uzak bir tavır sergiler. Lear burada eşitlikçi ve demokratik bakış açısından uzak olmakla beraber gururunun okşanıp yaptıklarının karşılığı olarak yüceltilmeyi bekler. Lear kaprisli davranıp kızlarından sevgi dilenerek kendini tatmin etmeyi isterken kibirli yanını daha oyunun en başından ortaya koyar (Markels, 1964). Lear'ın bu zaafı ile birlikte yetkilerini hayattayken devretmesi trajedisini oluşturan sebeplerin başında gelir. ''Lear ölümünden önce tahttan feragat ederek, kralın iki yapısını (doğal ve siyasi) ihlal etmiş olur; ancak bunların dokunulmazlığı son derece önemlidir, çünkü sadece kralın ölümünün ardından doğal yapı, siyasi yapıdan ayrılabilir'' (Usongo, 2017, s.44). Tüm bunların yanı sıra bir kraldan otoritenin temsilcisi olarak beklenen şey mümkün olduğunca kusurlarını başkalarına yansıtmaması ve kusursuz bir izlenim oluşturmasıdır; ancak Lear yetkilerini devredeceğini açıklamasının ardından her türlü saldırı ve isyana karşı açık hedef haline gelerek en büyük hayatı yapar.

Lear, oyunda otoriter lider davranışlarıyla ön plana çıkmasına rağmen kızlarının kendisiyle ilgili görüş ve düşüncelerine başvurması, otoriter liderliğin tanımı dışına çıkarken kendisiyle ilgili hiçbir yorumda bulunmayan kızından yüz çevirmesi aslında sadece duymak istediği şeylerin kızları tarafından söylenmesini beklediğini göstererek onu yine otoriter lider kalıbına oturtur.

Tablo 5
Otoriter Liderin Kral Lear Oyunundaki Temsilcisi

Otoriter Lider	*Kral Lear*
Astları üzerinde sıkı kontrol sahibidir.	Lear
Başkalarının fikir ve önerilerini görmezden gelme eğilimindedir.	-
İtibarına çok düşkündür.	Lear
Başarısızlıkla karşılaşma durumunda cezalandırma eğilimindedir.	Lear

Tablo 5'te otoriter liderin özellikleriyle ilgili verilen maddelerden ikincisi dışındaki maddeler Lear ile ilişkilendirilmektedir. Eserin başında kral unvanıyla mutlak hakimiyetin temsilcisi olan Lear, bu anlamda kontrol mekanizmasını elinde bulundurmaktadır. Ülke yönetimini kızları arasında paylaştırma hususunda kızlarının görüşüne başvurması itibariyle

ikinci madde Lear tarafından bu sahnede karşılanmamaktadır. Üçüncü maddede yer alan itibarına düşkünlük eserde fırtına sahnesine kadar Lear'da gözlemlenmekte olan özelliklerden bir diğeridir. Son madde ise Lear'ın duymak istedikleri dışında konuşmalar yapan Cordelia'yı evlatlıktan reddetmesi ve Kent'i sürgün etmesi ile ifade edilmektedir.

''Size olan sevgimi nasıl ifade edeceğimi bilemiyorum. Ben sizi göz nurundan, uçsuz bucaksız hürriyetten, nadirdir diye değer verilen her şeyden daha çok seviyorum'' (Çev. Suruç, 2010, 19).

> Goneril'in Lear'a duyduğu sevgi gerçekten herhangi bir değerin ötesindedir çünkü böyle bir sevgi yoktur; ifade edilemez bir sevgidir bu ama anlamı aştığı için değil, bir hiç olduğu için. Goneril var olduğunu söylediği bu sevgiyi, bir nesnenin karşıtı olarak açıklarken gerçekte o sevgiyi silmektedir (Eagleton, 2010, s.92-93).

Eagleton'un da değindiği gibi sevgisini eylemleriyle göstermekten ziyade kelime oyunlarına başvuran Goneril için kullandığı tüm bu süslü sözcükler aslında eksikliğini örtmek için başvurduğu bir yöntemdir. Bu noktada mübalağa sanatının tüm örneklerini kullanan Goneril için eyleme geçmek söz konusu bile değildir; zira babasına karşı sergileyebileceği bir maneviyat örneğinden çok uzak kalmaktadır. Goneril, gerçek kimliğini ve düşüncelerini saklama hususunda da oldukça kurnaz davranır ve babasına hiçbir şey belli etmeden bu süreçten çıkmayı başarır.

''Size itaat ettim, sevdim ve hürmetkâr oldum. Kardeşlerim, söylerken sizi çok sevdiklerini, neden evlendiler peki? Ben de bir gün evlenirim belki…'' (Çev. Suruç, 2010, s.21). Kalbinden geçenleri dışına dökemeyen Cordelia, bunu kardeşleri gibi yapamamasının sonucu olarak babasının gözünden düşer. ''Cordelia, babasına bağlılık ve sevgi gösterme ihtiyacının farkında olsa da evlat ve genç kadın olarak ikili rollerinin de bilincindedir. Evlilik durumu göz önüne alındığında bir dereceye kadar bağımsızlığın yanı sıra Lear'a sadakat göstermesi de gerekir'' (Usongo, 2017, s.111). Lear'ın kızlarını hiç tanımadığının göstergesi de kızlarını söyledikleriyle yargılayıp yalnızca ağızlarından çıkanları hesaba katmasıdır. ''Lear, Cordelia'yı yalnızca ülkeden sürüp şefkatinden mahrum etmekle kalmayıp zihninden de küçük kızını tamamen çıkarmıştır'' (Isenberg, 1951). Cordelia, babasının tüm ısrarlarına rağmen dürüstlüğünden ödün vermeyerek karakterini ve ablalarından farklılığını ortaya koyar. ''Regan ve Goneril başlangıçta çok şey sunuyor gibi görünmelerine rağmen Lear'ın maiyetinin sayısını azaltmalarının ardından Lear'a hiçlikten başka bir şey bırakmazlar. Adım adım hiçliğe sürüklenen Lear, krallığını, maiyetini, akıl sağlığını, biricik kızını ve en sonunda hayatı da dahil olmak üzere sahip olduğu her şeyi kaybeder'' (Güven, 2003, s.62).

Güç, iktidar ve makam gibi maddi hiçbir kavrama değer vermeyen Cordelia için

erdem ve dürüstlük tüm bu kavramların ötesinde bir konuma sahiptir. Cordelia'nın liderlik yönünü kardeşlerinden ayıran da dünyaya farklı pencerelerden bakmalarının yanı sıra metalarla ilgilenmeyen pragmatizmden uzak, idealist bir bakış açısına sahip olmasıdır. Goneril ve Regan'ı otoriter lider olarak nitelendirirken Cordelia'yı hizmetkâr lider olarak ele almamızın sebebi de bundan kaynaklanmaktadır.

Tablo 6
Hizmetkâr Liderin Kral Lear Oyunundaki Temsilcisi

Hizmetkâr Lider	*Kral Lear*
Özverili olma	Cordelia
Fedakâr olma	Cordelia
Kendinden ödün verme	Cordelia
Duyarlı olma	Cordelia
Karşılık beklememe	Cordelia

Tablo 6'da yer alan hizmetkâr lider özelliklerinin tümünün Cordelia'da bulunduğu gözlenmektedir. Sevgi testi sahnesinde babasına iltifatlı sözler söylemediği için evlatlıktan reddedilen Cordelia, bu duruma rağmen babasına sırt çevirmez ve eserin sonlarına doğru babasını düştüğü durumdan kurtarmaya gelerek hiçbir karşılık beklemeden babasına hizmet etmeyi kendisine borç bilir. Bu yönüyle Cordelia, kardeşlerinin zıttı bir karakter betimlemesiyle hizmetkâr lider olarak konumlandırılmaktadır.

''O halde dürüstlüğün senin mirastan payın olsun. Yıldızlar üzerine yemin ediyorum ki bugün, burada bütün babalık vazifelerimden, akrabalık ve kan bağlarından sıyrılıyorum'' (Çev. Suruç, 2010, s.22). Cordelia'nın olumsuz yanıtının öncesinde kızını hayatının neşesi ve küçücük yavrusu olarak tanımlayan Lear'ın samimi dili bu konuşmanın ardından Cordelia'ya karşı değişmeye başlar. ''Elizabeth döneminde öfke ve küçümseme belirtmek için ifade edilen sen (thou) sözcüğü burada Lear tarafından kullanılarak baba-kız ilişkisinin nefret boyutuna dönüştüğünü gösterir'' (aktaran Güven, 2003, s.63). Eserde Lear'ın kral ve baba kimliği arasında bocalamalar yaşadığı ve kızlarıyla olan ilişkisinde bu kimlik ayrımını doğru yapamamasından kaynaklı sorunlar göze çarpmaktadır. Bunun en belirgin örneği de oyunun başında krallığını bölüştürmek için yaptığı sevgi testidir. Lear, bu testi babalık kimliğini bir kenara bırakarak ve krallıktan gelen gücünü yansıtarak gerçekleştirir. Beğenilme ve takdir edilme arzusu baskın gelen Lear, böylesine önemli bir kararda kral olarak övülmeyi beklemek yerine babalık hissiyatına güvenerek hareket etmiş olsaydı daha en başından gerçeklik ve görünüş arasındaki ayrımı yapabilirdi. Lear'ın Cordelia ile gerçekleştirdiği bu konuşmasındaki kibirli tavrı gücün mutlak temsilcisi olarak herkes tarafından kabul görmek istediğini gösterir. Ancak duymak istediği süslü ve abartılı ifadeler yerine yalın ve sade bir

karşılık aldığında bu durumu gücüne ve yetkilerine karşı gelmek olarak algılar ve kızını hem evlatlıktan hem de ülke topraklarındaki payından men eder.

‘‘Bütün nüfuz ve kudretimi, üstün mevkiimi, krallığa ortak bütün nimetleri siz ikinize bağışlıyorum. Biz her ay birinizde kalacağız ve kendimize bakımını size yaptıracağımız, yüz atlı ayıracağız. Ama bırakmıyoruz kral ve kraliyet unvanlarını…’’ (Çev. Suruç, 2010, s.22). İktidarı kızlarına bırakan Lear, kral ve kraliyet unvanlarını taşımaya devam etmek ister. Beraberinde getirmek istediği yüz atlı da onun gücünün ve unvanlarının simgesi niteliğindedir.

> Lear’ın ilk yanılgısı budur; çünkü Elizabeth çağının inançlarına göre, krallık, Tanrının seçkin bir kuluna verdiği kutsal bir görevdir ve Lear bu görevden kaçmakla, bencilliğini kanıtlayan bir suç işlemiştir. Üstelik Lear hem tahtından iner hem de çevresinin ona bir krala gösterilen saygıyı göstermesini bekler. Bu saygıyı bulamayınca da öfkeden köpürür. Yani Lear bir yandan krallığın yüklerinden sıyrılır, bir yandan da krallığın şanını ve yetkilerini elden bırakmaya yanaşmaz (Urgan, 2014, s.186-187).

Sevgi testi sonucu olarak ülkeyi kızlarına paylaştıran Lear, bunu elbette karşılık gözeterek yapar ve bunun sonucu olarak hem şanını hem de unvanını koruyarak yerini garanti altına almak ister. Nitekim kızlarının gerçek yüzlerini ellerine güç ve otoriteyi vermeden anlayamayan Lear için kelime oyunlarına başvurması oyundaki trajedinin de fitilini ateşler. ‘‘Lear’ın iktidarı bırakma ve krallığını kızları arasında paylaştırma konusundaki tartışmalı kararı, siyasi açıdan hırslarıyla ön planda olan Goneril ve Regan’ın ona karşı bir komplo hazırlamaya başlamasının yolunu açmış olur’’ (Usongo, 2017, s.44).

Yaşının gerektirdiği olgunluk ve tecrübeden oldukça uzak davranan Lear, şımarık bir çocuk edasına bürünerek pohpohlanmayı beklerken kendisine dürüst ve açık davrandığı için suçladığı kızını ise nankör ilan eder. Lear, böyle davranmaya başladığı noktada merhamet ve vicdanını tamamen bir kenara bırakarak zalim bir krala dönüşür; öfkesine yenik düşerek itidalsizce davranır ve kızını hayatından çıkarır.

‘‘Siyasi otorite Goneril ve Regan’ın yanı sıra oyundaki diğer karakterler için reddedilebilir bir durum olarak kavramsallaştırılır’’ (Davis, 2018, s.59). Lear, kral olarak hüküm sürdüğü süre boyunca sahip oldukları ve konumundan ötürü otoritenin tartışmasız temsilcisi olarak yer alırken görev ve sorumluluklarını devretmesinin ardından eserdeki hizmetkârlar tarafından bile saygı görmez. Lear’ın sahip olduğu her şeye ulaşan Goneril ve Regan, bu sayede siyasi otoritenin içinde bulunulan durum ve şartlara göre değişebileceğini gösterir.

‘‘Bırakma iktidarı! İyi düşün! Bu tehlikeli aceleye bir gem vur. Hayatımla temin ederim ki, en küçük kızın seni en az seven değil’’ (Çev. Suruç, 2010, s.23). Oyundaki birçok karakterin aksine Lear’ı yetkilerini devrettiğinde bile otoritenin temsilcisi olarak gören Kent, Lear’a olan saygısı eser boyunca devam ettirir. ‘‘Kent, otoritenin yalnızca konumun sonucu olarak değil, aynı zamanda doğuştan gelen doğal, yenilmez bir yapısı olması itibariyle Lear’ın özel bir lider aurasına sahip olduğu konusunda ısrar eder’’ (Davis, 2018, s.60). Lear tarafından sürgüne gönderilecek olan Kent, kendisine yapılan bu haksızlığa ve Lear’ın tüm bencil ve şımarık yaklaşımlarına rağmen eserin başından sonuna kadar ona sadık kalarak itaat eder. Lear’ı her daim kral sıfatıyla yücelten ve büyük efendisi olarak tanımlayan Kent, hayatını da kralını korumak üzere feda etmeye razıdır. Kralına olan saygı ve sevgisini sadece Lear iktidarda kaldığı süre içinde değil, sonrasında da gösteren Kent, bu davranışlarıyla güçlü olanın değil davasında haklı olanın yanında olacağını belirtmiş olur. Tüm bu sebeplerden yola çıkarak Kent’i eserde ‘‘hizmetkâr lider’’ olarak tanımlamak kaçınılmazdır.

Lear’ı onu gelecekte bekleyen tehlikelere karşı uyaran Kent, Cordelia konusunda da gözlerini açıp gerçekleri görmesini sağlamaya çalışır. Kent’in dahi Lear’ın kızlarının gerçek yüzünü görüp Lear’ın görememesi Lear’ı oyundaki trajik sona hazırlar. Nitekim yetkilerini kızlarına verdiği anda kızları bunu kötüye kullanacak ve iktidar olmanın tadına varmalarının ardından daha da ileri gidip sadece babalarının sonunu değil kendi sonlarını da getireceklerdir.

‘‘Beş gün mühlet sana, altıncı gün o düşman varlığını alarak çek git krallığımızdan! Onuncu günde kovulmuş bedenin hala topraklarımızda ise ölüm saatin gelmiş demektir…’’ (Çev. Suruç, 2010, s.24). Lear’ın oyunun başlarında yaptığı bu konuşmada kibrinin sözcüklerine yansımış olduğu görülür. Kendisine koşulsuz şartsız itaat eden Kent’i bile görmezden gelecek kadar kayıtsızdır ve duymak istediği sözleri söylemeyen herkesi cezalandırıp yargılamak ister. Cordelia’yı evlatlıktan reddettiğinde ve Kent’i sürgüne gönderdiğinde hala ülkenin resmi yöneticisi olması itibariyle bu kadar sert ve düşüncesiz davranır. Sözlerinin emir kabul edildiğini bilir ve krallıktan aldığı güce dayanarak bencilce hareket eder. Ancak burada Lear’ın gözden kaçırdığı en önemli şey şudur ki Kent ve Cordelia, Lear’a sadece kral olduğu için değer vermezler; gönülden sevip saygı duydukları için Lear’ı dinler ve isteklerini yerine getirirler. Aynı davranış ise yetkilerini devretmesinin ardından diğer kızlarında görülmez; çünkü onlar gücün ve iktidarın esiri altındadır. Bu sebeple Kent ve Cordelia hizmetkâr lider olarak diğer karakterlerden ayrı bir şekilde ele alınmaktadır.

‘‘Kardeşimden on, on beş ay sonra dünyaya geldim diye, niçin o aptal göreneklerin

gadrine uğrayayım? Toplumların o titiz hassasiyeti beni niçin haklarımdan mahrum bıraksın…'' (Çev, Suruç, 2010, s.31). Edmund'un bu konuşması gerçek karakterini tamamen yansıtır. Bunun öncesinde ise ilk hedefi hem kardeşi hem de babasının güvenini yarattığı olumlu profille kazanmaktır. ''Edmund, tehlikeli eğilimlerini hem babası hem de erkek kardeşi tarafından şüpheye yer vermeden dürüstlük ve nezaket maskesinin ardına başarıyla gizler'' (Sadowski, 2015, s.4). Edmund, meşru ve gayrimeşru iki grup arasındaki ayrımdan oluşan haksız duruma vurgu yapar. Anne babasının yaptığı hatanın bedelini bir ömür ödemek istemeyen Edmund, kardeşinin sahip olduğu her şeyin onun da hakkı olduğunu savunur. Gücünü doğanın oğlu olmaktan aldığına inanan Edmund, tüm gayrimeşruluğuna rağmen onun Edgar'dan bu yönüyle de daha güçlü ve hırslı olduğunu düşünerek hareket eder. ''Bu tragedyada Edmund, toplum düzeninin adaletsizliğine karşı çılgınca bir öç duygusuyla adaleti sağlayacağına inanan, başka örneği olmayan bir karakterdir'' (Nutku, 2009, s.xxiv). Edmund'un sırf meşru olarak dünyaya gelmediği için makam ve mevki sahibi olamayacak olmasına haklı bir isyanı söz konusudur. Dönemin şartlarına boyun eğmek yerine buna isyan edip yeni bir düzenin savunuculuğunu üstlenen Edmund, bu bağlamda dönüşümcü lider özelliği gösterir. Kalıpların dışına çıkarak kendi sesinin diğerleri tarafından duyulması için eylemlerini sağlam temellere oturtarak gerçekleştirir. Oyunda değişimin öncüsü olan Edmund, bireysel çıkarları doğrultusunda hareket edip eylemlerinde iyi niyetli olmamasına rağmen kendisi gibi olan takipçileri için bir yol gösterici konumundadır. İçinde bulunduğu toplumun normlarını ve değer yargılarını yıkarak yenilik ateşini yakan Edmund, bu uğurda her şeyi korkusuzca göze alarak amaçları doğrultusunda ilerler.

> Oyunda "doğa" en çok kullanılan sözcük ve değişik yorumları yapılan bir kavramdır. Lear, Gloucester ve ötekiler için doğa, evreni kargaşalıktan kurtaran, babayı evlada, evladı babaya bağlayan bir düzendir. Tanrının kurduğu bu düzen, hem özel ilişkileri hem de toplumu yönetir ve öteden beri varolan geleneklerle kurallara dayanır. Oysa Edmund için doğa insanların benimsedikleri gelenekler dışında kalan, yasalarla ve ahlak kurallarıyla hiçbir ilgisi bulunmayan, tek başına varolan bağımsız bir güçtür. Böylece Edmund, doğanın oğlu olarak toplumu yöneten tüm inançları hor görür, başkaldırır hepsine. Toplum yasaları da ahlak kuralları da Edmund'u benimsemiyor, ona hayatta yer vermiyordur. Ama doğa yasalarına göre, en güçlü olan her zaman üstün çıktığı için, Edmund bu yasaları ve kuralları çiğneyerek, salt kendi aklı ve gücüyle para ve mevki elde etmeye karar vermiştir (Urgan, 2014, s.193).

Tablo 7
Dönüşümcü Liderin Kral Lear Oyunundaki Temsilcisi

Dönüşümcü Lider	*Kral Lear*
Değişime öncü olma	Edmund
Yenilikçi olma	Edmund
Vizyon belirleme	Edmund
Risk alma	Edmund
İlham verme	Edmund
Motive etme	Edmund

Tablo 7'de dönüşümcü liderin özellikleriyle ilgili sıralanan maddelerin tümü Edmund tarafından karşılanmaktadır. Eserin başından sonuna dek amacı doğrultusunda hiçbir sapma göstermeyen Edmund, istediklerini yapabilme adına planlı ve kararlı bir şekilde hareket ederek eylemini korkusuzca yerine getirmeyi hedeflemektedir. Edmund, kendi doğrularının peşinden gitmesi, her zaman bir sonraki adımını da hesaba katarak yol aması ve bulduğu farklı çözüm yolları sayesinde eserde dönüşümcü lider olarak tasvir edilmektedir.

''Edgar. Ya!... Hayatıma kasdı var demek! Hem de oğlum… oğlum Edgar!... Nasıl eli vardı bunu yazmaya? Böyle bir şey kalbinde, kafasında nasıl yer bulabildi…'' (Çev. Suruç, 2010, s.33). Gloucester de tıpkı Lear gibi gözüne perde çeker ve sorgulamadan, teyit etmeden Edmund'un ona verdiği mektupta yazılanlara inanmayı seçer. Burada iki karakterin de ortak noktası olarak gerçekleri ayırt edemeyip çocuklarını o zamana kadar tanıyamamış olmaları göze çarpar. Lear duygusal olarak Cordelia'ya; Gloucester de meşru oğlu Edgar'a bağlı olmasına rağmen oyunun başında gücü ellerine alıp akıllarını çıkarları doğrultusunda kullanarak gidişatı istedikleri gibi yönlendiren Goneril, Regan ve Edmund babalarını kolayca kandırarak baba figürünün yerini alır ve hakimiyeti ele geçirir. ''Edmund'un kötülüğünün temelini oluşturan sebeplerden biri de Gloucester'in böylesine saf olup Edgar'ın sahtekarlığı ile ilgili söylediklerini kabul etmesidir'' (Usongo, 2017, s.45). Bu yüzden Gloucester'in trajik sonu da tıpkı Lear gibi kendi hatasından gelir.

''Son günlerdeki güneş ve ay tutulmaları, hiç de hayra alamet değil. Doğa bilgisi şöyle böyle diye sebepler gösterse de tutulmalardan sonra gelen etkilerden kurtaramıyor doğa kendisini…'' (Çev. Suruç, 2010, s.35). Gloucester'in verdiği bu örnekte de görüldüğü gibi halk o dönemde doğada yaşanan değişimleri kendi yaşamına uyarlar ve yaşanılan en ufak bir olumsuzluğun sorumluluğunu doğaya yükleyip kader motifinin ardına sığınır. ''1605 yılının Eylül ayında ay, Ekim ayında da güneş tutulmuştur. Bu tutulmalar o dönemdeki İngiliz halkını çok korkutmuş ve bunun kötü sonuçlar doğuracağı düşüncesi yaygınlaşmıştır'' (Nutku, 2009, s.vi).

Doğa olayları ve yaşananlar arasında bir bağlantı kuran Gloucester, doğada meydana

gelen tüm bu anormalliklerin hayatlarının da bir parçası ve yansıması olduğunu düşünür. Shakespeare'in de oyunda yaratmak istediği tam olarak budur: Doğa olaylarının tersine dönmesi bize oyunda bir düzensizlik ve terslik oluşmaya başladığını, ikiyüzlülüklerin ortaya çıktığını, hainliği, baba ve evlat sevgisinin sınandığını, intikam ve düşmanlığı gösterir. Shakespeare oyunlarında geniş yer tutan doğa sembolü, oyunda yaşananlarla paralellik göstererek seyircinin olayların içine daha çok girmesini sağlar. Gloucester'e göre doğada baş gösteren bu değişim muhakkak bir sebebe dayalı olup mesaj kaygısı taşımaktadır.

''Başımıza gelen felaketlerin suçunu, gidip güneşe aya ve yıldızlara atarız. Sanki biz yapmak zorunda olduğumuz için kötülük yaparmışız gibi. Sanki göklerin güçleri bizi aptallığa zorlamış gibi...'' (Çev. Suruç, 2010, s.36). Babasının yaşananların ve yaptığı tüm hataların sorumlusu olarak doğayı göstermesini eleştiren Edmund, herkesin yaptığı tüm hatalardan yine kendisinin sorumlu olup bu hataların sorumlusunu başka bir şeyde aramaması gerektiğini belirtir. ''Edmund'un asıl kişiliği yasa, örf ve adetler ve geleneksel ahlak motifleri karşısındaki düşünceleriyle açığa çıkar. Herkesin bencilce kendi başının çaresine baktığı ve yalnızca en uyum sağlayanın hayatta kaldığı bir orman olarak tasarlanan doğaya coşkuyla hitap eder'' (Sadowski, 2015, s.4). Doğanın akışında hiçbir sorun olmasa bile yine dünyaya gelip aynı karakterde olacağını ifade eder. Edmund, bu görüşüyle tamamen babasından ayrılarak yaşadıklarının doğayla bir ilgisi olmadığını, insanların özüne dönmesini ve yaptıklarının sonuçlarıyla yüzleşmeleri için doğadaki oluşlara değil; özlerine bakmaları gerektiğini hatırlatır. Edmund'un bu repliği aynı zamanda onun salt aklın öğretilerinin peşinden gittiğini ve duygusallığı işin içine katan insanların başlarına gelen felaketlerin sorumlusu olarak akıl yürütüp felaketlerin nedenlerine odaklanmak yerine duygusal teoriler bulmak için çabaladıklarına dikkat çeker. ''Edmund, sosyal düzenin ve insan kimliğinin önceden belirlenmiş olduğu düşüncesini reddeder ve bunun yerine insanların bireysel isteklerini sürdürmeleri gerektiğini savunur'' (Usongo, 2017, s.46).

''Onların bu aptal dürüstlüğü açacak benim yolumu. Eğer istediğim toprakları, elde edemediysem doğumumla, elde ederim çabalarımla. Ne yapsam haktır bu yolda. Maksadıma ulaşmak için her yolu denerim'' (Çev. Suruç, 2010, s.38).

> Gülünç bir kavram saydığı ve alay ederek yineleyip durduğu ''yasal''lığa boyun eğmeye hiç de niyeti olmayan Edmund, ''yasal Edgar''ın topraklarına el koymaya karar vermiş, ''piç'' Edmund'un ''yasal'' ağabeyine üstün çıkabilmesi için bir düzen hazırlamıştır bile. Tıpkı Lear gibi acı çeke çeke daha sonraları aklı başına gelecek olan Gloucester, tragedyanın başlangıcında, oğullarının gerçek kişiliklerinin bile farkına varmayan, her yalanı kolayca yutan akılsız bir adamdır. Bundan yararlanan Edmund,

> babasını, Edgar'ın servetine el koymak için ölümünü beklediğine inandırır. Yalnız bununla da kalmaz, kötü bir adamın kara çalmaları yüzünden, babalarının Edgar'a son derece kırgın olduğunu söyleyerek kardeşini de aldatır. Böylece babayla ''yasal'' oğulun arasını açmış olur (Urgan, 2014, s.194).

Hem kardeşini hem de babasını kolayca manipüle etmenin hazzını yaşayan Edmund, artık eylemlerinin sonucunu görmek için kolları sıvar. Meşru olmaması sebebiyle elde edemediği ne varsa denediği yolla bunları elde etmeye çalışır. Mal mülk elde etme uğruna hiçbir eylemden çekinmeyeceğini belirten Edmund için aile kavramının da hiçbir önem taşımadığını belirten bir konuşmadır. Edmund, hem kendine hem de yapabileceklerinin sınırı olmadığına inanan bir karakterdir, bu da onun zekâsı ve kurnazlığı sayesinde gerek diğer karakterlerin hatalarından faydalanıp onlara üstün gelmesiyle gerekse yaşadığı toplumun normlarını yıkması ile sonuçlanabilecek bir durumdur. ''Edmund'un bu konuşması aynı zamanda açgözlü ve benmerkezci bir kişinin hırsını haklı çıkarmak adına çaba sarf ettiğini gösterir. Davasında kendini haklı çıkarmak için de gayrimeşruiyet meselesine başvurur'' (Usongo, 2017, s.57).

''İşim gücüm görünüşüme uygundur efendim. Bana itimat edene sadakatle hizmet etmek; dürüst kişiyi sevmek; aklı başında olan ve az konuşanla arkadaşlık etmek; hüküm gününden korkmak, başka çare kalmayınca dövüşmek…'' (Çev. Suruç, 2010, s.41). Efendisine olan bağlılığını yoğun ve eksiksiz biçimde gösterdiğinden Shakespeare, Kent'i Lear'ın ölümüne dek hatta bunun ötesinde hizmetin bir örneği olarak tasvir eder (Davis, 2018, s.66). Kent, görev insanı olduğunu Lear'a karşı sergilediği tüm davranışlarıyla ortaya koyarken aynı zamanda kralın her daim sadık danışmanı olarak konumunu eser boyunca korur. Lear'ı mutlu edebilmek için her türlü fedakârlığa hazır olan Kent, tüm eylemlerini adanmışlık üstüne kurar.

Tablo 8

Hizmetkâr Liderin Kral Lear Oyunundaki Temsilcisi

Hizmetkâr Lider	*Kral Lear*
Özverili olma	Kent
Fedakâr olma	Kent
Kendinden ödün verme	Kent
Duyarlı olma	Kent
Karşılık beklememe	Kent

Tablo 8'de hizmetkâr liderin özellikleri olarak verilen maddelerin tümünü karşılayan Kent, Lear'a sadece kral olduğu süre içerisinde değil, sonrasında da hizmet etmeye devam ederek sadakatini ispat etmektedir. Tüm bunların sonunda hiçbir şey elde edemeyeceğini

bilmesine rağmen Lear'ın yanında olmaya devam etmesi, Kent'i eserde hizmetkâr liderin temsilcilerinden biri haline getirir.

''Kızlarını kendine ana ettiğinden beri değil mi ki sopayı verip ellerine, ses çıkarmadın pantolonunu indirmelerine. Gözyaşı döktü onlar sevinçten, ben de türküler ördüm kederden. Böyle bir kral çocuk olup deliliği saptı diye…'' (Çev. Suruç, 2010, s.49). Lear'ın yaptığı hataları hiçbir korku ve endişe olmadan, olduğu gibi aktarabilen tek kişi soytarıdır. ''Soytarı Lear'ın emirlerine itaat ettirecek gücünü kaybettikten sonra bile emir vermeye devam etmesini oldukça gülünç bulur ve bu durumu eleştirir'' (Empson, 1949). Soytarının bile her şeyin farkında olup gerçekleri görürken Lear'ın bu kadar saf olması oyundaki ironilerden biridir.

> Bu öyle bir soytarıdır ki, kendini bir hükümdarın hizmetine vermeyi kabul ederek, soytarılıktan arınıp doğruyu söyleyen bir danışman durumuna girmiştir, bunun bilincindedir o. Bir soytarının felsefesi, herkesin birer soytarı olduğu düşüncesini temel alır ve tabii en büyük soytarı da kendinin soytarı olduğunu bilmeyen kişidir, yani burada hükümdarın kendisidir (Nutku, 2009, s.xix).

Nutku'nun da soytarı tasvirinden görüldüğü gibi asıl soytarı oyundaki tüm gerçekleri görüp aktarabilen tek kişi olan bu ''soytarı'' değil krallığı kibri uğruna kızlarına bırakan Lear'dır. Soytarı daha da ileri gidip Lear'ın delirdiğini ve erkeklik, krallık kalıplarının da dışına çıkarak feminen bir yapıya büründüğünü ima eder. Lear sadece mal varlığını değil, soyluluk unvanlarını tüm otorite ve gücünü kızlarına bırakarak herkesin gözünde maskaradan farksız bir konuma düşer. ''Oyunda Lear'ın deliliği ve Gloucester'in körlüğü onları farkında olmadan oyunun soytarıları haline getirir. Edgar ise onların aksine hayatta kalıp kendini koruyabilme uğruna bilinçli olarak kendisini dilenci gibi göstererek aptal numarası yapar'' (Markels, 1964). Oyunda soytarının ahmak olarak nitelendirdiği bir diğer karakter de Kent'tir; çünkü soytarıya göre Lear gibi her şeyini yitirmiş bir adamın yanında olan kişi de akıllı biri değildir (Empson, 1949). Buna rağmen soytarı da Kent'i ahmak olarak tanımlamasına rağmen Lear'ın yanında kalmayı seçer.

> Soytarının Lear'a bağlılığı siyasi otoriteden ziyade metafizik kavramlara dayanır. O sadece insanların aptallık ve düzenbazlık arasında seçim yapmak zorunda kaldığı bir dünyada kurnaz bir fırsatçı olmaktansa aptal bir sadık olmanın daha iyi olduğunu düşünmektedir (Davis, 2018, s. 75).
>
> Bu tragedyada soytarının Lear'a karşı başlıca iki görevi vardır. Birincisi gerçekleri tüm çıplaklığıyla ona göstermek, Cordelia'yı kovup varını yoğunu iki büyük kızı arasında paylaşmakla ne denli büyük bir hata işlediğini her fırsatta ona anlatmak.

> İkincisi ise evsiz barksız, kimsesiz kalan, nankörlüklerin en korkuncuyla karşılaşan yaşlı kralı avutmak, çektiği acının yoğunluğundan delirmesine engel olmak (Urgan, 2014, s.197).

Tüm bu açılardan soytarıyı değerlendirdiğimizde oyundaki asıl varlığının seyirciyi güldürmekten ziyade düşündürmeye yöneltmek olduğunu ifade edebiliriz. Shakespeare'in diğer oyunlarındaki soytarıların aksine oldukça aklı selim bir karakter olarak karşımıza çıkan soytarı, oyunda güldürü yaratmaktan kaçınarak oyunu olması gerekenden daha trajik bir havaya sokar.

''Duy ey tabiat, duy sevgili Allah'ım duyun sesimi! Vazgeç, eğer bu yaratığa evlat vermek niyetindeysen... Kısır yap rahmini, kurut üreme organlarını, çıkmasın aşağılık bedeninden ona onur verebilecek bir bebek…'' (Çev. Suruç, 2010, s.53). Kızının Lear'ın maiyetindeki adamların başına buyruk hareketlerinden şikâyet edip sayılarını indirmek istemesi Lear'ı çileden çıkarır ve bu noktadan sonra Goneril'in gerçek yüzünü görüp ona lanetler yağdırmaya başlar. Emrindeki adamların sayıca çokluğu aynı zamanda Lear'ın da güç ve kudretinin göstergesi olduğundan kızının onu bu kavramlardan uzak tutmaya çalıştığının idrakına varır. Lear, ülkeyi kızları arasında paylaştırma kararının beraberinde bunları getireceğini öngöremez ve unvanını hala elinde tutmak istemesine rağmen kızlarının buna izin vermemesi üzerine liderliğini tamamen kaybettiğini geç de olsa anlayarak kahrolur. Sadece ülkesini değil otoritesini de altın tepside kızlarına sunan Lear için bu andan itibaren mutlak hakimiyet kavramı anlamını yitirerek psikolojik çöküşünün zemini hazırlar. Kızı tarafından aşağılanıp hor görülen Lear, bu ithamların ardından kral sıfatından uzaklaşarak bunak baba vazifesini üstlenir. Güç ve kuvvetinin ardında artık sadece kral silüeti kalan Lear, oyunun başında Cordelia'ya duyduğu öfkenin mislini Goneril'e duyar ve kendini sorgulamaya başlar.

''O adamın hakkı vardı. Yüz atlı! Maiyetinde tepeden tırnağa kadar silahlı yüz atlı bırakmak çok ihtiyatlı bir hareket olurdu doğrusu! Evet, tam yüz atlı ki, her biri gürültücü ve hoşnutsuz. Onlar sayesinde, bunaklığını bir güce dönüştürebilir…'' (Çev. Suruç, 2010, s.55). Artık kontrolün kendinde olduğu bilinciyle eylemlerini gerçekleştiren Goneril, babası dahil olmak üzere önünde hiçbir engel görmek istemez. ''Goneril, Lear'a işkence etme konusunda Regan'dan daha fazla inisiyatif alan kişidir'' (Usongo, 2017, s.56). Babası kral olduğu süre zarfında iyilik timsali bir portre çizerken sonrasında ise gerçek yüzünü kimseden sakınmaz ve böylelikle herkese mutlak yetkinin kendisinde olduğunun da mesajını verir.

Babasının bunaklığı ve saflığına rağmen maiyetinde olan yüz atlısının yardımıyla tekrar güç elde edebileceği fikri Goneril'i oldukça korkutur ve babasının bu durumundan mümkün olduğunca yararlanmanın yolunu da bu atlıların yarısından kurtulmak olarak görür.

Lear'ın kraliyet gücü ve otoritesinin simgelerinden olan atlıları, Goneril için büyük engel teşkil etmekte ve atlılardan kurtulmadığı takdirde Lear'ın eski gücünü korumaya devam edip kendisine ve Regan'a verdiklerini geri alacağını düşündürmektedir. Mutlak otoriteye sahip olma uğruna babasını yok sayan ve onun toplum önünde küçük düşmesini isteyen Goneril, kendini kabul ettirme çabası içine girerek yeni otoritenin kendisi olduğunu hem halka hem de tüm saray görevlilerine hatırlatır. ''Goneril, hizmetçisi Oswald'a, Lear ve maiyetiyle isteksizce ilgilenmesi talimatını verecek kadar ileri gider, böylece Lear bu davranışa karşı çıktığında ona karşı daha sert bir eylemde bulunmak için bir bahanesi olur'' (Usongo, 2017, s. 47). Lear'ın devrettiği siyasi güç ve yetkileri babasını pohpohlayarak elde eden Goneril, mutlak güce erişmesinin ardından babasına dahi eziyet etmekten geri kalmayarak güce tapan bir karakter olduğunu gösterir.

''Ekşi elmayla yaban elması nasıl aynıysa, kardeşinin aynısı olacak o da. Amca, bir insanın burnu için yüzünün ortasındadır, söyleyebilir misin'' (Çev. Suruç, 2010, s.58). Goneril'in yaptıklarının ardından tüm umudunu Regan'a bağlayıp hala gerçekleri görmeyi reddeden Lear'a, soytarı iki kızının da birbirinden hiçbir farkı olmayıp Regan'ın yanına gittiğinde de aynı şeyleri yaşayacağını anlatır. Lear, her şeye rağmen umudu ve inanmayı seçerek hayatta kalma savaşını sürdürmeye devam eder. Lear'ın Goneril tarafından dışlanmasının ardından tüm umudunu Regan'a bağlaması, sığınacak bir liman bulma arayışı içinde olduğunu gösterirken tüm gücü ve iktidarı elinde bulundurduğu krallık günlerinin artık geçmişte kaldığını ve bu kez yönetenin değil yönetilenin Lear olacağının simgesidir.

''Seni gidi hain! Mektubu inkâr ederim dedi ha! Durun, Dük'ün geldiğini söylüyor borazanlar. Neden geldiğini bilmiyorum oysa. Tüm limanları kapatacağım, o hain kaçmasın diye…'' (Çev, Suruç, 2010, s.66). Edmund'un her söylediğine inanıp Edgar'ı bir çırpıda silen Gloucester'in de kaderinin Lear'dan farklı olmayacağı, doğruyla yanlışı ayırt edemeyip hatalar silsilesinin peşinden gitmesinin ardından daha da anlaşılır. Edgar'ı tüm meşruluğuna rağmen hem mirasından hem de evlatlıktan reddeden Gloucester, ne yapıp edip kendini itaatkâr, Edgar'ı da hain göstermeyi başaran gayrimeşru oğlunu hem gerçek evladı sayar hem de onu mirasının yeni temsilcisi yapar; böylelikle Edmund amacına ulaşmış olur. ''Gloucester'in Edgar'ı mirasından mahrum etmesi Lear'ın Cordelia'yı gözden çıkarmasıyla paralellik taşırken, iki karakteri evlatlarını tanıyamamaları hususunda ortak noktada buluşturur. Bunun yanı sıra Lear'ın Goneril ve Regan için yaşadığı hayal kırıklığının benzerini Gloucester de Edmund için yaşar'' (McNeir, 1968, s.190).

Ah efendim yaşlandınız artık. Tabiat bir bitişe hapsolmuş sizin içinizde.

> Durumunuzu sizden daha iyi anlayan biri, özenle takip etmeli ve yönlendirmeli sizi. Rica ederim, kız kardeşimin yanına geri dönün ve yanlış hareket ettiğinizi söyleyin kendisine efendim (Çev. Suruç, 2010, s.86).

‘‘Regan, Goneril kadar cüretli ve aktif değildir, ama güvenilmez, sinsi, saman altından su yürüten çok daha tehlikeli bir kadındır. Sözlerinin ardında ürpertici bir alay vardır’’ (Nutku, 2009, s.xxi). Regan taşkınlık yarattıklarını ve külfetli olduklarını düşündüğü Lear ve maiyetine daha fazla ev sahipliği yapmak istemez. Lear’ın artık kral olmaması sebebiyle yanında hizmetkârlara ihtiyacı olmadığının vurgusunu yapar. Goneril gibi Regan da babasına gerekli saygıyı göstermez ve bu davranışlarıyla iki kız kardeş, Lear’a gücün yeni temsilcilerinin kendileri olduğunu hatırlatmak ister. Babalarını görmezden gelerek onu aşağılayan iki kız kardeş için önem arz eden tek şey babalarının onlara bıraktıkları miras ve krallıktır. Bu yüzden babalarını ölüme terk ederken bile acıma duygusundan yoksundurlar.

> Lear’ın krallıktan isteyerek feraget etmesine rağmen, kızlarının ona sadakat gösterip destek olmaları gerekirdi. Bu bağlamda Lear, Goneril ve Regan tarafından İngiliz monarşisinin gerektirdiği gibi krallıktaki işler konusunda hala danışılması gereken resmi bir lider olarak algılanmalıydı (Usongo, 2017, s.98).

Tablo 9
Otoriter Liderin Kral Lear Oyunundaki Temsilcileri

Otoriter Lider	*Kral Lear*
Astları üzerinde sıkı kontrol sahibidir.	Goneril-Regan
Başkalarının fikir ve önerilerini görmezden gelme eğilimindedir.	Goneril-Regan
İtibarına çok düşkündür.	Goneril-Regan
Başarısızlıkla karşılaşma durumunda cezalandırma eğilimindedir.	Goneril-Regan

Tablo 9’da belirtilen otoriter lider başlığı altındaki tüm maddelerin Goneril ve Regan’da bulunduğu ifade edilmektedir. Güç ve kontrol kendilerine geçtiği anda yapacakları konusunda sınır tanımayan kız kardeşler eserde otoriter ve dominant yapılarıyla ele alınmaktadır.

‘‘Ondan af mı dileyim istiyorsun yani? Bunun da bir ev olduğunun farkında değil misin? Sevgili kızım, yaşlı olduğumu itiraf ediyorum. Onun için sana yalvarıyorum: bana yiyecek, giyecek ve yatacak bir yeri esirgeme’’ (Çev. Suruç, 2010, s.87). Lear’ın bu konuşmasıyla koskoca bir kralın nasıl elden ayaktan düşüp yatacak yer için bile yalvarır hale

geldiği göz önüne serilir. Makamını ayaklar altına alan Lear, hayatta kalmak ve temel ihtiyaçlarını giderebilmek için kendini gittikçe düşürür ve eski güçlü, ihtişamlı günlerinden artık eser yoktur. ‘‘Lear’ı deliliğe sürükleyen de kızları, evi ve ülkesinden olup yapayalnız kalmaktır. İki kızından da hayır görmeyen Lear, son olarak sırtını döndüğü küçük kızı Cordelia’yı kabahatlerini hoş görmesini bekleyen bir sığınak olarak görür’’ (Isenberg, 1951, s.187). Lear’ın bu hale düşmesinin esas sebebi ise Goneril ve Regan’ın nankörlüğünden ziyade Lear’ın adaletsizliğidir. Toplumun bir kraldan beklediği en önemli şey de adalet duygusuna sahip olmasıdır. Ancak Lear, Cordelia’yı gözden çıkardığı andan itibaren kendisini sadece otorite figürü olarak ilişkilendirmemize sebep olur. Zamanında tüm haklarından mahrum edip haksızlık ettiği Cordelia gibi bu kez Lear adaletten mahrum edilir ve bu açıdan bakıldığında isyan etmeye hakkı yoktur; zira kendi yaptığı yanlış bu kez ona yapıldığı için adalet yerini er ya da geç bulur.

‘‘Seninle geleceğim. Hiç değilse elli kişi bırakıyorsun bana... Elli, yirmi beşin iki misli... Demek ki sevgin de onunkinin iki misli’’ (Çev. Suruç, 2010, s.91). Lear, Regan’dan aldığı olumsuz cevabın ardından umudunu yitirmiş olmasına rağmen soluğu tekrar Goneril’in yanında alır ve yüz atlısıyla kalabilmek için diretir. Koskoca bir kralın gururunu ayaklar altına alarak korunmayı talep edişi de otoritesinin tamamen çöktüğünün oyundaki belirgin örneklerinden biridir. Lear’ın kızlarına tüm mal varlığını vermesi karşılığında koyduğu şart onunla birlikte kalacak yüz atlısıdır ve Lear bundan ödün vermek istemez. Nitekim, her şeyi kaybetmiş olsa bile hala hizmetinde olup ona itaat eden bu atlılar, Lear için kral unvanının da bir güvencesi demektir. Oyunda gittikçe acınası bir hale gelen Lear, bölüştürdüğü ülkesiyle birlikte yalnızca malı, mülkü değil sahip olduğu tüm gücü ve makamını da kendi elleriyle kızlarına verdiğini geç de olsa anlar. ‘‘Goneril ve Regan, Lear’ın otoritesine meydan okuyarak babalığın temelini yıkar ve monarşiyi devirme olasılığını gösterir’’ (Usongo, 2017, s.99).

> Bana ihtiyaçtan söz etmeyin lütfen! Fakat en sefil dilenciler bile, lüzumsuz şeylere sahiptirler. Doğa insanoğluna ihtiyacının dışındaki şeyleri vermese idi tıpkı hayvanlar kadar basit olmaz mıydı hayatımız? Gösterişli giysiler giyiyorsun ihtiyaç duymadığın halde… (Çev. Suruç, 2010, s.92).

İnsanı hayvandan ayıran şeylerin temel ihtiyaçlardan ayrı tutulması gerektiğini savunan Lear, kızının ona bir lütufmuşçasına bahşettiği şeyler karşısında hayrete düşer ve tüm bunlara hayvanların da sahip olduğunu vurgular. Lear’ın istediği şey; her şeyden feragat etmiş olmasına rağmen kral gibi görülmeye devam etmektir. Ancak mallarının ve kraliyetinin kızlarının eline geçmesinin ardından tüm gücü elinde barından Goneril ve Regan için babaları

artık sadece bunak bir ihtiyardan ibarettir. Tüm maiyeti ve krallığını yitiren Lear, duymak istediklerini söyleyenlere inanıp en başından kendi felaketini de hazırlar. Lear, krallığından feragat ettiği an krallıkla ilgili tüm vasıflarını ve yüceliğini de beraberinde yitirir ve kibri yüzünden düşüncesizce gerçekleştirdiği eylemler oyundaki kaderinin de belirleyicisi olur. ‘‘Lear, sağduyudan, insan doğası ve siyaseti okuma yeteneğinden yoksundur. Lear’ın bu zayıflığı özellikle Goneril ve Regan tarafından otoritesini yıkmak için istismar edilir’’ (Usongo, 2017, s.97).

> Nasıl bir gece bu, kızışmış bir fahişenin bile ateşini keser. Beyler borçtan, asiller parasızlıktan kurtulur; diller iftira etmez olur, yankesiciler pazarlardan, çekilir; tefeciler altınlarını el alemin önünde sayar… (Çev. Suruç, 2010, s.102).

Soytarı, o geceyi gerçekleşmesi mümkün olmayacak olayların yaşanır hale gelmesi olarak betimler. Lear da oyunun başında verdiği kararın neticesinin bu şekilde olacağını öngöremez ve imkânsız sayılabilecek durumları peşi sıra yaşamaya başlar. O fırtınalı gece hem Lear’ın evsiz kalması hem de krallığın çöküşü olarak yorumlanır. Urgan (2014, s.204) bu fırtınalı geceyi hem kralın benliğindeki kargaşalığın dış dünyaya yansıyan bir belirtisi hem de Goneril ile Regan’ın babalarına karşı benimsedikleri doğaya aykırı tutumun, kan dökmeden işledikleri cinayetin bir belirtisi olarak yorumlar. ‘‘Lear kendine acımaya başladığında ve delirmenin eşiğindeyken hava fırtınalı ve tehditkârdır. Shakespeare’in oyunlarında ‘fırtına’ kargaşa, ahlaksızlık, suç, itaatsizlik, cinayet ve toplumdaki herhangi bir yolsuzlukla sembolize edilir’’ (Güven, 2003, s.76). Lear, bu fırtına anıyla birlikte bambaşka bir boyuta geçip bencilliğinden bir nebze arınmaya başlayarak etrafında olup bitenleri sorgulamaya başlar. Lear’ın başkalaşım geçirmesi için fırtına sahnesi oyunda yer alan önemli bir semboldür; zira fırtına sahnesinin ardından Lear’ın delirmesi de oyundaki karakterinin gelişimi için gerekli bir süreçtir. ‘‘Fırtınalı gecenin ardından soytarının rolüne ve repliklerine çok ihtiyaç duyulmamasının sebebi kralın onun rolünü de üstlenmesidir’’ (Empson, 1949, s.209).

‘‘Evsiz barksız sefiller… Önce size dua ederim, ardından da uyurum. Çırçıplak biçareler, bu insafsız fırtınanın saldırışlarına göğüs geren zavallılar…’’ (Çev. Suruç, 2010, s.107). Fırtınalı sahnenin ardından Lear’ın dünyaya bakış açısı da değişir ve etrafındakilerin farkına vararak empati kurmaya başlar. Lear, krallığı süresince gerek otoritesi gerekse de sahip oldukları itibariyle tüm bunların bilincinde olmadan hareket eder; ancak kendisi de aynı konuma düştüğünde merhamet duygusuna erişerek dünyanın sadece güç ve otoriteden ibaret olmayan öteki yüzünü de ortaya koyar. ‘‘Adaletsizlikle örülü olan dünyayı karşı konulmaz bir merhamet çerçevesinde görebilen Lear; yoksulların ne kadar acı çektiğine dikkati çekerek efendi ve hizmetkâr arasında bir köprü kurulması gerekliliğini savunur’’ (Özbek, 2011, s.81).

Fırtına sahnesi Lear'ın otoriter lider rolünden duygusal lider rolüne geçmesini sağlaması yönüyle oyunda büyük öneme sahiptir. Lear, oyunun başında kızları tarafından övülüp pohpohlanma ve sadece kendisi hakkında söylenecek güzel sözleri duyma eğiliminde olan bir kral iken yaşadıklarının ardından olgunlaşır ve tüm bunlar onu dışarıda olup bitenlerin farkına varmaya davet eder. Halkın içinde bulunduğu durumu ancak kendisi de aynı konuma düştükten sonra anlayan Lear, bu noktadan itibaren onlarla duygusal empati yapıp tüm yaşantısını ve deneyimlerini akıl süzgecinden geçirerek hayatını farklı bir yöne çevirir.

Oyunun başında Lear için evi ihtişamlı günlerinin ve kraliyetin birer simgesi iken Goneril ve Regan'ın babalarına sırtlarını dönmelerinin ardından terkediliş ve reddedilmenin sembolü haline gelir. Lear, yetkilerini devrettiği andan itibaren aslında evini de bırakmış olur ve dışarıda onu bekleyen dünya artık krallığının sadece yansımasından ibaret olarak kalacaktır; çünkü evinden uzaklaştırılan Lear, bu sistemin de dışına itilerek sahip olduğu her şeyi bırakmaya zorlanır. Bu noktadan itibaren Lear'ın özgürlüğü de sona ererek farklı bir kimlikle devam etmek zorunda olacağı esaret günleri başlar.

> Lear oyunun başlarında kendinden emin, kendine dönük, gururlu, kendinden başkasının düşüncelerine değer vermeyen, hatta karşı çıkanı süren, coşkun, duygusal bir yapıya sahiptir. Oyunun başından sonuna olan gelişimde Lear'ın tek yitirmediği de bu coşkusu ve duygusallığı olur. Kral olarak bir ülkeyi yöneten Lear, çok yakınında olan kişileri anlamaya çalışmamıştır, belki bu biraz da kendine dönük olmasından ileri gelen bir durumdur. Ne kızlarının karakteri üzerinde bir bilgiye sahiptir, ne de onu seven, ona yakın olan adamlarını anlamıştır (Nutku, 2009, s.xx).

Tablo 10
Duygusal Liderin Kral Lear Oyunundaki Temsilcisi

Duygusal Lider	*Kral Lear*
Duygusal farkındalık	Lear
Duyguları kontrol edebilme	Lear
Empati kurabilme	Lear
Kendini kabullenme	Lear
Pozitif bakış açısına sahip olma	-

Tablo 10'da duygusal lider türü altında değerlendirilen maddelerden dördünü karşılayan Lear, yaşadığı trajedinin bilincine vardığı anda olaylara bakış açısı negatif bir hal aldığından son maddedeki özelliğe uymamaktadır. Lear'ın eserdeki dönüşümünün en belirgin örneği olan fırtına sahnesi ile Lear, duygusal farkındalık boyutuna geçerek hem kendini kabullenmekte hem de empati kurma becerisine erişmektedir.

''İliklere kadar işleyen bu azgın fırtınayı sen bir şey sanıyorsun; sana göre belki de

öyledir. Ama asıl büyük illetin bulunduğu yerde küçüğü pek hissedilmez…'' (Çev. Suruç, 2010, s.106). Yaşanan bu korkunç doğa olayının Lear'ın evlatlarından gördüğü nankörlükle bir paralelliği bulunmaktadır; ancak Lear için bu fırtına Goneril ve Regan'ın ona yaşattıkları kadar yıkıcı olmaz. İhanet ve nankörlüğün yıkıcı etkilerinin her şeyin üstünde olduğunu belirten Lear için doğa sadece esip gürlemektedir. Evlat nankörlüğünü en ağır şekilde gören Lear, bu sahnede tamamen bilincini yitirir ve en yakınlarından gördüğü ihaneti tüm benliğiyle hisseder.

> Fırtına sahnesi şüphesiz Lear'ın zihninin yansıması olmakla birlikte aynı zamanda yaptıklarının karşılığı olarak Tanrı'nın adaletinin bir tezahürüdür. Elizabeth dönemi oyunlarında gök gürültüsü Tanrı'nın öfkesinin sonucu olarak sahneye yansıtılırdı, Shakespeare de bu sahne ile Lear'ın Tanrı'nın gazabına uğradığını yansıtarak yaptıklarından pişman olduğunu bu sahne ile zirveye taşımıştır. Bu fırtınalı gecede Lear'ın delilik hali zirve yapmış ve yaşadığı bu olaylara daha fazla sabredip dayanabilme gücü vermiştir. Bu durumda delilik Lear'a bilgelik de ihsan etmiş olup yaşadıklarını vicdan süzgecinden geçirmesini sağlamıştır (Empson, 1949, s.188).

Lear, krallığın görkemli günlerini ardında bırakarak sahip olduğu otoriteyi yitirir ve kendini bir zamanlar yukarıdan baktığı insanlarla eş tutarak doğala ve yalın olana dönme yoluna gider. Mutlak otoriteye sahip olduğunda anlayamadığı ve farkına varmadığı ne varsa fırtına sahnesiyle birlikte Lear'da bir bilinç oluşturur ve hem Cordelia ve Kent'e yaptığı haksızlığın farkına varır hem de halkın yaşadığı sıkıntıları kendi de aynı duruma düşünce anlamaya başlar. Güç ve otoriteyi elinde tuttuğu süre içinde adalet kavramını kendince yorumlayan Lear için güç iki kızına geçtiğinde adalet kavramı da boyut değiştirir ve zalim davranışlar sergileyen kızlarının gücün kölesi olduklarının artık idrakındadır. ''Oyunun başında, hiç yanılmadığına inanan Lear, oyun geliştikçe, her açıdan yanıldığını anlar ve kendi vicdanıyla baş başa kalır. Bu da onu bir uyumsuzluğa ve ruhsal bunalıma sürükler'' (Nutku, 2009, s.xx).

''Artık bir yolum yok ki göze ihtiyacım olsun. Zaten gördüğüm zaman da hep tökezledim. Sahip olduklarımız bize sahte bir güven verir, oysa sadece noksanlıklarımızda servetimiz…'' (Çev. Suruç, 2010, s.133). Yaptığı haksızlığın bedelini misliyle ödeyen Gloucester, noksan bırakıldığı an gerçekleri görmeye başlar. ''Gloucester'in çektiği işkence yaşanılan iç çekişmelerin sonuçlarını simgeler ve bir yanda Lear ve destekçileri diğer yanda Goneril, Regan ve diğerleri arasındaki güç mücadelesinin zaiyatı olarak tasvir edilir'' (Usongo, 2017, s.50). Başına gelen felaketin öncesinde Edmund'a inanmayı sürdüren Gloucester için artık her şey çok geçtir; çünkü gerçeklerin idrakına varabilmesi için ağır bir

bedel ödemesi gerekir ve Gloucester bu bedeli gözlerini kaybederek ödeyip gerçekleri kavrama yetisine erişir. ‘‘Gloucester’in gözlerinin oyulması Lear’a yapılanlara koşutluk kurar. Gloucester gözlerini, Lear belleğini yitirir. Gloucester, gözlerini yitirdikten sonra gerçekleri görmeye başlar, Lear ise belleğini yitirdikten sonra doğru olanı, insanı ve dünyayı öğrenir’’ (Nutku, 2009, s.xiii). Bu açıdan Gloucester’in gözleri kör olduğu anda gerçekleri görmeye başlamasıyla Lear’ın delilik sonrası yaşananların ayırdına varması oyunda birbirine paralellik oluşturan durumlardan birisidir. Yaşadıkları trajedi onların olgunlaşmasını ve karakter gelişimini sağlar ve bencilliklerinin yerini sağduyu ve alçakgönüllülük alır. Karakterlerin fiziksel ve maddi anlamda güçlü olduklarında oyundaki zalim ve dominant karakterlerin peşinden gidip fiziksel ve maddi güçlerinden noksan kaldıklarında oyundaki varlıklarıyla diğerlerinden daha çekinik kalan masum karakterlere yönelmeleri de dikkat çekici bir diğer noktadır. Bu durum oyundaki gerçek masumların haklılıklarının kanıtlanmasında büyük rol oynamaktadır; aksi takdirde belki de Lear ve Gloucester bunları hiç yaşamadığında oyun süresince onların üstünde hakimiyet kuran diğer evlatlarının etkisi altında kalıp adaletin yerini bulmasını sağlamadan güçlü olan hayatta kalır mesajını vermiş olacaklardı.

> Ey gökler siz de öyle yapın. Şehvete kanmışlara, başkalarını düşünmeden bollukta yüzenlere, vurdumduymaz kayıtsız hayatlarıyla, sizin düzeninizi hiçe sayanlara, hissettirin gücünüzü çabucak. Ortadan kalksın bu dengesizlik… (Çev. Suruç, 2010, s.136).

Yapılan ihanetleri ve yaşanan haksızlıkları öğrenen Gloucester, bunları yapanların cezalandırılmasını gökten bekleyip her şeyi kaderin ellerine bırakır. Edmund ise babasının aksine insanın kendi eylemlerinden sorumlu tutulması gerektiğini savunur ve amacı doğrultusunda yapılması ne gerekiyorsa yapmaya hazırdır. Bu durumda Edmund, kötü ve manipülatif karakterine rağmen aynı zamanda mücadeleci bir yapıya sahiptir. Doğa olaylarıyla yaşadıklarını bütünleştiren Gloucester, oyunun başında olduğu gibi adaletin yerini bulması için son sözü doğaya ve kadere bırakır.

> Artık bu dünyadan vazgeçiyorum! Gözleriniz önünde vazgeçtiğim bu dünyanın büyük sıkıntılarından kurtuluyorum. Karşı konamaz iradenize isyan etmeden bu acıya dayanabilseydim, şu hayat artığının titrek ışığı kendi kendine sönünceye kadar beklerdim… (Çev. Suruç, 2010, s.152).

Gloucester, savaşıp bu mücadeleden alnının akıyla çıkmak yerine pes edip intiharı yeğler ve olayların akıbeti karşısında dirayetli durmayıp en kolay yolu seçer. Yaşadığı acı ve eziyetlere daha fazla katlanamayacağını düşünerek gerçekleşecek olan yeni mücadelede yer almak istemediğini belirtir. ‘‘Gloucester’in oyuk gözleri Lear yönetimindeki egemen düzenin

çöküşünün ve bir iç savaş durumuna dönüşen bölünmüş krallıkta rekabet eden egemenlik iddialarının işaretidir'' (Usongo, 2017, s.50). Bu durumla ülke yönetiminde liderlik mücadelesi veren taraflardan kaynaklı oluşan belirsizlik ve kaos ortamı yansıtılır.

''Her iki kardeşe aşk yemini ettim. İkisi de kıskanıyor diğerini. Yılanların birbirinin zehrinden kuşkulandığı gibi…'' (Çev. Suruç, 2010, s.176). Edmund, oyun boyunca kendini en garantiye almak isteyen karakter olarak karşımıza çıkar. Kurduğu tüm planları sadece kendi çıkarına olacak şekilde düzenleyen Edmund, aşk meselesinde dahi dürüst davranmayıp geleceğini sağlama almanın yollarını arar. Amacı doğrultusunda cinayet işlemeye bile hazırdır ve bu uğurda risk almaktan kaçınmaz.

> Regan ve Goneril'in ona olan sevgisinden yararlanarak, onları birini diğerinden daha çok sevdiğine ikna eder; böylece tüm krallığın yönetimi için içlerinden birinin ölmesi gerekecektir. Bu sayede kral Lear üzerinde bile otoritesini sağlamayı kendine amaç edinir (Ayyıldız, 2019, s.1043).

Edmund bu açıdan dönüşümcü lider olmasının yanı sıra Regan ve Goneril'le olan yasak aşk üçgeni göz önüne alındığında karizmatik lider olarak da ele alınır. İki kız kardeş tarafından insanüstü ve hayran olunacak bir birey olarak görülüp her şeyden vazgeçecek kadar onun yolundan gitmelerini sağlar. Karizmatik liderlerin sahip olduğu takipçilerini peşinden sürükleyen yapı Edmund'da da mevcuttur. Lear'dan mutlak otoriteyi alan Regan ve Goneril, söz konusu Edmund olduğunda ise bu otorite ve güçlerini ona karşı gösteremez ve Edmund'un karizmasına kapılıp giderler. ''Goneril ve Regan arasındaki çekişmenin farkında olan Edmund, her ikisini de ortadan kaldırmak için herhangi bir inisiyatif almadan çatışmanın doğal bir şekilde gelişmesine izin verir'' (Usongo, 2017, s.53). Edmund, kardeşler arasında yaşanan bu rekabete kayıtsız kalarak siyasi önceliklerini ön plana koyar ve hiçbir şeyin ülkeyi yönetme arzusunun önüne geçemeyeceğini gösterir.

Tablo 11
Karizmatik Liderin Kral Lear Oyunundaki Temsilcisi

Karizmatik Lider	*Kral Lear*
Özgüven	Edmund
Yüksek etkileyici güç	Edmund
Baskın olabilme	Edmund
İkna kabiliyeti	Edmund
Risk alma	Edmund
Sıra dışı çözümler üretme	Edmund

Tablo 11'de karizmatik liderin özellikleri olarak belirlenen tüm maddeler Edmund tarafından karşılanmaktadır. Eserde dominant tarafları ile ön planda olan kız kardeşleri sahip

olduğu tüm bu özellikleri sayesinde etkileyip hedefine ulaşma doğrultusunda kullanan Edmund, karizmatik liderin eserdeki temsilcisi olarak yer almaktadır.

‘‘İhtiyar kralı emin muhafızların nezareti altında bir yere hapsetmeyi uygun buldum. Yaşının ve dahası sahip olduğu unvanının çekiciliği sebep olabilir insanların ona kucak açmalarına…’’ (Çev. Suruç, 2010, s.180). Halkın gözünde kralın ve Cordelia’nın hala hükmü olduğunun bilincinde olan Edmund, olası bir savaş ve saldırı tehlikesine karşı, geleceğe yönelik sağlam adımlarla hareket edip plan yapmayı sürdürür. Edmund’un bu konuşması onun vizyon sahibi olduğuna işaret etmekle birlikte sadece mantık doğrultusunda değil gerekli şartlar oluştuğunda olaylara sezgisel bakarak çevresini gözlemlemekte ne kadar iyi olduğunu da gösterir. Elde ettiği konumun ardından bu konumu nasıl koruyabileceğinin yollarını arayan Edmund, yalnızca bugününü değil, geleceğini de düşünerek hareket eder. Bu yüzden kendini garantiye almak için dış etkenleri ve olası kriz durumlarını hesaba kattığı bir yol izler. Edmund, bu yolun sonunda istediğini alamayacak olmasına rağmen hedefinden şaşmayıp bu uğurda yapılacak ne varsa yapmaktan kaçınmaz ve oyunun başındaki kişiliğini sonuna kadar koruyarak eylemlerinden hiçbir şekilde sapmaz. ‘‘Edmund, oyunun sonuna kadar gerçekleri kendi çıkarı doğrultusunda manipüle ederek, parlak zekâsı ve beklenmedik gelişmeler karşısındaki planlarını birleştirmesiyle makyavelist yanını sergiler’’ (Ayyıldız, 2019, s.1048).

‘‘Bu hallere düşen yaşlı kralı teselli edebilmek için her şey yapılacaktır. Biz, bütün iktidarı, yaşadığı müddetçe, yaşlı kralımızın eline bırakıyoruz…’’ (Çev. Suruç, 2010, s.191). Oyunun sonunda kötülerin yaptıklarının yanlarına kalmayacağını duyuran Albany, hak edenlere haklarının ve makamlarının verileceğini söyler; ancak tüm bunlar için artık çok geçtir.

> Lear ve Cordelia buluşmasında olduğu gibi Gloucester de Edgar’a kavuşur, ancak kaçınılmaz son onları bulur ve bu sevgi dolu anların yaşandığı sahneler çok kısa sürer. Tüm bunlara rağmen Lear Cordelia’nın onu bağışlamasıyla kibir ve öfkesinden tamamen arınmış olarak gerçek bir kral gibi ömrünü noktalalar (McNeir, 1968, s. 214).

Liderlik tipleri kapsamında karakterler incelendiğinde, Lear’ın dönüşümünü fırtına öncesi ve fırtına sonrası olarak iki başlık altında yorumlamak gerekmektedir. Oyunda Lear’ın hem aklını başına getiren hem de aklını başından alan sembol olan fırtına sahnesi, Lear’ın liderlik dönüşümündeki keskin çizgileri çizmesi bakımından önem taşımaktadır. Fırtına sahnesi öncesi kızlarına yaklaşımı ve kibirli yapısı ile ön planda olan Lear’ın ‘‘otoriter lider’’ özellikleri baskın gelirken, sonrasında ise maddi duygulardan ve güç kavramından tamamen arınıp manevi değerlere önem vermesi itibarıyla ‘‘duygusal lider’’ olarak ele alınmaktadır.

Goneril ve Regan oyun boyunca kendilerinden ne pahasına olursa olsun ödün vermez ve herkese hükmetmeye çalışarak ‘‘otoriter lider’’ özelliklerini bünyelerinde barındırırlar. Merhamet ve masumiyetin temsilcisi olan Cordelia ise kız kardeşlerinin aksine kendisine yapılan tüm hakaretlere rağmen babasına destek olmaktan hiç vazgeçmez ve ölürken bile babasına sadık kalarak ‘‘hizmetkâr lider’’ olarak eserdeki yerini alır. Cordelia ile birlikte hizmetkâr lider olarak tanımlanan bir diğer karakter de Lear’ın en zor günlerinde bile yanında olup ona her daim kral olduğunu hissettiren Kent’tir. Eserdeki en çarpıcı karakterlerden biri olan Edmund, Goneril ve Regan ile olan ilişkisi çerçevesinde ‘‘karizmatik lider’’ olarak anılır. O dönemin normlarına karşı yeni bir düzenin savunuculuğunu üstlenen Edmund, düşünce yapısı ve dinamik olması sebebiyle ‘‘dönüşümcü lider’’ özelliklerini göstermektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM
TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. Tartışma ve Sonuç

Liderlik kavramından yola çıkılan bu çalışma, nitel araştırma kapsamında yürütülerek doküman analizi yöntemiyle yapılmış, Venedik Taciri ve Kral Lear oyunlarında yer alan karakterlerin liderlik tiplerinin özelliklerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu sebeple oyunların içeriği ve karakterler analiz edilirken Shakespeare döneminde yaşanan olayların perde arkası da incelenmiş ve metinlerin analizinde Shakespeare dönemi de göz önünde bulundurulmuştur. Shakespeare döneminde krallığın Tanrı tarafından verildiğine ve kralın temsil ettiği mutlak güç ile Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi olduğuna inanılırdı. Bu sebeple krala itaatsizlik aynı zamanda tanrıya itaatsizlik olarak görülür ve cezasız bırakılmazdı. Shakespeare'in zamanında liderlik genellikle krallar, soylular ve kilise mensupları ile bağdaştırılırdı. Dini ve seküler güç iç içe geçmişti ve İngiltere sivil savaşlar ve isyanlar gibi pek çok problemle karşı karşıya kalmıştı. İçinde bulunduğu toplumun koşullarından hayli etkilenen Shakespeare, bu durumu eserlerine de yansıtmış ve tarihsel detaylara eserlerinde sıkça yer vermiştir. En önemli eserlerinin çoğunda tarihi oyunlar yer alan Shakespeare, İngiltere krallarının davranışlarına ve iktidarı nasıl kullanıp liderliğin sorumluluğunu nasıl taşıdıkları konusuna odaklanmıştır. Tarihsel olay ve karakterleri oyunlarının yapı taşı olarak ele alarak popüler mitlere meydan okuyan pek çok karakter inşa etmiştir. İçinde bulundukları dönemin yansıması niteliğinde olan karakterler, bu sebeple sadece birbirleriyle olan etkileşimleri çerçevesinde değil; dil, din, cinsiyet, ırk ve kültürel faktörlere de değinilerek liderlik tipleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Irkçılığın ve ırkçılıktan kaynaklanan ayrımcılığın farkında olan Shakespeare bu problemi eserlerine taşır. Venedik Taciri'nde hem içinde bulunulan dönemin şartları hem de toplumun bakış açısı gereği dini faktörler eserin temelini oluştururken insanların kendilerinden olmayanlara karşı geliştirdikleri ötekileştirme politikası Shylock karakteri ile vücut bulmuştur. Eser boyunca pasifize edilmeye çalışılan Shylock, ''öteki'' durumundadır ve o dönemin şartları göz önüne alındığında kendisine atfedilen sıfatlardan kurtulabilmesi için eline geçen fırsatı değerlendirerek otoritesini kurmak istemektedir. Eserdeki diğer önemli karakter olan Antonio ise Hristiyan kimliği sayesinde en umutsuz anlarında dahi meşruluğun ve gücün kendisinde olduğu bilinciyle hareket ederek otoriter liderliğinden ödün vermez. Shylock ile olan etkileşiminde ''otoriter'' yapısıyla ön planda olan Antonio, söz konusu can dostu Bassanio olduğunda ise tüm servetini ve hatta canını bile feda etmeye hazır olması yönüyle ''hizmetkâr lider'' olarak eserde konumlandırılır. Mevcut

duruma karşı geliştirdiği yenilikçi bakış açısı ve getirdiği çözüm önerileri ile Bassanio ‘‘dönüşümcü lider’’ olarak ele alınmaktadır. Eserde katı kuralları ile ön planda olan Portia’nın babası ise ölümünün ardından dahi hayattaymışçasına kurallarını uygulatacak iradeyi oluşturduğundan kızı üzerinde ruhuyla bile mutlak yetki sahibi olan ‘‘otoriter lider’’ tanımlamasını karşılamaktadır.

Shakespeare’in güç, otorite ve iktidar kavramlarıyla harmanladığı bir diğer eser olan Kral Lear’da ise karakterlerin güce tapmaları sonucu aile bağlarını bir çırpıda yok edişleri anlatılmaktadır. İhtiyar bir lider olan Lear’ın davranışları ve aldığı kararlar güç ve otoriteyi sömürecek kişilerin eline geçmesine neden olur. Lear, gerçeklik algısından uzaklaşıp sahtekâr çocuklarının zehirli sözlerine inanmaya başladığı andan itibaren onların kuklası haline gelir ve ülkeyi adalet duygusundan yoksun, gözlerini iktidar hırsı bürümüş kişilerin ellerine bırakır. ‘‘Otoriter lider’’ olma yolunda birbirleriyle adeta savaş içinde olan karakterler, bu uğurda her şeyi göze alırken kralın eser boyunca geçirdiği dönüşüm de bu iktidar savaşıyla paralel olarak ele alınır ve eserin başında ‘‘otoriter lider’’ olarak ön planda olan kralın gerçeklerle yüzleşmesinin ardından ‘‘duygusal lider’’ konumuna geçmesi anlatılır. Yaşanan iktidar mücadelesinde Goneril ve Regan, babalarının yanı sıra birbirlerini de rakip olarak görmektedir. Mutlak yetkiye sahip olabilme adına kendi içlerinde dahi çatışma halinde olan Goneril ve Regan ‘‘otoriter lider’’ özellikleriyle ön planda olan karakterlerdir. Davranışları ve düşünceleriyle dönemin şartlarına meydan okuyan Edmund, dinamik yapısıyla ‘‘dönüşümcü lider’’, Goneril ve Regan ile yaşadığı aşk sonucu bıraktığı etki ile de ‘‘karizmatik lider’’ olarak ifade edilir. Eserde Lear’ın tüm hatalarına rağmen ondan hiç vazgeçmeyip her daim onu destekleyen ve yanında olan Cordelia ve Kent de adanmışlık ve sadakatin eserdeki temsilcileri olarak ‘‘hizmetkâr lider’’ türü ile ilişkilendirilir.

5.2. Öneriler

Politikacılara yönelik öneriler:

Bu çalışmada dünya edebiyatı kapsamında Shakespeare eserleri ele alınmasına karşın Türkiye’nin otantik kültürel kodlarının temsil edildiği eserler liderlik kavramıyla ilişkilendirilerek okul yöneticilerinin yetiştirilme politikası içerisinde temel unsur olarak kullanılabilir.

Uygulayıcılara yönelik öneriler:

Edebi eserlerin okunması sadece entelektüel gelişim için önemli değildir. Bu eserlerin okunması yönetim, yönetim sistemi ve bu süreçlere ilişkin dönemin koşulları ve zamanın ruhunu anlayarak vizyon geliştirmek ve deneyim sahibi olmak için de gereklidir. Bu

anlamıyla uygulayıcılara yönelik bir okuma listesi temel parametre önerileriyle sunularak oluşturulabilir.

Araştırmacılara yönelik öneriler:

Türkiye'nin kadim kültürel tarihinde milli, manevi ve evrensel özelliklerini yansıtan birçok metin yer almaktadır. Bu metinler romanlar, hikâyeler efsaneler şeklinde ifade edilmekte olup Yaban, Devlet Ana, İnce Memed, Küçük Ağa gibi eserler bunlardan bazılarıdır. Bundan sonraki araştırmacılar bu eserler üzerinde benzer doküman analizleri yapabilecekleri gibi yöneticilik yapmış ve bu eserleri okumuş kişiler, deneyimleriyle birlikte kendilerini yansıtarak mülakat üzerine yapılandırılmış yeni araştırmalar yapabilirler.

Bu çalışmanın özünü liderlik türlerinin özellikleri oluşturduğundan yapılacak diğer çalışmalarda liderlik yaklaşımlarının özellikleri ön plana çıkarılabilir.

Bu çalışmada liderlik kavramı ön planda tutularak karakterler incelenmiştir. Benzer bir çalışmada yönetim kavramı ön plana çıkarılabilir.

KAYNAKÇA

Akyüz, M. Y. (2002). Çağdaş okulda etkili liderlik. *Ege Eğitim Dergisi,* 1(2), 109-119.

Antonakis, J., Avolio, B.J., & Sivasubramaniam, N. (2003). Context and leadership: an examination of the nine-factor full-range leadership theory using the multifactor leadership questionnaire. *Leadership Quarterly,* 14, 261-95.

Aristotle (1883). *Politics.* Book I, Chapter 5. Macmillan.

Atwater, D. C., & Bass, B. M. (1994). *Improving organizational effectiveness through transformational leadership.* Sage.

Avolio, B. J. (1994). The alliance of total quality and the full range of leadership. B. M. Bass & B. J. Avolio (Eds.), *Improving Organizational Effectiveness through Transformational Leadership,* 121-45.

Avolio, B. J. (1999). *Full leadership development.* Sage.

Ayyıldız, N. E. (2019). An evaluation of the evil characters in shakespeare's four main tragedies in terms of machiavellian principles. *Gaziantep University Journal of Social Sciences,* 18(3), 1037-1049.

Barbuto, J. E. (2005). Motivation and transactional, charismatic, and transformational leadership: a test of antecedents. *Journal of Leadership and Organisational Studies*, 11(4), 26-40.

Barbuto, J., & Wheeler, D. (2006). Scale development and construct clarification of servant leadership. *Group and Organization Management,* 31(3), 300–326.

Barman, F. (2013). *William Shakespeare venedik taciri eserindeki shylock karakterinin stanislavski yöntemine göre incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Bass, B. M. (1985). *Leadership and performance beyond expectations.* Free Press.

Bass, B., Avolio, M., & Bruce J. (1993). Transformational leadership: a response to critiques. *Leadership Theory And Research.* Martin M. Chemers & Roya Ayman. (Eds.), Academic Press.

Bass, B. M., & Avolio, B. J. (1994). *Improving organizational effectiveness through transformational leadership.* Sage.

Bass, B. M., & Steidlmeier, P. (1999). Ethics, character, and authentic transformational leadership. *Leadership Quarterly,* 10(2), 181-217.

Bass, B. M. (2002). *Cognitive, social, and emotional intelligence of transformational leaders. multiple intelligences and leadership.* Ronald E. Riggio (Eds.), Lawrence Erlbaum Assiates, Publishers Mahvah.

Bass, B. M., & Bass, R. (2008). *The bass handbook of leadership.* Free Press.

Baş, M. (2020). Duygular ve liderlik. *Çalışma hayatında duygular* (bölüm 18). https://www.researchgate.net/publication/348233822_Duygular_ve_Liderlik adresinden alınmıştır.

Bennis, W.G., & Nanus, B. (1985). *The strategies for taking charge.* Harper and Row.

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal, 9*(2), 27-40.

Bradley, A., & Bayley, J. (1991). *Shakespearean tragedy*. Penguin Books.

Buchen, I. H. (1998). Servant leadership: a model for future faculty and future instutitions. *Journal of Leadership Studies*, 5(1), 125-134.

Burns, J. S. (1978). *Leadership.* Harper and Row.

Ceylan, A. (1997). Liderliğe kurumsal yaklaşımlar. *21.Yüzyılda Liderlik Sempozyumu. (5-6 Haziran 1997- İstanbul) Bildiriler Kitabı,* (Cilt. 2). Deniz Harp Okulu Basımevi.

Coleridge, S. T. (1987). *Lectures on shakespeare*, *collected works 5, lectures 1808-1819 on literature II*, R.A. Foakes (Ed.), Princeton University.

Conger, J. A., & Kanungo, R. N. (1998). *Charismatic leadership in organizations.* Sage.

Çelik, V. (2004). Liderlik. Yüksel Özden (Ed.), *Eğitim ve Okul Yöneticiliği El Kitabı,* Pegem A Yayıncılık.

Çelik, İ. (2010). *Hizmetkâr liderlik ve atatürk'ün hizmetkâr lider yönleri* [İşletme yüksek lisans dönem projesi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Davis, D. (2012). *Failed leadership in four shakespearean tragedies: julius caesar, macbeth, hamlet and kind lear* [Unpublished doctoral dissertation]. Cardinal Stritch University, Milwaukee.

Davis, M. M. (2018). My master calls me: authority and loyalty in king lear. *Renascence,* 70(1), 59-78.

Debbağ, M. (2016). *Othello oyunundaki ‘‘iago’’ karakteri, macbeth oyunundaki ‘‘macbeth’’ karakteri ve kral lear oyunundaki ‘‘edmund’’ karakterinin karşılaştırılması, karakterlerin ayrışması, çakışması, benzer yanları ve sonlarının analizi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Dennis, R.S., & Bocernea, M. (2005). Development of the servant leadership, an assessment instrument. *Leadership and Organization Development Journal,* 26(8), 600–615.

Doğan, S. (2001), *Vizyona dayalı liderlik.* Philip & Richard’s İnsan ve İş Kaynakları Danışmanlığı Yayını.

Doğan, S. ve Demiral, Ö. (2007). Kurumların başarısında duygusal zekanın rolü ve önemi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi,* 14(1), 209-230.

Drakakis, J. (1996). Historical difference and venetian patriarchy. *The Merchant of Venice*. Theory in Practice Series. Buckingham: Open University Press, 23-53.

Drury, S. (2004). *Employee perceptions of servant leadership: comparisons by level and with job satisfaction and organizational commitment* [Unpublished doctoral dissertation]. Regent University, Virginia Beach, VA.

Eagleton, T. (2015). *William Shakespeare.* A. Cüneyt Yalaz (Çev.), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Elçi, M., Eminoğlu, G. M., Şerifoğlu, F. S., Ay, Ş. Ç. ve Keçeci, A. (2021). Lider etkinliği ve duygusal zekâ arasındaki ilişkiler: kadın akademisyenler üzerinde bir çalışma. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi,* 9(2), 28-41.

Elden, S. (2017). Foucault and shakespeare: ceremony, theatre, politics. *The Southern Journal of Philosophy,* 55, 153-172.

Empson, W. (1949). Fool in lear. *The Sewanee Review,* 57(2), 177-214.

Erdoğan, İ. (2002). *Eğitimde değişim yönetimi.* Pegem A Yayıncılık.

Eren, E. (1993). *Yönetim psikolojisi.* Beta Basım Yayım Dağıtım.

Farling, M. L., Stone, A.G., & Winston, B. E. (1999). Servant leadership: setting the stage for emprical research. *The Journal of Leadership Studies,* 6(½), 49-72.

Fındıkçı, İ. (2009). *Bir gönül yolculuğu: hizmetkâr liderlik.* Alfa Yayınları.

Fiedler, F. E. (1967). *A theory of leadership effectiveness.* McGraw-Hill.

Gökkaya, Ö. (2005). *Örgüt dönüşümünde transformasyonel liderliğin incelenmesi* [Doktora tezi]. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Kocaeli.

Gupta, S. (2015). *Merchant of venice.* V&S Publishers.

Gürer, A. (Ed.). (2019). *21. yüzyılda liderlik yaklaşımları.* Hiperlink Yayınları.

Güven, A. N. (2003). *Shakespeare's use of language in king lear* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

Greenleaf, R. K. (1977). *Servant leadership a journey into the nature of legitimate power and greatness.* Paulist Press.

Hadfield, A. (Ed.). (2003). *William shakespeare's othello: a routledge study guide and sourcebook.* Routledge.

Halio, J. L. (2001). *King lear: a guide to the play.* 4 Şubat 2022 tarihinde https://970e22ceb1309b85a3bb416ee262012c4031f684.ebscohost.vetisonline.com/eds/ebookviewer/ebook?sid=462000b1-bf8b-42d8-8b92-19bb9f2f92cb%40redis&vid=4&rid=21&format=EB adresinden erişildi.

Hellriegel, D., & Slocum, J. W. (1992). *Management.* Addison Wesley Publishing Company.

Henry, J. L. (2013). *Leadership lessons from the stories of shakespeare, steinbeck, and shaw: what fiction can teach executives about effectiveness.* Drucker Challenge.

House, R. (1977). *A 1976 theory of charismatic leadership.* In Hunt, J. G. and Larson, L.L. (Eds.), Southern Illinois University Press.

Horrocks, J. E. (1951). *The psychology of adolescence: behavior and development.* Houghton Mifflin.

Irving, J. & McIntosh, T. (2010). Investigating the value of and hindrances to servant leadership in the latin american context: initial findings from peruvian leaders. *Journal of International Business and Cultural Studies*, 2(1), 1-16.

Isenberg, A. (1951). Cordelia absent. *Shakespeare Quarterly,* 2(3), 185-194.

Kahn, C. (1987). Magic of bounty: timons of athens, jacobean patronage, and maternal power. *Shakespeare Quarterly*, 38(1), 34-57.

Koçel, T. (2011). *İşletme yöneticiliği.* Beta Yayınları.

Kotter, J. P. (1990). *A force for change: how leadership differs from management.* Free Press.

Kouzes, J., & Posner, B. (1995). *The leadership challenge.* Jossey-Bass.

Kuhnert, K. W., & Lewis, P. (1987). Transactional and transformational leadership: a constructive/developmental analysis. *Academy of Management Review,* 12(4), 648-57.

Laub, J. (1999). Assessing the servant organization: development of the servant organizational leadership (sola) instrument. *Dissertations Abstracts International*, 60(02), 308.

Markels, J. (1964). Shakespeare's confluence of tragedy and comedy: twelfth night and king lear. *Shakespeare Quarterly,* 15(2), 75-88.

MCclelland, D. C. (1985). *Human motivation.* IL: Scott, Foresman.

McNeir, (1968). The role of edmund in king lear. *Studies in English Literature,* 8(2), 187-216.

Merriam, S. B. (1988). *Case study research in education: a qualitative approach*. Jossey-Bass.

Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research. a guide to design and implementation.* John Wiley-Sons

Mumford, M. D., Zaccaro, S. J., Harding, F. D., Jacobs, T. O. & Fleishman, E. A. (2000). Leadership skills for a changing world: solving complex social problems. *Leadership Quarterly,* 11(1), 11-35.

Newman, K. (1987). Portia's ring: unruly women and structures of exchange in the merchant of venice. *Shakespeare Quarterly,* 38(1), 19-33.

Northouse, P. G. (2004). *Leadership: theory and practice.* Sage Publications.

Özbek, M. (2011). *Kral lear üzerinde shakespeare tragedyasının sinematografik izdüşümü akira kurosawa-ran örneklemi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Rajabi, K. M. (2020). *Dönüşümcü ve etkileşimci lider davranışlarının örgüt kültürüne etkisi ve buna yönelik bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.

Russell, J. (2001). Exporing the values and attributes of servant leaders. *Dissertations Abstacts International,* 61(12), 4856.

Sabuncuoğlu, Z. ve Tüz, M. (2001). *Örgütsel psikoloji.* Ezgi Kitabevi.

Sadowski, P. (2015). Once a villain, always a villain: edmund's ''reformation'' in king lear. *Studies in Art and Humanities,* 1(1), 1-9.

Serageldin, İ. (2013). Shakespeare and the burden of leadership. *Alexandria Annual Shakespeare Conference Bibliotheca Alexandrina.*

Sergiovanni, T. J. (1994). *Building community in schools.* Jossey-Bass.

Serrat, O. (2009). Understanding and developing emotional intelligence. *Knowledge Solutions,* 49, 1-8.

Shakespeare, W. (2010). *Kral lear.* Ayşe Suruç (Çev.), Athena.

Shakespeare, W. (2013). *Venedik taciri.* Fatma Çolak (Çev.), Antik Dünya Klasikleri.

Shakespeare, W. (2013). *Venedik taciri.* Bülent Bozkurt (Çev.), Remzi Yayınevi.

Stogdill, R. M. (1948). Personal factors associated with leadership: a survey of the literature. *Journal of Psychology,* 25(1), 35-71.

Stogdill, R. M. (1981). Traits of leadership: a follow-up to 1970. In B. M. Bass (Ed.), *Stogdill's Handbook of Leadership,* 73-97. Free Press.

Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2016), *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Seçkin Yayıncılık.

Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *İçerik analizi ve uygulama örnekleri.* Epsilon Yayınevi.

Taylor, R. L., & Rosenbach W. E. (1989). *Leadership, challenges for today's manager.* Mcgraw-Hill Book Company.

Tengilimoğlu, D. (2005). Kamu ve özel sektör örgütlerinde liderlik davranışı özelliklerinin belirlenmesine yönelik bir alan çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 14(14), 1-16.

Trice, H. M., & Beyer, J. M. (1986). Charisma and its routinization in two social movement organizations. *Research in Organizational Behavior,* 8, 113-164.

Urgan, M. (2014). *Shakespeare ve hamlet.* Yapı Kredi Yayınları.

Usongo, K. (2017). *Politics and romance in shakespeare's four great tragedies.* 9 Şubat 2022 tarihinde https://970e22ceb1309b85a3bb416ee262012c4031f684-ebscohost.vetisonline.com/eds/ebookviewer/ebook?sid=cd03ca7c-8b89-407f-8131-165acfd4f8bf%40redis&vid=1&rid=9&format=EB adresinden erişildi.

Walker, J. (2009). *A transformational analysis of leadership in shakespeare's henry V* [Unpublished master thesis]. University of Tampere, Finland.

Wang, Z., Liu, Y., & Liu, S. (2019). Authoritarian leadership and task performance: the effects of leader-member exchange and dependence on leader. *Frontiers of Business Research in China,* 13(19), 1-15.

Weber, M. (1978). *Economy and society: an outline of interpretative sociology.* University of California Press.

Weber, R. P. (1990). *Basic content analysis* (second edition.). Sage Publications.

Wellman, R. (2020). *Emotional leadership strategies controlling emotional contagions for successful business administration: an interpretative phenomenological study* [Unpublished doctoral dissertation]. Colorado Technical University, Colorado.

Yıldırım, A. ve Çelikten, Y. (2019). Kadın okul yöneticilerinin dönüşümcü ve etkileşimci liderlik davranışlarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 20(9), 404-424.

Yukl, G. (2002). *Leadership in organization (5th ed.).* Upper Saddle River, Prentice Hall.

Yusof, H. M., Kadir, H. A., & Mahfar, M. (2014). The role of emotions in leadership. *Asian Social Science,* 10(10), 41-49.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Burcu Okumuş

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Ege Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı

Yüksek Lisans Öğrenimi: Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Yönetimi

Bilimsel Faaliyetleri

Yayınlar: İngilizce öğretmenlerinin örgütsel bağlılık düzeyleri ile iş doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi

https://turkishstudies.net/files/turkishstudies/b7b856e2-20e2-4a5d-97c1-507b11059ffa.pdf

İş Deneyimi

Helen Doron Early English: İngilizce Öğretmeni

Bahçeşehir Koleji: İngilizce Öğretmeni

06.04.2022

Burcu Okumuş